

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND TALLINNAS
AVALIKU ÕIGUSE INSTITUUT

Kaito Puusepp

KARISTUSJÄRGNE KÄITUMISKONTROLL

Magistritöö

Juhendaja
professor Jüri Saar

Tallinn 2015

Sisukord

SISSEJUHATUS	- 3 -
1. VANGISTUSE POSITIIVSED JA NEGATIIVSED ASPAKTID	- 8 -
1.1 Vangistuse vajalikkus karistusena	- 8 -
1.2 Vangistuse kohaldamise ja täideviimise eesmärgid	- 9 -
1.3 Vangistuse negatiivsed aspektid	- 10 -
1.4 Vangistus-ja kriminaalhooldusseadusel põhinev regulatsioon vangistuse negatiivsete aspektide vähendamiseks	- 11 -
2. KARISTUSJÄRGSE KÄITUMISKONTROLI REGULATSIOON EESTI SEADUSANDLUSES	- 15 -
2.1 Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise materiaalõiguslikud alused	- 15 -
2.1.1 Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise formaalsed alused	- 17 -
2.1.2 Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise materiaalne alus	- 23 -
2.2 Karistusjärgse käitumiskontrolli materiaalõigusliku regulatsiooni vastavus põhiseadusele ..	- 26 -
2.3 Käitumiskontrolli nõuded ja kohustused	- 28 -
2.4 Käitumiskontrolli kohaldamise menetlus	- 31 -
2.5 Vastutus karistusjärgse käitumiskontrolli nõuete täitmata jätmise eest	- 33 -
3. KARISTUSJÄRGSE KÄITUMISKONTROLI KOHALDAMISE KOHTUPRAKTIKA ANALÜÜS	- 36 -
3.1 Kohtulahendite analüüs, milles kohaldati karistusjärgset käitumiskontrolli	- 37 -
3.2 Kohtulahendite analüüs, milles karistusjärgse käitumiskontrolli jäeti kohtute poolt kohaldamata	- 39 -
3.2.1 Peamised põhjused karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamata jätmisel	- 39 -
3.2.2 Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamata jätmiste määrustes esinevad kitsaskohad -	51
3.2.2.1 Eksimused formaalsete aluste puudumise tuvastamisel	- 51 -
3.2.2.2 Kohtu seisukohtade põhjendused	- 54 -
3.2.2.3 Muud täheldatud kitsaskohad	- 58 -
KOKKUVÕTE	- 61 -
SUMMARY	- 65 -
KASUTATUD ALLIKAD	- 69 -

SISSEJUHATUS

Võib öelda, et kuritegevus on inimühiskonna lahutamatu osa. Paratamatult leidub meie hulgas neid, kes kas ettevaatamusest, kuid enamikul juhtudel siiski tahtlikult, rikuvad ühiskonnas kehtestatud ja üldiselt aktsepteeritavaid käitumisnorme, mida seadusandja on pidanud vajalikus seadustada kuritegudena. Kuritegelikku käitumist ühiskonnas täielikult elimineerida ei õnnestu ilmselt kunagi.

Kohtus süüdimõistmisel mõistetakse kuriteo toimepannud isikule karistus, mille puhul on võimalik välja tuua selle üld- ja eripreventiivsed eesmärgid. Kui esimene tähendab üldjoontes seda, et ühiskonnale edastatakse teadmine, mille kohaselt kuriteole järgneb karistus, siis eripreventiivse eesmärgiga soovitakse konkreetset kurjategijat mõjutada edaspidiselt enam uusi kuritegusid mitte toime panema. Kuid probleemiks on see, et tihtipeale jätkavad isikud kuritegude toimepanemist vaatamata nende suhtes kohaldatud karistustele. Justiitsministeeriumi poolt läbiviidud retsidiivsusuuringust 2010¹ aastal nähtub, et aastatel 2004 kuni 2007 vanglast vabanenud isikutest panid vabanemise järgselt kuue kuu jooksul uue kuriteo toime 25-27 % isikutest ja ühe aasta jooksul 40-43% protsenti isikutest. Seejuures nähtub nimetatud uuringust veel, et püsivalt kõige kõrgem oli retsidiivsuse määr isikutel, kes olid oma vangistuse reaalselt lõpuni kandnud. Aastatel 2004 kuni 2007 oli see kuue kuu järgselt peale vangistusest vabanemist püsivalt vahemikus 48-49 %. Kahe aasta jooksul panid uue kuriteo toime 62-63% isikutest, kes olid oma vangistuse reaalselt vanglas lõpuni ära kandnud. Välja toodud protsendid näitavad ilmekalt, et vangistus ei ole tihtipeale karistusvahend, mis aitaks tagada isiku edaspidise õiguskõuetekase käitumise. Samas tuleb tõdeda, et raskete või korduvate kuritegude toimepanemise korral on vangistus enamasti ainus kohaldatav karistusliik.

Vangistuses olles isikul oma kuritegelikku käitumist üldjuhul jätkata ei ole võimalik. Kuid küsimus on selles, kuidas vangistuse järgselt tagada seda, et isik enam uusi kuritegusid toime ei paneks. Positiivseid tulemusi on andnud vangistatute ennetähtaegne vabastamine. Antud asjaolu ilmneb juba eelnevalt viidatud retsidiivsusuuringust. Aastatel 2004-2007 tingimisi enne tähtaega vabanenud isikutest panid uue kuriteo aasta jooksul peale vabanemist toime 21-24 % isikutest ja kahe aasta jooksul 35-40 % isikutes. 2007 aastal tingimisi enne tähtaega

¹A.Ahven, J.Salla, S.Vahtru. Retsidiivsus Eestis. Justiitsministeerium: 2010. Arvutivõrgus kättesaadav: https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/TOF/TOF_uuringud/26_retsidiivsus_l6ppraport.pdf (15.03.2015)

vabanenutest panid uue kuriteo aasta jooksul peale vabanemist toime 34% vabanenutest, kuid seda on uuringus selgitatud sellega, et muutus vangistuses viibivate isikute ennetähtaegse vabastamise kord. Need protsendid on oluliselt väiksemad, kuni need, mis on eelnevalt välja toodud oma karistuse lõpuni kandnud isikute osas. Antud asjaolu võib selgitada sellega, et ennetähtaega vangistusest vabanenud ja katseajal viibivad isikud on motiveeritud vähemalt katseaja kestel käituma selliselt, et nad uusi kuritegusid toime ei pane. Samas ei saa siin ilmselt eitada ka kriminaalhooldajate tõhusat tööd kriminaalhoolduse läbiviimisel seoses kohaldatud käitumiskontrolliga.

Õiguskaitseorganite esindajad on pidanud mõistlikuks korduvalt kuritegusid toimepaneivate isikute suhtes tingimisi ennetähtaegse vabastamise kohaldamist vahetult enne nende karistuse lõppemist, aga seda ennekõike sellel põhjusel, et see võimaldab vabanevad isikud teatud ajaperioodiks allutada käitumiskontrollile, mis aitab omada ülevaadet isiku käikudest ja tegemistest vanglast vabanemise järgselt.²Ka Justiitsministeerium on möönnud, et isikute ennetähtaegse vabanemisega kaasnev käitumiskontroll võimaldab riigi kontrolli ja sekkumist kuriteo toimepannud isiku üle ka peale seda, kui isik vangistusest vabaneb ja seeläbi on aktiivselt võimalik tegutseda selle nimel, et uusi kuritegusid ära hoida.³

Kõiki isikuid tingimisi ennetähtaegselt vabastada ei ole võimalik, kuna nad ei vasta selleks karistusseadustiku⁴ (edaspidi KarS) § 76 sätestatud nõuetele. Lisaks võib raskete kuritegude toimepanemise eest süüdimõistetud isikute ennetähtaegne vabastamine riivata ühiskonna üldist õiglustunnet. Seetõttu tuleb leida muid võimalusi.

24.07.2009 jõustusid KarS-i seitsmendas peatükis pealkirjaga muud mõjutusvahendid kaks paragrahvi - § 87¹ ja 87². Nimetatud kahe paragrahvi loodi Eesti karistusõigusesse vastavalt kaks uut mittekaristuslikku meetet – karistusjärgne käitumiskontroll ja karistusjärgne kinnipidamine.

²U.Jaagant. Karistuse kandnud seksuaalkurjategijate kontroll vajab tõhusmaid meetmeid. - Eesti Päevaleht, 17.04.2013. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://epl.delfi.ee/news/eesti/karistuse-kandnud-seksuaalkurjategijate-kontroll-vajab-tohusamaid-meetmeid?id=65984508> (15.03.2015)

³J.Salla, K.C.Kruusmaa. Ennetähtaegse vabastamise regulatsiooni ja praktika analüüs. Kriminaalpoliitika analüüs. Nr 1/2013, Justiitsministeerium. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/ennetahtaegse_vabastamise_analuus_1-2013.pdf (15.03.2015)

⁴ Karistusseadustik - RT I 2001, 61, 364 ... RT I 12.03.2015, 21.

Mõlema mittekariistusliku mõjutusvahendi eesmärgina toodi seaduse seletuskirjas⁵ välja korduvkuritegevuse vähendamine, suurendades nii ühiskonna turvalisust. Mõlemad meetmed pidid täitma üksnes preventiivseid eesmärgi ja mitte sõltuma isiku süüst.

Karistusjärgse kinnipidamise jõustamisele eelnes küllalt elav diskussioon, mille käigus tuntud õigusteadlased hindasid antud regulatsiooni põhjendatust Eesti karistusõiguses ja ka seda, kas karistusjärgse käitumiskontrolli regulatsioon vastab Eesti Vabariigi põhiseaduses sätestatud.⁶

Lõppes antud diskussioon suuresti sellega, et 21. juunil 2011 tunnistas Riigikohtu üldkogu kohtuotsusega nr 3-4-1-16-10 KarS § 87² lg 2 põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks. 15.07.2013 jõustus KarS-i muudatus, millega § 87² tunnistati eelnevat kohtuotsust arvestades tervikuna kehtetuks⁷.

Karistusjärgse kinnipidamise kõrval on karistusjärgne käitumiskontroll jäänud seni suurema tähelepanuta. Ometi on tegemist mõjutusvahendiga, mille kohaldamine olukorras, kus karistusjärgselt kinnipidamine on tunnustatud kehtetuks, peaks aitama kaasa korduvkuritegevuse vähendamisele isikute osas, kes on küll ära kandnud karistuse, kuid kellele osas on alust arvata, et nad võivad jätkata kuritegelikku käitumist. Eelviidatud otsuse 3-4-1-16-10 punktis 92 märkis Riigikohus, et karistusjärgne kinnipidamine võiks küll olla väga tõhus vahend korduvkurjategijast lähtuva ohu vähendamiseks, kuid piirab samas väga intensiivselt isikuvabadust. Üldkogu hinnangul on ühiskonna turvalisust piisavalt tõhusalt võimalik suurendada ka isikuvabadust vähem riivates. Lahendi punktis 93 Riigikohus jätkas: "KarS §-s 87¹ on sätestatud karistusjärgne käitumiskontroll, mille tingimusi on kehtiva seadusega võrreldes täpsustada ja vajadusel ka rangemaks muuta, arvestades konkreetseid kuriteoliike ja kurjategijaid. Seksuaalkurjategijate, kui karistusjärgse kinnipidamise ühe olulisema sihtrühma puhul, on võimalik kaaluda nt piirangute kehtestamist elukoha valikul, registri loomist, mõnel juhul ohuallikate organisatsioonide teavitamist isiku elu- ja töökohast. Kindlalt piiritletud juhtudel pole välistatud kohustuslik ravis või teraapias osalemine või elektrooniline valve."

⁵Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja vangistusseaduse muutmise seaduse eelnõu 382 SE III seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=440492&u=20150408182608>
(15.03.2015)

⁶Vaata J.Sootak. Mida teha kui isiku ohtlikus on süüs suurem? Saksamaa kogemus mittekariistuslike mõjutusvahendite osas. Juridica, 2006, nr 8; Samuti J. Saar. Karistusjärgne kinnipidamine ja Eesti kriminaalpoliitika. Juridica 2009, nr 2.

⁷Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise eelnõu 393 SE seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&eid=9a4b1b4e-07ee-4666-89c1-835d3534a1a3> (15.03.2015)

Seega on Riigikohus andnud juhised, mil viisil oleks seadusandjal ja seaduse rakendajal võimalik karistusjärgset käitumiskontrolli kohaldades suurendada ühiskonna turvalisust. Töö autori arvates seda suunist järgitud ei ole. Arvestades KarS § 87¹ osas tehtud muudatusi, siis on tendents ka seadusandja suunast vaadatuna pigem vastupidine. Samas on ajakirjanduses korduvalt kajastamist leidnud juhtumeid, kus õiguskaitseasutustele heidetakse ette seda, et nad ei võta midagi ette varem alaealiste suhtes seksuaalkuritegusid toime pannud isikutega, kes on taas kordselt teinud katseid alaealistele läheneda⁸. Endine justiitsminister Andres Anvelt on ühega nendest sündmustes seonduvalt teinud ajakirjanduses möönduse, et karistusjärgset käitumiskontrolli ei kasutata täiel määral ja tuleb küsida, kas on püütud piisavalt ravida neid haigeid inimesi.⁹

Eelnevast nähtub, et vajadus karistusjärge käitumiskontrolli kohaldamise järele ühiskonna turvalisuse huvides võimalike toimepandavate kuritegude ärahoidmiseks on olemas. Seetõttu tekib küsimus, et miks ei ole nende isikute suhtes käitumiskontrolli kohaldatud, ehkki karistusseadustik iseenesest sellise võimaluse tagab? Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamist või kohaldamist ei ole siiski põhjust siduda ainult kitsalt seksuaalkurjategijatega, ehkki neid võib pidada peamiseks kurjategijate grupiks, kellede osas esinevad ühed suuremad näidustused karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamiseks. Raskeid isikuvastaseid kuritegusid toimepannud isikut ohustavad samamoodi ühiskonna turvalisust. Tähelepanuta ei saa jätta ka isikud, kes süstemaatiliselt panevad toime varavastaseid kuritegusid, põhjustades teistele ühiskonnaliikmetele märkimisväärsete varaliste kahjude tekkimist. Samuti narkootikumide käitlemisega seonduvad kuriteod, mis kahjustavad rahvatervist üldisemas mõttes ja millede toimepanijate puhul on täheldatav tegude korduvus vaatamata sellele, et kohtud mõistavad sellistele isikutele pikaajalisi vanglakaristusi.

Seoses sellega püstitab töö autor hüpoteesi, et ehkki karistusseadustik võimaldab karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamist, ei rakendu see praktikas Eestis sellisel moel, nagu see oli regulatsiooni kehtestamisel püstitatud eesmärk, see tähendab eesmärgiga vähendada korduvkuritegevust. Ja seda vaatamata sellele, et dokumendis Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018¹⁰ on punktis 2 märgitud, et kriminaalpoliitika eesmärgiks on ühiskonna turvalisuse

⁸U.Jaagant. Karistuse kandnud seksuaalkurjategijate kontroll vajab tõhusmaid meetmeid. - Eesti Päevaleht, 17.04.2013. Arvutivõrgus kättesaadav <http://epl.delfi.ee/news/eesti/karistuse-kandnud-seksuaalkurjategijate-kontroll-vajab-tohusamaid-meetmeid?id=65984508> (15.03.2015)

Samuti S.Otender-Paasma. Kohalik kogukond asus Lasnamäel ise pedofiilil silma peal hoidma. Arvutivõrgus kättesaadav <http://uudised.err.ee/v/eesti/831a1b5d-8fa8-48a2-b6ae-7f50e14f2c34> (15.03.2015)

⁹Täpsemalt <http://uudised.err.ee/v/eesti/f1a1ffdc-2bbf-4801-a8a2-3aeac574d044> (15.03.2015)

¹⁰Riigikogu 09.06.2010 otsuse (757 OE I) LISA. Arvutivõrgus kättesaadav http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf (15.03.2015)

tagamine süütegude ennetamise ja nendele reageerimise, süütegudega tekitatud kahju vähendamise ja õigusrikkujatega tegelemise kaudu. Sellel järgnevalt on punktis 3 märgitud, et kriminaalpoliitika eesmärgiks on korduvkuritegevuse ning alaealiste kuritegevuse ennetamine. Alaealiste kuritegevuse ennetamine võimaldab ära hoida kuritegusid täiskasvanueas; korduvkuritegevuse ennetamine vähendab kuritegude arvu ning kuriteoohvriks langemise riski.

Töö eesmärk on välja selgitada kuivõrd püstitatud hüpotees vastab tõele ja kui vastab, siis mis on need võimalikud põhjused.

Käesolev töö on jaotatud kolme peatükki. Esimese peatüki puhul on tegemist töö sissejuhatava osaga. Kuna karistusjärgset käitumiskontrolli on võimalik kohaldada isikute suhtes, kes on kandnud ära oma reaalse vangistuse, kuid kellede puhul on alust arvata, et nad võivad jätkata uute kuritegude toimepanemist, siis võib nende puhul tähendada, et vangistus ei ole täitnud karistusena omi eesmärke. Esimeses peatükis soovib autor anda ülevaadet sellest, miks on teatud juhtudel võimalik kasutada karistusena siiski ainult vangistust, millised eesmärgid vangistus seejuures peab täitma, kuid miks need eesmärgid võivad jääda täitmata. See järel tuuakse välja asjaolud, mil moel võiks isikute suhtes läbiviidav kriminaalhooldus (mida sisuliselt kujutab endast ka karistusjärgne käitumiskontroll) saab aidata kaasa eesmärgile lõpetamaks süüdimõistetute poolt edaspidiselt uute kuritegude toimepanemine.

Teine peatükk kajastab karistusjärgse käitumiskontrolli regulatsiooni Eesti õiguses. Alustab töö autor käitumiskontrolli kohaldamise materiaalõiguslikest alustest sätestatuna karistusseadustikus, seejärel käsitleb käitumiskontrolli nõudeid ja kohustusi, mida on võimalik karistusjärgse käitumiskontrolli raames isikutele määrata ja lõpetab materiaalõigusest tuleneva käsitlemise sellega, millega ja millistel alustel vastutab isik, kes karistusjärgse käitumiskontrolli nõudeid ei täida. Teise peatükis käsitleb töö autor ka karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise menetlust alates vanglate poolsest materjalide esitamisest kohtule kuni kohtuliku kaebeõiguse lõpuni.

Töö kolmandas osas analüüsib autor Eesti kohtute praktikat seonduvalt karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise või mittekohaldamisega, eesmärgiga leida vastust eelnevalt püstitatud hüpoteesile. Kohtupraktika analüüs võimaldab välja selgitada kitsaskohti karistusjärgse käitumiskontrolli rakendamisel.

1. VANGISTUSE POSITIIVSED JA NEGATIIVSED ASPAKTID

1.1 Vangistuse vajalikkus karistusena

Eesti Vabariigi karistusseadustiku III peatüki 1. jagu näeb kuritegude eest kohaldatavate põhikaristustena ette kas rahalise karistuse või vangistuse. Kas isikut on kuriteo toimepanemise korral võimalik karistada ainult rahalise karistusega, ainult vangistusega või on kohtul võimalik oma kaalutusõigust kasutades teha valik rahalise karistuse ja vangistuse vahel, sõltub sellest, millise sanktsiooni on seadusandja näinud ette konkreetse kuriteokoosseisu puhul karistusseadustiku eriosas.

KarS § 56 lg 2 kohaselt võib vangistust mõista ainult siis, kui karistuse eesmärke ei ole võimalik saavutada kergema karistusega. Käsitletava lõike 2. lause kohaselt tuleb kohtul juhul, kui karistusseadustiku eriosa paragrahv võimaldab vangistuse kõrval mõista ka muid, kergemaid karistusi, otsuses vangistuse mõistmist põhistada.

Asjaolu, et vangistust võib kasutada karistusena äärmise ehk *ultima ratio* abinõuna, võib selgitada professor J. Sootak pool märgituga Sanktsiooniõiguse õpikus: „Olles küll ähvardusena karistus par excellence, on tänapäeva vaba ja isiksusekeskse ühiskonna kontekstis vabaduskaotuse näol tegemist isiku seisundit kõige rängemalt kahjustava riivega.“¹¹

Samas on J. Sootak eelnevalt viidatud õpikus märkinud, et kõige negatiivse juures ei saa karistusõigus vabaduskaotusest siiski loobuda ning seda mitte karistusõiguse enda loogikast, kuivõrd karistuse sotsiaalsest olemusest ja ühiskonna ootustest tulenevalt. Sotsiaalse kooselu alustugesid ja kõige olulisemaid õigushüvesid kahjustavatele tegudele peab ühiskond oma normaalse eksistentsi tagamiseks adekvaatselt, seega ka jõuliselt reageerima. Nagu kuritegu ei ole karistusõiguse väljamõeldis, vaid sotsiaalne tegelikkus, nii on ka sellele reageering sotsiaalne hädavajadus. Kõige raskematele kuritegudele tuleb ka kõige tõsisemalt reageerida ning vabaduskaotus on vähemalt tänapäevase lääneliku ühiskonna jaoks vajalik adekvaatne reaktsioonivahend. Siit tulenevalt vajab ühiskond selliseid vabaduskaotuse omadusi, mis teistel sanktsioonidel puuduvad. Need on eelkõige:

- 1) repressioon – süüdlast tabav minetus ning teistele suunatud hirmutamise;
- 2) ühiskonna kindlustamine (kaitsmine) ohtliku kurjategija isoleerimisega;

¹¹J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Karistusõiguslikud sanktsioonid ja nende kohaldamine. Tallinn: Juura 2007, lk 104.

3) vangistus ja vangla kui riigi karistusvõimu kõige jõulisemalt sümboliseeriv väljendusvorm.¹²

Jim Hilborn on vanglate osas märkinud, et vangla oli ja on väga väärtuslik sotsiaalne leiutis.¹³

1.2 Vangistuse kohaldamise ja täideviimise eesmärgid

Vangistusseaduse¹⁴ § 6 sätestab vangistuse täideviimise eesmärgina kinnipeetava suunamise õiguskaualekäitumisele ja õiguskorra kaitsmisele.

Kinnipeetava suunamine õiguskaualekäitumisele on vangistuse täideviimise põhieesmärk.¹⁵ Õiguskaualekäitumise all ei mõelda mitte kinnipeetava parandamist ja ümberkasvatamist karistuse kandmise ajal, vaid üksnes tema suunamist sellisele eluviisile. See tähendab, et ta peaks peale vabanemist suutma käituda nii, et ei pane toime kuritegusid. Sellise sõnastusega tahab vangistusseadus rõhutada, et riigi ülesanne ei ole kasvatada uut inimest, vaid riik peab piirduma üksnes isiku suunamisega õiguskaualekäitumisele.¹⁶ Seda tuleb pidada vanglakaristuse täideviimise keskseks eesmärgiks.¹⁷ Suunamine õiguskaualekäitumisele tähendab eelkõige tingimuste loomist ning vajaduse korral küll ka sunnivahendite rakendamist. Viimases ei tule siiski näha kinnipeetava sundparandamist, vaid tema allutamist vanglas valitsevale korrale.¹⁸

Karistuse teist eesmärki, õiguskorra kaitsmist, on võimalik sisustada üldpreventiivselt – vabaduskaotuse täideviimine mõjub teistele ühiskonnaliikmetele hirmutavalt, seega tulevase kuritegusid ärahoidvalt ja õiguskorda kaitsvalt. Tuleb seda kindlasti sisustada aga ka eripreventiivselt. Vabaduskaotuse kandmise ajal on ühiskond kaitstud kinnipeetava poolt võimalike toimepandavate kuritegude eest. Kui nimetatud kuritegude all mõelda ka võimalikke tulevase kuritegusid pärast vangalast vabanemist, siis langeksid selles osas kaks täideviimiseesmärki kokku.¹⁹

¹²Samas, lk 104-105.

¹³J. Hilborn. Ülevaade kuriteoennetuse planeerimisest. Tallinn: Justiitsministeerium 2007, lk 131.

¹⁴Vangistusseadus.- RT I 2000, 58, 376 ... RT I, 19.03.2015, 31.

¹⁵L. Madise, P. Pikamäe, J. Sootak. Vangistusseadus. Komm vlj. Tallinn: Juura 2014, lk 40.

¹⁶J. Sootak, P. Pikamäe. Kriminaaltäitevõigus. Tallinn: Ilo 2001, lk 18-19.

¹⁷Viide 15, lk 40.

¹⁸Viide 15 lk 40.

¹⁹Viide 16, lk 20.

1.3 Vangistuse negatiivsed aspektid

Nagu eelneva põhjal on võimalik järeldada, ei ole tänapäevastel sanktsioonisüsteemidel võimalik (vähemalt veel) vabaduskaotuslikest karistustest loobuda. Samas ei tähenda see seda, et vabaduskaotus oleks ideaalne karistusvahend. Lisaks sellele, et ta kahjustab isiku üldist vabadusõigust kõige rängemalt, toob vabaduskaotuse kohaldamine kaasa rohkesti probleeme, mis ongi andnud alust selle sanktsiooni kohaldamist viimase võimaluseni piirata.

Vabaduskaotuse kahjulike mõjudena võib välja tuua järgmised põhiargumendid:

- 1) Humaansus. Isiku sundkorras kinnipidamine riivab inimväärikust ning mõjub rusuvalt psüühikale. Vabaduskaotusega karistatu on häbimärgistatud ning teda on ühiskonnas raske teistega võrdselt kohelda.
- 2) Pidades küll eesmärgina silmas eripreventsiooni kui isiku resotsialiseerimist, mõjub vangistus pigem desotsialiseerivalt, avaldades järgmises:
 - a) Sotsiaalselt oluliste positiivsete kontaktide (perekond, sõbrad, töökaaslased) katkemine või nõrgenemine;
 - b) Kutsealase kvalifikatsiooni vähenemine või kadumine;
 - c) Elujõu, läbilöögivõime nõrgenemine ning kohanemine vähest ettevõtlikkust eeldava vanglaelu stiiliga (nn õpitud sotsiaalne abitus);
 - d) Lülitumine vangla subkultuuri (üldtunnustatust erinevad väärtushinnangud, semulikkus, vanglaromantika);
 - e) Alaealise jaoks on vangistus tema sotsialiseerumisprotsessi igal juhul takistav, sisuliselt desotsialiseeriv;
 - f) Laastav või kahjulik mõju isiksusele ja vaimsele tervisele nende isiksuste puhul, kes küll vajavad psühholoogilist või psühhiaatrilist abi, kuid kes peaksid saama seda vabaduses.
- 3) Kõrge maksumus. Vangla on ehitustehniliselt või personalikulude ja kinnipeetavate ülalpidamise mõttes kallis ettevõtmine.²⁰

Konkreetselt vangistust kandva isiku osas on negatiivsed mõjutused välja toodavad eelneva loetelu punktis 2 märgituna. Seega tuleb vangistuse kandmisele seada eesmärgiks isikule võimalike negatiivsete mõjutuste vältimine või selle maksimaalne miinumini viimine seonduvalt vabaduse kaotamisega ja isiku selline ettevalmistamine vangistuse kandmisel, et

²⁰Viide 11, lk 104.

vangistuse lõppemisel saaks ta võimalikult probleemivabalt oma igapäevaellu naasta. Sageli on ka üsna keskmine vabaduskaotus piisav, et isik vaba ühiskonna elust täielikult võõranduks²¹.

1.4 Vangistus-ja kriminaalhooldusseadusel põhinev regulatsioon vangistuse negatiivsete aspektide vähendamiseks

Töö käesolevas alapunktis soovib autor välja tuua vangistusseaduse põhiselt need aspektid, mil moel peaks vangla ja kriminaalhooldus aitama kaasa võimalike vangistusega kaasnevate negatiivsete aspektide vähendamisele. Antud asjaolude väljatoomine on põhjendatav sellega, et karistusejärgse käitumiskontrolli kohaldamisega seonduva kohtupraktikaga tutvumise käigus tuvastas autor mitmeid kohtulahendeid²², milledes kohtud (eelkõige Viru Maakohus) on viidanud vangistusseaduse § 60 lg 1 tulenevale vangla kohustusele abistada kinnipeetavat tema vabastamise ettevalmistamisel.

Vangistusseaduse § 74 kohaselt kinnipeetava vabastamise ettevalmistamiseks korraldatakse kinnipeetava sotsiaalhoolekande, kohaldatakse soodustusi, võimaldatakse lühiajalist väljasõitu või paigutatakse kinnipeetav ümber avavanglasse.

Vangistusseaduse § 57 kohaselt on sotsiaalhoolekande eesmärk aidata kinnipeetaval säilitada ja luua sotsiaalselt olulisi ja positiivseid kontakte väljaspool vanglat, suurendada tema iseseisvat toimetulekuvõimet ning mõjutada teda õiguskuulekalt käituma.

Vanglas toimuva sotsiaalhoolekande peamine eesmärk on abi eneseabistamisele.²³ Kinnipeetavaga toimuv sotsiaaltöö peab vältima tema sõltuvusse sattumist kinnipidamisasutusest ja püüdma teda orienteerida vangistuse täideviimise eesmärkide iseseisvale saavutamisele. Sotsiaaltöö eesmärk peab olema eeskätt uute kuritegude ärahoidmine. Selleks tuleb kinnipeetavas püüda kujundada sotsiaalselt vastutustundlikku ellusuhtumist nii sisemises kui välises plaanis. Kuivõrd üldjuhul on õigusvastaste tegude toimepanemine selgelt seotud isiklike ja sotsiaalsete probleemidega, siis peab kinnipeetavale suunatud sotsiaaltöö hõlmama nii kinnipeetava majanduslike olmeprobleemide lahendamist kui ka individuaalset abi isiklike ja psüühiliste probleemide lahendamisel.²⁴

²¹Viide 14, lk 157.

²²Nt Viru Maakohtu 23.09.2014 määrus kohtuasjas 1-12-1653.

²³ Viide 15, lk 144.

²⁴ Viide 15, lk 144.

Juba viidatud vangistusseadus § 60 sätestab sotsiaalhoolekande kinnipeetava vabastamisel. Nimetatud paragrahvi 1. lõike kohaselt kinnipeetava vabastamise ettevalmistamisel abistatakse kinnipeetavat tema majanduslike ja isikliku elu korraldamisega seonduvate küsimuste lahendamisel, samuti dokumentide vormistamisel.

Seega on vangistusseaduses iseenesest olemas regulatsioon selleks, et vangistust kandev isik saaks vanglas karistuse kandmisel kujundada endas vastutustundlikku ellusuhtumist ja vabanedes alustada õiguskuuleka elu elamist. Paraku näitavad retsidiivsusuuringud, et väga suur osa vanglast vabanenud isikud kas ei ole soovinud vangistuse kestel vajalikke järeldusi teha ning ei ole muutnud oma väljakujunenud kuritegelikke käitumismalle või nad ei ole peale vangistuse kandmiselt vabanemist suutnud ühiskonnas iseseisvalt, ilma piisava sotsiaalse toetuseta hakkama saada, millest tulenevalt on nad tagasi pöördunud kuritegeliku käitumise juurde. Sellest tulenevalt tuleb tunnistada vangistuse vähest mõjusust.

Seega on küsimus selles, milliseid meetmeid kasutada isikute suhtes, kellede puhul on alust karistuse kandmise lõppemisel ja ühiskonda naasmisel eeldada, et vangistus ei ole neid suunanud õiguskuulekale käitumisele ja kes seetõttu võivad panna toime uusi kuritegusid, aga teiselt ka isikute suhtes, kes võivad olla vajalikud järeldused karistuse kandmisel teinud, kuid kellede puhul on alust eeldada, et ilma piisava sotsiaalse toetuseta vangistuse kandmise järgselt võivad nad taas kordselt isiklike või sotsiaalsete probleemide tõttu naasta kuritegeliku käitumise juurde.

Üheks selliseks võimaluseks on isikute suhtes karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine, mis sisuliselt tähendab nende allutamist kriminaalhooldusele. Karistuse täitmise seisukohalt on kriminaalhooldus vangistuse loogiline jätk.²⁵

Nagu töö sissejuhatuses on märgitud, siis karistusjärgse käitumiskontrolli regulatsiooni kehtestamise eesmärk karistusseadustikus oli korduvkuritegevuse vähendamine, mis omakorda ühtib kriminaalhooldusseaduses²⁶ ja kriminaalhoolduse standardites määratletud kriminaalhoolduse eesmärkidega.

Kriminaalhooldusseaduse § 1 lg 1 kohaselt kriminaalhoolduse käigus valvatakse kriminaalhooldusaluse käitumise ja temale kohtu või prokuröri poolt pandud kohustuste

²⁵Kriminaalhooldusseaduse, vangistusseaduse ja kohtute seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=be66d7c3-7bc0-3803-c028-bd8f100e1823& (17.03.2015).

²⁶ Kriminaalhooldusseadus.- RT I 1998, 4, 62 ... RT I, 12.07.2014, 7.

täitmise järele ning soodustatakse kriminaalhooldusaluse sotsiaalset kohanemist eesmärgiga mõjutada teda hoiduma kuritegude toimepanemisest. Olulise normina kriminaalhooldusseaduses, mis reguleerib kriminaalhoolduse tööd konkreetselt just seoses võimalusega aidata kriminaalhooldusalusel ühiskonnas sotsiaalselt kohaneda on põhjendatud § 26 sätestatu väljatoomine. Nimetatud paragrahvi 1. lõike kohaselt kriminaalhoolduse teostamise käigus valvab kriminaalhooldaja kohtuotsuses märgitud kohustuste täitmise järele, abistab ja nõustab kriminaalhooldusalust nimetatud kohustuste täitmisel ning osutab sotsiaalset kohanemist soodustavat abi. 2. lõike kohaselt kriminaalhooldusalusele osutatakse katseaja jooksul abi töö, õppimis ja elukoha leidmisel, samuti teiste isiklike probleemide leidmisel. 3. lõike kohaselt kriminaalhooldaja peab soodustama kriminaalhooldusaluse võimet igapäevases elus iseseisvalt toime tulla.

Kriminaalhoolduse standardites²⁷ on 2. peatükis märgitud, et kriminaalhoolduse peamine eesmärk on aidata kaasa kuritegevuse vähendamisele. Peamise ülesande osas on märgitud, et selleks on kohtu/prokuratuuri poolt määratud karistuste elluviimine. Selle ülesande täitmiseks kriminaalhooldus:

- a) tagab sellise kontrolli, mis on vajalik kriminaalhoolduse elluviimiseks ning ühiskonna turvalisuse kaitsmiseks ning
- b) toetab ja motiveerib õigusrikkujat elama õiguskuulekalt juhendades ning abistades õiguskuulekaks käitumiseks vajalikku isiksuslikku, sotsiaalset, kutselist ja hariduslikku arengut.

Kriminaalhoolduse tegevused peavad olema korraldatud nii, et kriminaalhooldusalusel on võimalik arendada vastutustunnet ja motivatsiooni ning teadmisi ja oskusi õiguskuuleka elukorralduse sisseseadmiseks. Kriminaalhooldaja rolliks on motiveerida, nõustada, abistada ja juhendada õigusrikkujat tema ettevõtmistes. Samuti peab kriminaalhooldus tagama, et kriminaalhooldusalusele kehtestatud kontrollnõuded ja määratud kohustused viiakse täide kaitses ja arvestades ühiskonnaliikmete turvalisust ja julgeolekut.²⁸

On üldtunnustatud asjaolu, et vangistuse kandmiselt vabanevate isikute edukas naasmine ühiskonda on kriitilise tähtsusega ühiskonna turvalisuse seisukohalt vaadatuna. Nende edukas

²⁷Arvutivõrgus kättesaadav

<http://www.vangla.ee/sites/www.vangla.ee/files/elfinder/dokumendid/kriminaalhooldusestandardid.pdf> (17.03.2015). Kriminaalhoolduse standardite eesmärgiks on juhtnööride andmine kriminaalhooldustööd tegevatele ametnikele ning seeläbi kriminaalhooldustöö kvaliteedi ja tulemuslikkuse tagamine.

²⁸Viide 27.

taasühiskonnastamine vähendab retsidiivsust ja teiste isikute võimalikku ohvriks langemist. See suurendab avalikku turvalisust ja hoiab kokku avalikke vahendeid.²⁹

Paljudel vanglast vabanevatel isikutel on madal haridustase, puudulikud tööalased oskused, nad on sõltuvusainete kuritarvitajad ning neil esineb teisi probleeme, mis on tuntud riskifaktorid korduvkuritegude toimepanemisel. Ilma vajaliku abi ja juhendamiseta taasühiskonnastumisel võivad mitmed seaduserikkujad suure tõenäosusega ebaõnnestuda ja sattuda tagasi vanglasse.³⁰

²⁹R. Przybylski. What Works. Effective Recidivism Reduction and Risk-Focused Prevention Programs. 2008, lk 6. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.colorado.gov/ccjdir/Resources/Resources/Ref/WhatWorks2008.pdf> (17.03.2015)

³⁰Samas, lk 6.

2. KARISTUSJÄRGSE KÄITUMISKONTROLLI REGULATSIOON EESTI SEADUSANDLUSES

2.1 Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise materiaalõiguslikud alused

Nagu töö sissejuhatuses on märgitud, siis karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise regulatsioon jõustus karistusseadustikus 24.07.2009. Kohaldatakse seda süüdimõistetute suhtes, kes on kuriteo toime pannud peale seaduse jõustumist.³¹

KarS § 87¹ lg 1 kohaselt võib³² kohus isiku suhtes pärast vangistuse ärakandmist kohaldada käitumiskontrolli vastavalt KarS § 75 sätestatule, kui:

- 1) Isikut on karistatud tahtliku kuriteo eest vähemalt kaheaastase vangistusega ning ta on selle vangistuse ära kandnud täies ulatuses;
- 2) Teda on enne eelnevas punktis nimetatud kuriteo toimepanemist karistatud samuti tahtliku kuriteo eest vähemalt üheaastase vangistusega ja
- 3) Arvestades kuriteo toimepanemise asjaolusid, süüdlase isikut, varasemat elukäiku ning käitumist karistuse kandmise ajal, samuti tema elutingimusi ja neid tagajärgi, mida võib süüdlasele kaasa tuua karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine, on alust arvata, et ta võib toime panna kuritegusid.

Eelevast tulenevalt võib karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise alused jagada formaalseteks ja materiaalseteks. Täpsemalt käsitleb töö autor neid aluseid töö järgmistes alapunktides.

³¹Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond. Kuritegevus Eestis 2012. Tallinn: Justiitsministeerium 2013. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/17._kuritegevus_eestis_2012_0.pdf (18.03.2015)

³²KarS § 87¹ lg 1 sõnastust muudeti karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seadusega, mis jõustus 08.03.2014. Varasemalt kehtinud sõnastuse kohaselt kohus kohaldab isiku suhtes käitumiskontrolli vastavalt KarS § 75 sätestatule. Eelnimetatud seaduse eelnõu 468 SE seletuskirja kohaselt oli muudatus vajalik selleks, et edaspidi on selgemini arusaadav kohtuniku diskretsioon sellise otsustuse tegemisel. Samuti on seletuskirjas märgitud, et muudatus on vajalik ühelt poolt seadusandja tahte selgesõnaliseks väljenduseks, õigusselguse saavutamiseks ning kehtiva menetluspraktika toetamiseks enne kui kohtuasjade arv, kus karistusjärgse käitumiskontrolli vajalikkust arutatakse, oluliselt kasvab. Teiselt poolt tagab muudatus paremini inimeste põhiõiguste kaitse, kuna käitumiskontroll piirab inimesel, kellele see määratud on, põhiõiguste täielikku kasutamist. Seletuskiri kättesaadav arvutivõrgus:

<http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&eid=68318689-1151-40bd-b2c1-b371b2a37dee> (18.03.2015)

Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine ei ole välistatud ka isiku suhtes, kes KarS § 77 alusel vabastatakse tingimuslikult eluaegse vangistuse kandmiselt, kuna KarS § 77 rakendamiseга ei kaasne obligatoorset käitumiskontrollile allutamist.³³

KarS § 87¹ lg 3 kohaselt määrab karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise pikkuse kohus. Nimetatud lõikest tulenevalt jääb selle võimalik pikkus ajavahemikku 12 kuud kuni 3 aastat.

Karistusjärgsele käitumiskontrollile rakendatud isikud ei pruugi omada tahet täita neile määratud kontrollnõudeid või kohustusi. Seetõttu KarS § 87¹ lg 4 sätestab, et kui süüdimõistetud ei järgi kontrollnõudeid või ei täida talle pandud kohustusi, võib kriminaalhooldusametnik teda kirjalikult hoiatada või kohus kriminaalhooldusametniku ettekande alusel pikendada käitumiskontrolli tähtaega korraga kuni ühe aasta võrra või määrata täiendavaid kohustusi vastavalt KarS § 75 lg 2 sätestatule.

Kui kontrollnõuete või kohustuste rikkumine on selline, et see seab kahtluse alla käitumiskontrolli eesmärkide saavutamise, on ette nähtud kriminaalvastutus.

Samas võib isiku suhtes rakendatava karistusjärgse käitumiskontrolli ajal ilmnedä, et tema suhtes puudub vajadus kohaldada kõiki kohtu määratud kohustusi või on alust neid muuta isiku suhtes kergemaks. Seetõttu näeb KarS § 87¹ lg 5 ette võimaluse kohtul leevendada või tühistada süüdimõistetule pandud kohustusi, kui vajadus kohustuste järele sellisel kujul on ära langenud. Tähele tuleb panna asjaolu, et ette on nähtud võimalus kergendada või tühistada KarS § 75 nimetatud kohustusi, aga mitte kontrollnõudeid.

KarS § 87¹lg-s 6 on ette nähtud karistusjärgse käitumiskontrolli erandlikud lõppemise juhud. Käitumiskontroll lõpeb enne tähtaega juhul, kui isik asub kandma uut vangistust, paigutatakse psühhiaatrilisele sundravile või tema suhtes kohaldatakse uuesti käitumiskontrolli vastavalt KarS § 74 sätestatule.

³³E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura 2012, lk 975.

2.1.1 Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise formaalsed alused

Nagu eelnevalt on välja toodud, siis karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise formaalsed alused tulenevad KarS § 87¹ lg 1 p 1, 2 sätestatust. Formaalseste aluste esinemiseks peavad esinema järgnevad asjaolud:

- 1) isik on süüdi mõistetud tahtlikus kuriteos;
- 2) teda on selle teo eest karistatud reaalse vähemalt kaheaastase vangistusega;
- 3) süüdimõistetule on kandnud ära vangistuse täies ulatuses³⁴;
- 4) isik on enne loetelu esimeses punktis nimetatud kuriteo toimepanemist vähemalt ühel korral mõistetud süüdi tahtlikus kuriteos;
- 5) varem on teda samuti karistatud tahtliku teo eest vähemalt ühe aastase vangistusega.

Formaalsed alused on olulised kahest aspektist. Esiteks määravad need ära tegude raskuse, millest alates karistusjärgset käitumiskontrolli võib kohaldada (vähemalt kaheaastase vangistuse nõue). Teiseks aitavad nad määratleda isikute ringi, kellest võib oodata uute kuritegude toimepanemist (teo tahtlikkus, varasema karistuse nõue). Seega kergendavad formaalsed eeldused kohtute tööd. Kohtule edastatakse materjalid karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise otsustamiseks, kui formaalsed tingimused on täidetud; kohus langetab otsuse, kas karistusjärgset käitumiskontrolli kohaldada, isikut ja toimepandud kuritegu arvestades.³⁵

Nõue, et isik peab olema ära kandnud mõistetud vangistuse täies ulatuses, on tingimus, mis eristab karistusjärgset käitumiskontrolli teistest käitumiskontrolli kohaldamise juhtudest. Nendeks teisteks juhtudeks on isiku tingimuslik karistusest vabastamine KarS § 73, 74 alusel, tingimuslik ennetähtaegne vabanemine KarS § 75 alusel, isikule mõistetud vangistuse asendamine üldkasuliku tööga KarS § 69 alusel ja alaealisele kohaldatav mõjutusvahend KarS § 87 p 2 alusel.

³⁴Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja vangistusseaduse muutmise seaduse menetluse käigus on toonane Eesti Advokatuuri esimees Aivar Pilv esitanud eelnõule arvamuse, mille kohaselt advokatuuri seisukoht oli, et karistusjärgset käitumiskontrolli määramine, arvestades seda, et tegemist on oma olemuselt lisameetmega, koormisega süüdimõistetule, peaks olema ilmne ja ettenähtav põhikaristuse määramisel esimese astme kohtumenetluses. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.advokatuur.ee/action/advokatuur/downloadFile?hash=6286a1dcd36009ce6ed291d556690a90d7c8eb62> (08.04.2015)

Ehkki töö autor näeb selles ettepanekus teatavaid positiivseid aspekte (nt süüdimõistetule teab, et karistuse kandmise järgselt on teda ootamas lisaks käitumiskontroll ja seetõttu võib ta selle kohaldamise osas olla leplikum ja läbiviimisel kriminaalhooldajaga koostööaltim), tooks see kaasa väga olulise muudatuse ennetähtaegse vabastamise regulatsiooni osas. Põhimõtteliselt see välistaks võimaluse isiku ennetähtaegseks vabastamiseks.

³⁵Viide 5.

Nimetatud muudest käitumiskontrolli kohaldamise juhtudest omab karistusjärgne käitumiskontroll otsest seost isiku tingimisi ennetähtaegse vabastamisega. Karistusjärgset käitumiskontrolli on võimalik kohaldada isikute suhtes, kelle osas kohus on eelnevalt leidnud, et puuduvad alused nende ennetähtaegseks vabastamiseks. Kohtupraktikast ilmneb, et tihti peale hindab kohus ühel ja samal istungil esmalt seda, kas esinevad alused isiku ennetähtaegseks karistuse kandmiselt vabastamiseks³⁶ ja kui selliseid aluseid siiski ei esine, siis kas esinevad alused tema suhtes karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamiseks.

Isik peab vähemalt kahel korral olema kuriteos süüdi mõistetud. Seejuures peab ta uue kuriteo olema toime pannud pärast eelmise teo eest süüdimõistmist. Karistusjärgset käitumiskontrolli ei saa kohaldada isikute suhtes, kes on küll kahel korral süüdi mõistetud, kuid hilisem otsus puudutab varasemalt toime pandud tegu. Arvestada ei või ka tegusid, mille karistus on kustunud. Uue kuriteo toimepanek pärast eelmise kuriteo eest süüdimõistmist näitab, et süüdimõistmine ei ole isikut mõjutanud uut kuritegu mitte toime panema. See tähendab, et karistuse ühe eesmärgina kohaldatav karistuse eripreventiivne mõjutus ei ole toimunud.³⁷

Varasema teo eest mõistetud karistus peab olema vähemalt ühe aasta pikkune. Samas ei ole nõutav, et isik oleks selle täies ulatuses ära kandnud. Süüdimõistetule võib olla tingimisi või ennetähtaegselt selle karistuse kandmiselt vabastatud.³⁸

Oluline on silmas pidada, et kuriteod, milles isik on süüdi mõistetud, peavad olema tahtlikud – vastasel juhul ei saa rääkida kuritegelikust kalduvusest ega eeldada uute kuritegude toimepanemist.³⁹

Seoses sellega, et karistusjärgset käitumiskontrolli saab kohaldada isikute suhtes, keda on karistatud tahtliku kuriteo toimepanemise eest vähemalt kahe aastase vangistusega ja ta on selle reaalselt ära kandnud, tekkis töö autoril Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 19 oktoobri 2012 lahendit 3-1-1-83-12 arvestades küsimus selle kohta, kas käitumiskontrolli kohaldamine võiks

³⁶Tingimisi ennetähtaegne vabastamine ei ole süüdimõistetule subjektiivne õigus. Sellisele seisukohale on asunud Riigikohtu kriminaalkolleegium lahendis 3-1-1-18-11, märkides lahendi punktis 9.1, et KarS § 76 lg 1 ja 2 kohaselt ei anna kõnealustes sätetes märgitud tähtaegade saabumine iseenesest süüdimõistetule subjektiivset õigust vangistusest tingimis ennetähtaegseks vabanemiseks, kuna nimetatud normidest tulenevalt otsustab süüdimõistetud ennetähtaegse vabastamise kohus KarS § 76 lg 3 loetletud asjaolude kaalumise tulemusena. Seega on KarS § 76 sätestatu näol tegemist süüdimõistetule subjektiivse õigusega nõuda seaduses toodud tähtaegade saabumisel enda tingimis ennetähtaegse vabastamise avalduse menetlemist.

³⁷Viide 5.

³⁸ Viide 5.

³⁹ Viide 5

olla võimalik süüdimõistetute suhtes, kelle süüasja on arutatud lühimenetluses ja kellele karistusena mõistetud vangistus, mis neile enne selle vähendamist KrMS § 238 lg 2 alusel 1/3 võrra, oli pikem kui 2 aastat, kuid vähendamise järgselt jäi alla selle. Näiteks karistab kohus isikut 2 aasta ja 6 kuulise vangistusega, lühimenetluses asja arutamisel vähendab seda 1/3 võrra ja mõistab isikule karistuseks 1 aasta ja 8 kuu pikkuse vangistuse.

Eelviidatud lahendis 3-1-1-83-12 hindas Riigikohus seda, kas KarS § 69 lg 1 alusel on alust asendada isikule mõistetud vangistus üldkasuliku tööga olukorras, kus esialgu temale mõistetud vangistus ületas 2 aastat (täpsemalt 2 aastat ja 6 kuud), kuid karistuse vähendamisel KrMS § 238 lg 2 alusel jäi pikkus alla 2 aasta (1 aasta ja 8 kuud).

Lahendi punktides 9 ja 10 on Riigikohus märkinud, et isiku karistamise aluseks on KarS § 56 lg 1 kohaselt tema süü. Süü suurus ei sõltu sellest, millises menetlusliigis süüküsimus lahendatakse. Seega ei mõjuta süü suurust ka asjaolu, et süüdistatav loobub ühest, sh ka tema enda õigusi vähem tagavast menetlusliigist teise menetlusliigi kasuks. Ka lühimenetluses peab karistuse mõistmine vastama täpselt samadele põhimõtetele nagu üldmenetluses. Selliselt saadud karistust vähendatakse kolmandiku võrra. KrMS § 238 lg-s 2 ettenähtud põhikaristuse kergendamine 1/3 võrra on aga ainuüksi menetlusõiguslikuks vastukaaluks mitmetest menetlusõigustest loobumisele. Seetõttu on vajalik lühimenetluse puhul süüdlasele mõistetava karistuse määra vähendamine. Taoline karistuse vähendamine ei ole subsumeeritav KarS §-s 56 sätestatud karistuse mõistmise üldpõhimõtete ega KarS §-s 57 ettenähtud karistust kergendavate asjaolude alla, vaid tuleneb eelpool kirjeldatud menetlusökonomilistest kaalutlustest, mille kohaselt lihtsustatakse süüdistatava nõusolekul teatud juhtudel kriminaalasjade lahendamist.

Karistusõiguse terviklikkusest lähtuvalt kohaldatakse KarS § 69 sätteid just KarS § 56 lg 1 alusel mõistetud, mitte KrMS § 238 lg 2 alusel vähendatud karistuse suhtes, kuna ka karistuse asendamisel või isiku karistusest tingimisi vabastamisel on määrava tähtsusega isiku süü, samuti võimalus mõjutada teda edaspidi hoiduma kuritegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvid, mitte see, millises menetlusliigis isiku süüasja arutatakse. Materiaalõiguslikud ja menetlusõiguslikud karistuse kergendamisest ei kumuleeru, kuna tegemist on erinevate õiguslike institututidega, mis lähtuvad erinevaist eesmärkidest. Vastupidisel juhul ei ole enam selgelt piiritletav ja kohtuotsusest jälgitav, millistel alusel on kohus põhikaristuse mõistnud.

Eelneva lahendi põhjal võiks järeldada, et ka karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise otsustamisel olukorras, kus isikule on mõistetud karistusena vangistus lühimenetluse korras ja

selle pikkus enne 1/3võrra vähendamist on olnud üle 2 aasta, tuleks lähtuda temale enne karistuse vähendamist mõistetud karistuse pikkusest. Samas muudab antud seisukoha küsitavaks asjaolu, et ehkki kahtlustatavale on materiaalõiguse alusel mõistetud enam kui 2aastane vangistus, mis annaks alust tema suhtes käitumiskontrolli kohaldada, siis reaalselt, peale karistuse vähendamist 1/3 võrra, tuleb tal sellest ära kanda alla 2 aastane vangistus. Seetõttu ei ole ilmselt siiski täidetud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise formaalne eeldus 2 aasta pikkuse vangistuse näol. Töö autor näeb aga probleemi selles, et sellisel viisil võidakse kohelda erinevalt kahte süüdimõistetut ka ühiselt toimepandud kuriteo puhul. Näiteks panevad kaks isikut grupis toime kuriteo, kus nende karistamise aluseks olev süü on võrdne. Üks neist soovib asja arutamist lühimenetluses, teine mitte. Asjad eraldatakse.⁴⁰ Mõlemale isikule mõistetakse kohtu poolt pikem kui 2 aastane vangistus, kuid isiku osas, kes nõutus lühimenetluse kohaldamisega, jääb see peale karistuse vähendamist 1/3 võrra alla 2 aastat. Tema osas tähendaks see, et võimalik käitumiskontrolli kohaldamine oleks välistatud. Teise isiku puhul on selle kohaldamine muude formaalsete ja materiaalsete aluste täitmise korral võimalik.

Nõue, et isik peab olema karistatud tahtliku kuriteo eest vähemalt 2 aastase vangistusega ja olema selle reaalselt ka ära kandnud, annab võimaluse kohaldada karistusjärgset käitumiskontrolli isikute suhtes, kes viimase kuriteo või kuritegude eest on saanud karistatud küll vähem kui 2 aastase vangistusega, kuid on selle viimase kuriteo või -teod toime pannud KarS § 73 või 74⁴¹ järgi katseajal viibides ja KarS § 65 lg 2 alusel karistuste liitmisel mõistetakse isikule enam kui kahe aastane vangistus. Seega näiteks olukorras, kus isik on karistatud 1 aasta ja 8 kuu pikkuse vangistusega, mis on temale mõistetud kogu ulatuses tingimuslikult kas KarS § 73 või 74 alusel, viibides katseajal, paneb katseaja jooksul toime uue tahtliku kuriteo ja saab selle eest karistatud 4 kuulise vangistusega, mis KarS § 65 lg 2 alusel liidetakse üheks karistuseks ja isikut karistatakse 2 aasta ja 2 kuu pikkuse vangistusega, siis on võimalik isiku suhtes kohaldada karistusjärgset käitumiskontrolli. Sellist seisukohta kinnitab ka

⁴⁰KrMS § 216 lg 2 p 3 kohaselt kriminaalasjadest, milles isikuid kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo ühises toimepanemises, võidakse eraldada kriminaalasi kahtlustatava või süüdistatava suhtes, kui isik peale kohtueelse menetluse lõpuleviimist taotleb kriminaalasi lahendamist lühimenetluses ning lühimenetluse kohaldamine ei ole võimalik vastavalt KrMS § 233 lg 2 p 2 nimetatud asjaolu tõttu. Selleks asjaoluks on, et lühimenetlust ei kohaldata mitme süüdistatavaga kriminaalasjas, kui vähemalt üks süüdistatav ei nõustu lühimenetluse kohaldamisega.

⁴¹KarS § 73 lg 4 ja KarS § 74 lg 5 kohaselt kui süüdlane paneb katseajal toime uue kuriteo, siis mõistetakse talle liitkaristus vastavalt KarS § 65 lg 2 sätestatule. KarS § 65 lg 2 kohaselt kui süüdlane paneb pärast kohtuotsuse kuulutamist, kuid enne karistuse täielikku ärakandmist toime uue kuriteo, suurendatakse eelmise kuriteo eest mõistetud karistust eelmise kuriteo eest mõistetud karistuse ärakandmata osa võrra.

kohtupraktika. Tartu Maakohtu Jõgeva kohtumajas on 03.10.2014 koostatud määrus kohtuasjas 1-11-10310, mille kohaselt käitumiskontrolli kohaldati isiku suhtes, kes 09.11.2011 otsusega tunnistati süüdi KarS § 424 järgi ja talle mõisteti vangistus 45 päeva, mida KrMS § 238 lg 2 alusel vähendati 1/3 võrra ja kandmisele kuuluvaks vangistuseks mõisteti 1 kuu vangistust. KarS § 68 alusel arvati karistusaja hulka veel eelvangistuses viibitud aeg ja ära kandmisele kuuluvaks karistuseks loeti vangistus 28 päeva. KarS § 65 lg 2 alusel suurendati isikule mõistetavat karistust Harju Maakohtu 20.05.2011 otsusega mõistetud karistuse ära kandmata osa võrra ja karistati teda liitkaristusena 2 aasta 11 kuu ja 14 päevase vangistusega. Kohus leidis, et kuna isik kannab 2 aasta pikkust vangistust ja teda on varasemalt karistatud tahtliku kuriteo toimepanemise eest vähemalt 1 aastase vangistusega, siis on tema suhtes täidetud formaalsed eeldused karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamiseks.

Eelnev võimalus karistuste liitmise järel karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamiseks eeldab aga ilmselt seda, et lisaks liidetavatele karistustele peab isik olema varasemalt veelkordselt karistatud vähemalt 1 aastase vangistusega. Karistust, millele liidetakse viimati toimepadud kuriteo või -tegude eest mõistetav karistus, ei ole ilmselt võimalik teistkordselt arvestada karistusena KarS § 87¹ lg 1 p 2 nõude täitmiseks. Moodustatud liitkaristust on võimalik arvestada tervikuna karistusena KarS § 87¹ lg 1 p 1 mõistes. Sellisele seisukohale on asunud ka Tartu Maakohus 22.10.2014 kohtumääruses kohtuasjas 1-13-1673.

Töö autor ei tuvastanud, et kohtupraktikas oleks käsitlemist leidnud olukord, kus isik on karistatud küll üle 2 aastase vangistusega ja tema suhtes on täidetud ka eeldus, et ta on varem karistatud 1 aastase vangistusega, vabastatakse oma teise vangistuse kandmiselt enne tähtaega ja talle määratakse KarS § 76 alusel katseaeg kohustusega alluda käitumiskontrolli nõuetele. Juhul kui isik aga ei täida käitumiskontrolli nõudeid või kohustusi ja tema karistus pööratakse kohtu poolt täitmisele ning ta kannab kogu oma üle 2 aastase vangistuse tervikuna ära, siis töö autori arvates esinevad tema suhtes formaalsed alused käitumiskontrolli kohaldamiseks. Küsimus võib tekkida aga seoses sellega kuivõrd efektiivseks võiks osutuda taaskordne käitumiskontrolli kohaldamine isiku osas, kes seda eelnevalt läbida ei suutnud.

Seadusandja on näinud ette võimaluse karistusejärgset käitumiskontrolli kohaldada teatud kuritegusid toime pannud isikute suhtes ka ilma, et nad peaksid omama varasemat karistust vähemalt ühe aastase vangistuse näol. KarS § 87² lg 2 kohaselt kui isikut on karistatud 9. peatüki 1., 2., 6., 7. jaos, 11. peatüki 2. jaos või 22. peatüki 1. ja 4. jaos sätestatud tahtliku kuriteo eest või muus peatükis sätestatud tahtliku kuriteo eest, mille koosseisutunnus on vägivalla kasutamine, vähemalt 2 aastase vangistusega, ei eelda karistusjärgse käitumiskontrolli

kohaldamine käesoleva paragrahvi lõike 1 punktis 2 sätestatud eelnevat karistatust. Nendeks kuritegudeks, mis eelnevat karistatust ei eelda, on:

- 1) eluvastased süüteod;
- 2) tervisevastased süüteod;
- 3) vabadusevastased süüteod;
- 4) seksuaalse enesemääramise vastased süüteod;
- 5) süüteod alaealise vastu;
- 6) üldohtlikud süüteod;
- 7) muud tahtlikud süüteod, mille koosseisutunnuseks on vägivalla kasutamine (röövimine, väljapressimine vägivalla kasutamisega).

Tegemist on kuritegudega, mis tugevalt kahjustavad kannatanu füüsilist, psüühilist või seksuaalset integriteeti või on üldohtlikud, mistõttu esineb eriti suur huvi nende tegude kordumist ära hoida.⁴²

Eelnevalt välja toodud kuritegude loetelust ilmneb, et sellesse ei ole lisatud karistusseadustiku 12. peatükis 1. jaos asuvaid narkootikumidega seotud kuritegusid. Ometi narkootikumide levitamisega seotud kuritegude toimepanek võib kahjustada rahvatervist tervikuna palju olulisemal määral kui konkreetne vägivalla tegu ühe kannatanu suhtes. Seetõttu tuleks korduvate narkootikumidega seonduvate kuritegude toimepanemise vältimiseks kasutada kõiki võimalikke seadusandlike võimalusi. Mitmed 12.peatükis 1. jaos asuvatest kuritegudest on karistatavad küll pikkade vangistustega⁴³ ja ka kohtupraktikas mõistetakse narkootilise aine ebaseaduslikele käitlejatele pikki karistusi, kuid vaatamata sellele esineb juhtumeid, kus isikud ka peale pikkade vangistuste kandmiselt vabanemist jätkavad uute narkootiliste ainete ebaseadusliku käitlemisega seonduvate kuritegude toimepanemist. Töö autori arvates võiks

⁴²Viide 5

⁴³KarS § 184 lg 1 sätestatud narkootilise aine suures koguses ebaseadusliku käitlemise eest on ette nähtud vangistus ühest kuni kümne aastani. Sama paragrahvi 2. lõikes sätestatud kvalifitseerivate tunnuste esinemisel on ette nähtud vangistus kolmest kuni viieteist aastani. Lõikes 2¹ kohaselt, kui suures koguses narkootilist ainet on käideldud suure varalise kasu saamise eesmärgil, on võimalik kuriteo toimepanijat karistada kuue- kuni kahekümneaastase või eluaegse vangistusega.

lisada kuritegude hulka, millede puhul karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine ei eelda varasemat karistatust 1 aastase vangistusega, ka narkootikumidega seotud kuriteod.

Muud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise eeldused peale varasemate karistuste nõude – nii materiaalsed kui formaalsed – jäävad KarS § 87¹ lg 2 kohaldamisel kehtima. See tähendab, et karistusjärgset käitumiskontrolli võib kohaldada ainult juhul, kui see on süüdimõistetud isikut ja toimepandud tegu arvestades vajalik, isik on süüdi mõistetud tahtlikus kuriteos ja ta on mõistetud vangistuse täies ulatuses ära kandnud.

Võimalikku probleemset kohta näeb töö autor olukorras, kus isikut on karistatud küll kohtu otsusega vangistusega üle kahe aasta, aga see on temale mõistetud liitkaristusena ning eelnevalt punktides 1-7 loetletud kuriteo eest mõistetud vangistus selles liitkaristuses on lühem kui kaks aastat. Näitena võib tuua olukorra, kus kohus mõistab isikule KarS § 214 lg 1 alusel vägivallaga seonduva väljapressimise eest 1 aasta ja 8 kuu pikkuse vangistuse. Samas kohtuasjas mõistab kohus isikule mitmete varguse episoodide eest KarS § 199 lg 2 p 9 alusel karistuseks 1 aastase vangistuse. KarS § 65 lg 1 alusel mõistab kohus liitkaristuse, suurendades väljapressimise eest mõistetavat karistust ja karistab isikut kahe aasta ja nelja kuu pikkuse vangistusega. Isik tervikuna on karistatud küll enam kui kahe aastase vangistusega, kuid konkreetselt vägivallateo eest mõistetud karistus jääb alla kahe aasta. Töö autori arvates ei ole sellistel juhtudel kohaldatav isiku suhtes karistusjärgne käitumiskontroll, kuna formaalne eeldus, et isik peab olema karistatud KarS § 87¹ lg 2 sätestatud süüteo eest vähemalt kahe aastase vangistusega, ei ole täidetud.

2.1.2 Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise materiaalne alus

Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise materiaalne alus tuleneb KarS § 87¹ lg 1 p 3 sätestatust. Materiaalseks aluseks on prognoos, et süüdimõistetud paneb vabaduses viibides toime uusi raskeid kuritegusid. See prognoos tugineb süüdimõistetud isikule, tema varasemale elukäigule ja elamistingimustele, samuti toimepandud teo asjaoludele ja käitumisele vangistuse

kandmise ajal, aga ka tagajärgedele, mida võib süüdimõistetule kaasa tuua karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine⁴⁴.

Teo toimepanemise asjaolude all tuleb mõista vangistuse mõistmise aluseks olnud kuriteo raskust, ründeobjekti, tehiolusid (eriti jõhker, küüniline kuriteo toimepanemise viis). Süüdimõistetu isiku raames peab kohus arvestama süüdlase süü suurust, isikuomadusi jms. Varasema elukäigu all tuleb mõista süüdlase varasemat karistatust, üldist suhtumist õiguskorda.⁴⁵

Kohustus arvestada kuritegude toimepanemise korral ka tagajärgedega mida võib süüdistatavale kaasa tuua karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine, lasub kohtutel alates 08.03.2014, mil nimetatud asjaolu KarS § 87¹ lg 1 p 3 loetellu karistusseadustiku muudatuse⁴⁶ jõustumisega lisati. Riigikogu poolt 12.02.2014 vastu võetud karistusseadustiku ja kriminaalmenetluseadustiku muutmise seaduse eelnõu 468 SE seletuskirja kohaselt oli selline muudatus vajalik, kuna kohtunikul, erinevalt näiteks KarS § 76 lg 3 sätestatust, puudus varasemalt kohustus hinnata, mida toob vabastatavale kaasa käitumiskontrolli rakendamine. Seletuskirjas on märgitud, et olemasolev menetluspraktika ning eripreventiivne vajadus võtta arvesse uusi kuritegusid soodustavaid ja takistavaid aspekte toetavad selle aluse hindamise vajalikkust. Eripreventiivsest aspektist võimaldab eelnõuga tehtav täiendus paremini hinnata uute kuritegude toimepanemist soodustavaid ja takistavaid tegureid. Kuna karistusjärgse käitumiskontrolli üks eesmärke on tagada vanglast vabanenu sujuvam taasühiskonnastamine kriminaalhoolduse sotsiaaltöö funktsiooni kaudu, võimaldab täiendus kohtul senisest paremini arvesse võtta seda, kas ja kuivõrd vajab vanglast vabanenu abi vabadusega kohanemisel. Muudatus võimaldab kohtul arvestada ka oma karistuse ärakandnud vanglast vabaneva inimese plaane ning hinnata, kuivõrd on nende puhul võimalik kriminaalhooldusega kaasneva käitumiskontrolli nõudeid täita. Näiteks on see oluline inimeste puhul, kelle pere või töökoht asub mõnes muus riigis, kuhu ka inimesel endal on kindel plaan pärast vabanemist minna. Kriminaalhoolduse rakendamine peab toetama inimese õiguskõuetavat elu, kuid on juhtumeid, kus mõni käitumiskontrolli tingimus (näiteks igakuine registreerimiskohustus), võib saada

⁴⁴Viide 4.

⁴⁵J.Sootak, P.Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 2.,täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2004, lk 235.

⁴⁶Karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seadus.- RT I 26.02.2014, 1

sellele takistuseks ning see omakorda võib olla täiendav risk uute kuritegude toimepanemiseks.⁴⁷

Ehkki töö autor toetab seadusandja soovi arvestada käitumiskontrolli kohaldamisel ka sellega, millist mõju võib käitumiskontroll kohaldamine isikule avaldada, leiab ta samas, et antud juhul esineb KarS § 87¹ lg 1 p 3 sätestatus põhimõtteline vastuolu kriminaalhoolduse eesmärkidega. KarS § 87 lg 1 p 3 on toodud loetelu nendest asjaoludest mida arvestades on alust eeldada, et süüdistatav võib hakata toime panema uusi kuritegusid. Töö autorile jääb arusaamtuks mil moel võib karistusjärgne käitumiskontroll tuua kaasa sellised tagajärjed, et see annab alust arvata uute kuritegude toimepanemist. Nagu töö esimeses peatükis on välja toodud, siis kriminaalhoolduse, mis hõlmab endas ka isiku suhtes käitumiskontrolli läbiviimist, peamine ülesanne on ühiskonna turvalisuse tagamine. Soodustatakse kriminaalhooldusaluse sotsiaalset kohanemist eesmärgiga mõjutada teda hoiduma kuritegude toimepanemisest.

Töö autori arvates on materiaalsete aluste hindamisel ja käitumiskontrolli kohaldamise otsustamisel kasutatav mujal maailmas kasutusel olev riski ja vajaduste printsiip. Antud printsiibi kohaselt tuleb selleks, et maksimaalselt mõjutada kuritegelikku retsidiivsust, suunata enamik pakutavatest teenustest ja sekkumistest kõrge riskiga isikutele.

Kõrge riskiga isikute all mõeldakse neid, kellede puhul esineb kõrgem tõenäosus uute kuritegude toimepanemiseks. Madala riskiga on isikud, kellel on prosotsiaalsed omadused ja madal tõenäosus uute kuritegude toimepanemiseks. Uuringutega on tuvastatud, et kohustades madala riskiga isikuid osa võtma intensiivsetest järelevalveprogrammidest, võib see tihtipeale tõsta nende ebaõnnestumise võimalusi ja seetõttu suurendada retsidiivsuse taset. Seda seetõttu, et kohustades madalama riskiteguriga isikuid osa võtma intensiivsetest järelevalveprogrammidest või käitumiskontrollist võib see liigselt sekkuda nende prosotsiaalsesse võrgustikesse (kool, töökoht, perekond) ja suurendada kokkupuudet kõrgema riskitasemega isikute ja nendest lähtuvate mõjutustega.

Vajaduse printsiip leiab, et paranduslik kohtlemine peaks olema fokuseeritud kriminogeensetele faktoritele – nende vajadustele, mis on otseselt soodustavad kriminaalset käitumist. Ulatuslike retsidiivsuse osa läbi viidud uuringute põhjal on tuvastatud rida faktoreid, mis on kõige enam seotud kriminaalse käitumisega. Kaheksa „keskset“ faktorit on

⁴⁷Karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu 468 SE seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&eid=68318689-1151-40bd-b2c1-b371b2a37dee> (04.04.2015).

antisotsiaalsed hoiakud, antisotsiaalsed kaaslased, antisotsiaalne isiksus, kriminaalne taust, mõnuainete kuritarvitamine ja alkoholi probleemid, perekondlikud karakteristikud, haridus ja tööhõive, prosotsiaalse vaba aja või puhkuse puudumine.⁴⁸

2.2 Karistusjärgse käitumiskontrolli materiaalõigusliku regulatsiooni vastavus põhiseadusele

Käesoleva magistritöö raames läbiviidud kohtulahendite analüüsi käigus ilmnis, et mitmed süüdlased on käitumiskontrolli kohaldamise menetluse käigus tõstatanud küsimuse selle kohta, et KarS § 87¹ sätestatud regulatsioon on vastuolus põhiseadusega. Nii nähtub Tartu Maakohtu 09.05.2014 määrusest 1-11-2607, et süüdimõistetud V. L on esitanud kohtule avalduse, milles viitab karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise näol võimalusele selle põhiseaduslikuks riiveks. Kohus on määrukses märkinud, et senini ei ole kõrgema astme kohtud sellist seisukohta jaganud ja vastav seadusesäte ei ole tunnistatud vastuolus olevaks põhiseadusega.

Samamoodi on KarS § 87¹ regulatsiooni põhiseadusele vastavuse tõstatanud süüdimõistetud D.U kaitsja määruskaebuse esitamisel Tartu Ringkonnakohtule Tartu Maakohtu 21.03.2014 määrusele kohtuasjas nr 1-13-4064. Tartu Ringkonnakohus on oma 11.04.2014 määruse punktis 8.2 vastusena kaitsja määruskaebusele märkinud, et ringkonnakohus nõustub, et karistusjärgne käitumiskontroll piirab isiku põhiõigusi, kuid ei leia, et nimetatud karistusjärgne meede tuleks sellepärast tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks. Põhiõiguse või vabaduse piiramise põhjuseks võib olla mõni teine sama kaaluga õigusväärus. Piirangu põhjusena saab arvesse võtta teiste isikute põhiõigusi ja vabadusi või põhiseaduse norme, mis kaitsevad kollektiivseid hüvesid (RKPJKo 3-4-2-01, p 15).

Süüdimõistetud D.U kaitsja on esitanud Riigikohtu kriminaalkolleegiumile eelkäsitatud Tartu Ringkonnakohtu määruse peale määruskaebuse⁴⁹, tuues selles välja, et ei ole põhiseaduspärane piirata D.U isikuõigusi peale mõistetud karistuse ärakandmist. Põhiõiguste riive on ebaproportsionaalselt suur, kuna talle on pandud kohustuseks täita ühe aasta jooksul KarS § 75 lg 1 tulenevaid kontrollnõudeid ning lisakohustusi. Lisaks koormab teda veel KarS § 331⁴ sätestatud karistusõiguslik vastutus kontrollnõuete ja kohustuste mittetäitmise eest.

⁴⁸J. James, L.B. Eisen, R. Subramanian. A View from the States: EvidenceBased Public Safety Legislation. Journal of Criminal Law and Criminology. Vol 102, nr 3. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=7438&context=jclc>

⁴⁹ Määruskaebuse väjatrükk kohtuinfosüsteemist KIS asub töö autori valduses.

Riigikohus jättis oma 21.05.2014 määrusega⁵⁰ nr 3-7-1-1-342 D.U kaitsja määruskaebuse menetlusse võtmata, leides, et seal puuduvad KrMS § 390 lg 5⁵¹ sätestatud alused.

Arvestades eelnevat Riigikohtu kriminaalkolleegiumi määrust, millega süüdimõistetu D.U kaitsja määruskaebus jäeti menetlusse võtmata, kuna seal ei esinenud KrMS § 390 lg 5 toodud aluseid, siis on võimalik sellest järeldada kriminaalkolleegiumi seisukohta, mille kohaselt KarS § 87¹ regulatsioon on põhiseaduspärane.

Endine õiguskantsler Indrek Teder on hinnanud karistusjärgse käitumiskontrolli põhiseaduspärasust 10.04.2012 koostatud seisukohas isiku pöördumisele, kes oma õiguskantslerile lähetatud avalduses on samuti tõstatanud küsimuse karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise põhimõtte kooskõlast Eesti Vabariigi põhiseadusega.⁵²

Kuna ka kohtumäärustes⁵³ on õiguskantsleri seisukohtadele viidatud, siis peab töö autor põhjendatuks nendest olulisemate väljatoomise.

Õiguskantsler kontrollis KarS § 87¹ osas võimalikku riivet PS §-s 19 sätestatud üldise isiksusõigusega, §-s 26 sätestatud perekonna- ja eraelu puutumatusena ning §-s 34 sätestatud õigusega vabalt liikuda ning elukohta valida.

Esmalt leidis õiguskantsler, et seadusesäte on formaalselt õiguspärane.

Materiaalse põhiseaduspärasuse tuvastamisel leidis õiguskantsler, et karistusjärgne käitumiskontroll on sobiv abinõu, kuna aitab kaasa isiku taasühiskonnastamisele ning tagab seeläbi korduvkuritegevuse vähendamise (s.t ka teiste isikute õiguste kaitse) ja ühiskonna turvalisuse suurendamise.

Abinõu vajalikkuse osas leidis õiguskantsler, et kui isik vastab KarS § 87¹ lg 1 ja 2 toodud tingimustele, mis tähendab ka seda, et tema suhtes ei ole võimalik kohaldada tingimisi ennetähtaega vabastamist ja käitumiskontrollile allutamist (nt ei ole ta vangistuse ajal aidanud kaasa enda taasühiskonnastamise õnnestumisele, sh enda käitumise parandamisele), siis uute

⁵⁰ Määruse väljatrükk kohtuinfosüsteemist KIS asub töö autori valduses.

⁵¹KrMS § 390 lg 5 sätestab, et Riigikohus otsustab ringkonnakohtu määruse peale esitatud määruskaebuse menetlusse võtmise käesoleva seadustiku §-s 349 sätestatud järgides. Käesoleva paragrahvi lõikes 4 nimetatud kohtumääruse menetlusse võtmine otsustatakse 10 päeva jooksul. Määruskaebuse läbivaatamisel ringkonnakohtus tehtud määruse peale esitatud määruskaebuse võtab Riigikohus menetlusse üksnes juhul, kui Riigikohtu lahend selles asjas on oluline seaduse ühetaolise kohaldamise või õiguse edasiarendamise seisukohalt.

⁵²Antud seisukoht on arvutuvõrgus kättesaadav

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_seisukoht_vastuolu_puudumise_kohta_karistusjärgse_kaitumiskontrolli_kohaldamise_pohimotte.pdf (02.04.2015).

⁵³ Nt Tartu Ringkonnakohtu 11.04.2014 määrus kohtuasjas 1-13-4064.

kuritegude ära hoidmise (s.t teiste isikute õiguste kaitse) ning ühiskonna turvalisuse eesmärgil võib isiku suhtes karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine olla vajalik. Õiguskantsler lisas, et tema hinnangul ei ole võimalik piisava kindlusega öelda, et mõni teine meede asendaks täiel määral karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamist ning oleks seejuures eesmärkide saavutamisel vähemalt sama efektiivne.

Abinõu mõõdukuse hindamisel leidis õiguskantsler, et isiku resotsialiseerimine ning seeläbi tema poolt korduvkuritegude toimepanemise ärahoidmine (s.t ka teiste isikute õiguste kaitse) ning ühiskonna turvalisuse suurendamine, millele karistusjärgne käitumiskontroll kaasa aitab, on väga kaalukad põhiseaduslikud õigustused. Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise eesmärkide tähtsus õigustab sellega kaasneva isiku põhiõiguste riive ulatust ja intensiivsust ning on seega mõõdukas abinõu.

Kokkuvõtvalt ei tuvastanud õiguskantsler KarS § 87¹ sätestatud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise põhimõtte vastuolu põhiseaduse ja eelkõige selle §§-dega 19, 26 ja 34.

2.3 Käitumiskontrolli nõuded ja kohustused

Kriminaalhoolduse standardites on käitumiskontroll määratletud kui järelevalve raamistik, mis sisaldab kohtu määratud kontrollnõudeid ja kohustusi ning järelevalvet nende täitmise üle ja sotsiaalset kohanemist soodustava abi osutamist.

Seega võib käitumiskontrolli pidada üldmõisteks, mis hõlmab nii kontrollnõudeid kui ka kohustusi. Kuigi mõlemad moodustavad käitumiskontrolli osa, erinevad kontrollnõuded ja kohustused teineteisest nii eesmärgilt kui ka siduvuse poolest.⁵⁴

Kontrollnõudeid võib määratleda kui seadusest tulenevaid kohustusi, mille eesmärk on tagada riigi järelevalve süüdlase käitumise üle. Kontrollnõuete laienemine süüdlasele on automaatne alati, kui seadus näeb ette käitumiskontrolli kohaldamise. Kontrollnõuete laienemine *ab initio* tuleneb asjaolust, et kontrollnõuete kohaldamise aluseks on seadus, mitte kohtulahend. Viimasest järeldub ühtlasi, et kohtul puudub võimalus diferentseerida kontrollnõudeid vastavalt konkreetse kuriteo raskusele või süüdlase isikule. Kuna kontrollnõuete eesmärk on järelevalve

⁵⁴Viide 45, lk 230.

kindlustamine süüdlase käitumise üle, siis on kontrollnõuetena sätestatud sellised kohustused, mis võimaldavad kriminaalhooldusametnikul vastavat kontrolli praktikas teostada.⁵⁵

KarS § 75 lg 1 kohaselt on süüdlane kohustatud järgima järgmisi kontrollnõudeid:

- 1) elama kohtu määratud alalises elukohas;
- 2) ilmuma kriminaalhooldaja määratud ajavahemike järel kriminaalhooldusosakonda registreerimisele;
- 3) alluma kriminaalhooldaja kontrollile oma elukohas ning esitama andmeid talle oma kohustuste täitmise ja elatusvahendite kohta;
- 4) saama kriminaalhooldusametnikult eelneva loa elukohast lahkumiseks Eesti territooriumi piires kauemaks kui viieteistkümneks päevaks;
- 5) saama kriminaalhooldusametnikult eelneva loa Eesti territooriumilt lahkumiseks ja väljaspool eesti territooriumi viibimiseks.

Erinevalt kontrollnõuetest võib KarS § 75 lg 2 nimetatud kohustusi määratleda kui kohtulahendist tulenevaid nõudeid, mille eesmärk on saavutada süüdlase edasine õiguskuulekas käitumine tema resotsialiseerimise kaudu. Kohustuste kohaldamiseks on kohtulahend, mistõttu need *ab initio* kõigile süüdlastele ei laiene. Kohustuste määramine on jäetud täielikult kohtu otsustada: kohus võib seaduses antud kohustuste hulgast valida, millised kohustusi ning kui palju ta süüdlasele määrab, või jätta kohustused üldse määramata.⁵⁶

KarS § 74 lg 2 kohaselt võib kohus, arvestades kuriteo toimepanemise asjaolusid ning süüdlase isikut, määrata, et süüdlane on kohustatud:

- 1) heastama kuriteoga tekitatud kahju kohtu määratud tähtajaks;
- 2) mitte tarvitama alkoholi⁵⁷;

⁵⁵Viide 45, lk 230-231

⁵⁶Viide 45, lk 231

⁵⁷01.01.2015 jõustunud karistusseadustiku muudatustega muudeti KarS § 75 lg 2 p 2 sõnastust ning täiendati KarS § 75 lg 2 p-ga 2¹. Enne muudatuse jõustumist oli punktis 2 sätestatu kohaselt süüdlasel üheaegselt keelatud nii alkoholi kui ka narkootiliste ainete tarvitamine. Muudatusega need keelud eristati. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduseelnõu 554 SE seletuskirja kohaselt oli muudatus vajalik, kuna varasemalt, kui kohus oli isikule kohustuse pannud, kontrollis kriminaalhooldusametnik mõlema aine tarvitamist sellest hoolimata, et tegelikkuses võib süüdlasel olla probleeme vaid ühe ainega. Mõnikord pidas kohus silmas ainult narkootikumide tarvitamise keeldu, kuna isikul ei ole probleeme alkoholi kuritarvitamisega. Seaduse kohaselt oli tal aga keelatud alkoholi tarvitada ka väikeses koguses ja kriminaalhooldaja kontrollil ilmnenu alkoholi tarvitamise tõttu pöördub kriminaalhooldusametnik kohtu poole ettekandega. Selleks, et kohus saaks määrata võimalikult individuaalseid kohustusi loodigi seadusesse uus punkt. Seletuskiri arutuvivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&eid=78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad> (03.04.2015).

- 3) mitte omama või tarvitama narkootilisi või psühhotroopseid aineid;
- 4) mitte omama, kandma, kasutama relva;
- 5) otsima endale töökoha, omandama üldhariduse või eriala kohtu määratud tähtjaks;
- 6) alluma ettenähtud ravile, kui ta on selleks eelnevalt nõusoleku andnud;
- 7) täitma ülalpidamiskohustust;
- 8) mitte viibima kohu määratud paikades ega suhtlema kohtu määratud isikutega;
- 9) osalema sotsiaalprogrammis;
- 10) alluma elektroonilisile valvele, kui ta on selleks eelnevalt nõusoleku andnud.

Karistusõiguse teoorias liigitatakse eeltoodud kohustusi nende paljususe ja sisulise erinevuse tõttu positiivseteks ja negatiivseteks kohustusteks.

Positiivseteks loetakse kohustusi, millega sunnitakse süüdlast tema resotsialiseerimise eesmärgil teatud aktiivseteks tegudeks.⁵⁸ Eelnevast loetelust on sellised kohustused märgitud punktides 1, 5, 6, 7, 9.

Negatiivseteks loetakse selliseid kohustusi, millega püütakse süüdlast preventiivsel eesmärgil panna teatavatest tegudest hoiduma.⁵⁹ Loetelust on sellised kohustused märgitud punktides 2, 3, 4, 8.

KarS § 75 lg 2 toodud kohustuste loetelu ei ole ammendav. Vastavalt sama paragrahvi lõikele 4 võib kohus olukorras, kus süüdlane lubab enda käitumist paranda ja võtab endale lõikes 2 nimetatata kohustusi, need kohustusena kinnitada.

Käitumiskontrolli puhul on välja toodud, et see on paindlik instituut⁶⁰. KarS § 75 lg 3 kohaselt võib kohus kriminaalhooldusametniku ettepanekul alati muuta süüdlasele pandud kohustusi. Kohustuste muutmine võib seisneda algselt süüdlasele pandud kohustuste kergendamises või tühistamises, samuti täiendavate kohustuste panemises.

KarS § 75 lg 6⁶¹ kohaselt võib kohus olukorras, kus süüdlane on katseajal vähemalt kuue kuu jooksul järginud KarS § 75 lg 1-4 alusel määratud kontrollnõudeid ja täitnud talle pandud kohustusi, vabastada süüdlase edasisest kontrollnõuete järgimisest ja talle käitumiskontrolli ajaks määratud kohustuste täitmisest. Sellisel juhul säilib süüdlasel katseaja lõpuni kohustus hoiduda uue kuriteo toimepanemisest.

⁵⁸Viide 45, lk 231.

⁵⁹Viide 45, lk 231.

⁶⁰Viide 45, lk 232.

⁶¹KarS § 75 täiendati lõikega 6 01.01.2015 jõustunud karistusseadustiku muudatustega.

Antud juhul esineb töö autori arvates teatav vastuolu 6. lõikes sätestatu ning KarS § 87¹ lg 1 ja lg 5 sätestatu vahel. KarS § 87¹ lg 1 kohaselt kohaldatakse isiku suhtes käitumiskontrolli vastavalt KarS § 75 sätestatule. KarS § 75 lg 6 võimaldab, nagu eelnevalt on välja toodud, vabastada süüdlase nii kontrollnõuete järgimisest kui ka talle määratud kohustuste täitmisest. Seevastu KarS § 87¹ lg 5 näeb ette võimaluse süüdlase osas kergendada või tühistada ainult temale pandud kohustusi, mitte aga vabastada teda kontrollnõuete täitmisest. Seega on küsimus, millest kohus peaks lähtuma – kas KarS § 87¹ lg 1 ja § 75 lg 6 sätestatust või KarS § 87¹ lg 5 sätestatust?

KarS § 87¹ lg 5 sätestatud võib pidada erinormiks KarS § 75 lg 6 suhtes. Teatavasti kehtib põhimõte, et erinormi ja üldnormi vastuolu korral kohaldatakse erinormi (*lex specialis derogat legi generali*). Samas on KarS § 75 lg 6 sätestatu jõustunud seoses 01.01.2015 karistusõiguse revisjoni käigus tehtud muudatustega, mil seadusandjale võis jääda tähelepanuta vajadus viia omavahel kooskõlla KarS § 87¹ lg 5 sätestatu ja § 75 lg 6 sätestatu. Sellisel juhul oleks kohaldatav põhimõte, et ajaliselt varasema normi ja ajaliselt hilisema normi vastuolu korral kohaldatakse ajaliselt hilisemat normi (*lex posterior derogat legi priori*).

2.4 Käitumiskontrolli kohaldamise menetlus

Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise menetlus saab alguse vanglast, kus isik on kandmas karistus. Vangistusseaduse § 76² lg 1 kohaselt karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise küsimuse otsustamise ettevalmistamisel vanglateenistuse poolt ja kohtule materjalide edastamisel kohaldatakse kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamise sätteid, arvestades käesolevas paragrahvis sätestatud erisusi. 2. lõike kohaselt, kui esinevad karistusseadustiku § 87¹ lõike 1 punktides 1 ja 2 või lõikes 2 sätestatud alused, edastab vanglateenistus kohtule kinnipeetava isikliku toimiku ning kriminaalhooldaja arvamuse katseaja ja kinnipeetava suhtes kohaldatavate kohustuste valiku ja nende kohaldamise tähtaja kohta hiljemalt kaks kuud enne vangistuse täieliku ärakandmise tähtaega.

Kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamist reguleerib vangistusseaduses § 76, mille 1. lõike kohaselt esitab vangla kohtule kinnipeetava isikliku toimiku; iseloomustuse, milles antakse vangla hinnang uue kuriteo toimepanemise võimalikkuse, kinnipeetava ohtlikkuse ja tema ennetähtaegse vabastamise kohta; kriminaalhooldaja arvamuse katseaja, käitumiskontrolli aja ja kinnipeetava suhtes kohaldatavate kohustuste valiku ja nende kohaldamise tähtaja kohta.

Vangistusseaduse §76 lõike 6 kohaselt vangla ei edasta käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud materjale kohtule kinnipeetava katseajaga tingimisi enne tähtaega vabastamiseks karistusseadustiku § 76 lõike 3 kohaselt, kui kinnipeetaval on jäänud mõistetud karistusaegast kanda vähem kui kaks kuud. Vangla edastab materjalid kohtule karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamiseks, kui kinnipeetav vastab karistusseadustiku §-s 87¹ sätestatud tingimustele.

Seega teostab esmase formaalsete aluste esmase tuvastamise süüdmõistetute suhtes vangla. Juhul kui vangla leiab, et süüdimõistetu osas ei ole täidetud formaalsed nõuded käitumiskontrolli kohaldamiseks, siis vangla kohtule sellekohaseid materjale ka ei edasta.

Menetlusõiguslik alus kohtu poolseks karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamiseks on sätestatud kriminaalmenetluse seadustiku⁶² (edaspidi KrMS) § 426¹. Nimetatud paragrahvi kohaselt otsustab karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise karistuse täitmise asukoha järgse maakohtu täitmiskohtunik⁶³ toimiku kohtusse saabumisest alates ühe kuu jooksul.

Eestis kannavad süüdimõistetud vangistust neljas vanglas – Harku ja Murru vanglas asukohaga Harju maakonnas Harku alevikus, Tallinna vanglas asukohaga Harju maakonnas Tallinna linnas ja Maardus, Tartu vanglas asukohaga Tartu maakonnas Tartu linnas ning Viru vanglas asukohaga Ida-Viru maakonnas Jõhvi linnas. Seega on pädevad karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise või mittekohaldamise otsustusi langetama Harju maakohtu, Viru maakohtu ja Tartu maakohtu täitmiskohtunikud.

Menetluslikult tuleb kohtul KrMS § 426¹ sätestatud otsustust tehes järgida KrMS §-s 432 kohtulahendi täitmisel tekkinud küsimuste läbivaatamiseks ettenähtud korda. Paragrahvi 432 lg 3 kohaselt tuleb nimetatud küsimus obligatoorselt läbi vaadata suulises menetluses, millest on kohustuslik prokuröri, süüdimõistetu ja tema taotlusel kutsutava kaitsja osavõtt.⁶⁴

Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise küsimuse läbivaatamise kord erineb KarS § 76 alusel aset leidva isiku ennetähtaegse vabastamise materjalide läbivaatamise korrast, mis toimub KrMS § 426 alusel, selles osas, et tingimisi ennetähtaegse vabastamise küsimuse arutamise kohtuistungist ei pea prokurör isiklikult osa võtma. KrMS § 432 lg 3³ kohaselt võib

⁶² Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 19.03.2015, 22.

⁶³KrMS § 22 kohaselt on täitmiskohtunik maakohtu kohtunik, kes täidab talle KrMS-iga pandud ülesandeid kohtulahendi täitmisel ainuisikuliselt.

⁶⁴Viiide 33, lk 975.

KrMS § 426 nimetatud küsimuse täitmiskohtuniku juures läbi vaadata ilma prokuröri osavõtuta, kui prokuratuur on edastanud täitmiskohtunikule oma seisukoha kirjalikult või elektrooniliselt ning teatanud, et ei soovi küsimuse läbivaatamisest osa võtta.

Oluline on antud erinevust silmas pidada olukorras, kus kohus soovib ühe ja sama kohtuistungis raames otsustada küsimust, kas esinevad alused süüdimõistetu ennetähtaegseks vabastamiseks ja kui neid asjaolusid ei esine, kas esinevad alused süüdimõistetu suhtes karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamiseks. Antud istung peab KrMS § 432 lg 3 sätestatud arvestades toimuma suulises menetluses ja sellest peab osa võtma ka prokurör. Ei piisa ainult prokuröri kirjalikust või elektroonilisest seisukohast. Tartu Ringkonnakohus on 09.04.2013 kohtuasjas 1-11-13742 tühistanud Tartu Maakohtu 08.03.2013 määruse süüdimõistetu V.N suhtes karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamiseks kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise tõttu. Rikkumine seisnes selles, et maakohus arutas karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise küsimust istungil ilma prokuröri osavõtuta. Ringkonnakohus tuvastas, et prokurör oli maakohtu istungile esitanud kirjaliku arvamuse V.N ennetähtaegse vabastamise osas, kuid seda, et prokurör oleks istungil ise osalenud, ringkonnakohus ei tuvastanud.

KrMS § 432 sätte lg 3 viienda lause kohaselt võib kohus karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise otsustamiseks kaasata veel muid isikuid (nt vanglaametniku süüdlase käitumise iseloomustamiseks karistuse kandmise ajal) ja vajadusel määrata ekspertiisi (nt kohtupsühholoogia ekspertiisi süüdlase ohtlikkuse ja uute kuritegude toimepanemise riski selgitamiseks).⁶⁵ Kohtulahendeid analüüsides töö autori selliste kohtuistungite aset leidmist ei tuvastanud, milledest oleks osa võtnud muud isikud.

Täitmiskohtuniku poolt tehtav määrus karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise otsustamisel on vaidlustatav KrMS 15. ptk-s ette nähtud määruskaebuse korras selle koostanud kohtu kaudu kõrgemalseisvale kohtule.⁶⁶

2.5 Vastutus karistusjärgse käitumiskontrolli nõuete täitmata jätmise eest

On ilmselge, et mõjutamaks süüdlast tema suhtes karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamisel täitma temale määratud kontrollnõudeid või kohustusi, on vaja kasutada teatavat sundi. Antud

⁶⁵Viide 33, lk 975.

⁶⁶Viide 33, lk 975.

juhul esineb see sund kriminaalkaristusega ähvarduses. Koos karistusjärgse käitumiskontrolli jõustamisega 24.07.2009, täiendati karistusseadustiku 18. peatükki, nimetusega õigusemõistmisevastased süüteod, paragrahviga 331⁴, mille kohaselt kontrollnõude või käitumiskontrolli raames pandud kohustuse kuritahtliku rikkumise eest karistusjärgsele käitumiskontrollile allutatud isiku poolt – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega. Seega eeldab karistusjärgse käitumiskontrolli käigus määratud kontrollnõuete või kohustuste täitmata jätmise korral isiku tegevuse sanktsioneerimine seda, et tema suhtes alustatakse politseiasutuse või prokuratuuri poolt kriminaalmenetlust⁶⁷, mille käigus selgitatakse välja ja kogutakse tõendeid selle kohta, kas isik on täitunud KarS § 331⁴sätetatud kuriteokoosseisu objektiivse külje tunnused, subjektiivse külje tunnused, et tema tegevuses ei esine õigusvastasust välistavaid asjaolusid ning et isik on süüvõimeline.

KarS § 331⁴ sätestatud kuriteo objektiivse süüteokoosseis seisneb karistusjärgsele käitumiskontrollile allutatud isiku poolt temale määratud kontrollnõude või kohustuse kuritahtlikkus rikkumises. Subjektiivsest küljest eeldab antud koosseis tahtlust. Keskne probleem antud süüteokoosseisu sisustamisel ja tõendamisel seisneb ilmselt selles, kuidas tuvastada isikupoolne kuritahtlikus kontrollnõude või kohustuse rikkumisel.

Töö autoril ei ole andmeid, et Riigikohus oleks seni arutanud mõnda kriminaalasja KarS § 331⁴ tunnustel ja seoses sellega sisustanud kuritahtluse mõistet. Samas on töö autori arvates kuritahtluse sisustamisel karistusejärgse käitumiskontrolli nõuete või kohustuste rikkumisel kohaldatav Riigikohtu kriminaalkolleegiumi seisukoht lahendist 3-1-1-61-13. Nimetatud lahendis hindas kriminaalkolleegium seda, millal on kohtul kriminaalhooldaja erakorralise ettekande alusel alust pöörata täitmisele isiku karistus, kes on tingimuslikult karistuse kandmiselt vabastatud KarS § 74 alusel ja allutatud KarS § 75 lg 1 sätestatud kontrollnõuetele. Riigikohus on määruse punktis 9.2 märkinud, et ei näe põhjust muuta oma varasemat praktikat, mille kohaselt juhul, kui kriminaalhooldaja taotleb erakorralises ettekandes karistuse täitmisele pööramist mõne KarS § 75 lg 1 toodud kontrollnõude rikkumise tõttu, tuleb kohtul hinnata, kas nõuet rikuti tahtlikult või ettevaatamatusest ning millega isik oma rikkumist põhjendab. Kohus

⁶⁷Kohtupraktika tutvumise käigus tuvastas töö autor kaks kohtulahendit, kus kriminaalhooldusametnikud on mingil põhjusel soovinud just täitmiskohtuniku poolt isikute suhtes kriminaalmenetluste alustamist või nende karistamist, kuna nad ei ole karistusjärgsele käitumiskontrollile allutatutena täitnud kontrollnõudeid. Viru Maakohus on 29.04.2014 kohtuasjas 1-11-11645 koostanud kohtumääruse seonduvalt kriminaalhooldusametniku erakorralise ettekandega, milles sooviti kohtu poolt kriminaalmenetluse alustamist KarS § 331⁴ tunnustel. Kohus jättis ettekande rahuldamata ja selgitas, et KrMS § 193 lg 1 tulenevalt kuulub kriminaalmenetluse alustamine uurimisasutuse või prokuratuuri pädevusse. Samuti jättis Viru Maakohus 29.12.2014 kohtuasjas määrusega 1-10-8168 rahuldamata kriminaalhooldusametniku ettepaneku karistada KarS § 331⁴ alusel kriminaalhooldusalust, kes ei täida kontrollnõudeid.

peab hindama kas põhjus on mõjuv või mitte. Kolleegium esitas seisukoha, mille kohaselt viibimine välisriigi kinnipidamisasutuses on mõjuv põhjus, mille tõttu ei ole süüdlasel tema tahtest mitteolenevatel põhjustel võimalik registreerimiskohutusele alluda.

Antud lahendi põhjal on järeldatav, et olukorras kus karistusjärgsele käitumiskontrollile allutatud isik ei täida talle määratud nõudeid või kohustusi mõjuval põhjusel (nt viibib mõne teise kuriteo eest vahi all), ei ole alust käsitleda sellist käitumist kuritahtlikuna.

Kohtupraktikas on KarS § 331⁴ kooseisu täitmise on süüdlaste poolt leidnud aset järgmiseid kuritahtlikud kontrollnõuete ja kohustuste rikkumised. Tartu Maakohtu 28.08.2014 otsusest kriminaalasjas 1-14-7165 nähtuvalt süüdimõistetud T.V ei täitnud talle karistusjärgse käitumiskontrolli raames määratud kohustust mitte tarvitada alkoholi ja narkootikume ning ajavahemikul 23.05.2014 – 23.08.2014 tarvitas alkoholi seitsmel korral. Kohus karistas isikut kolme kuulise vangistusega.

Harju Maakohtu 27.05.2014 kohtuotsusest kohtuasjas 1-14-4043 nähtuvalt ei täitnud süüdimõistetud G.K talle karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise raames määratud kohustusi käia end kriminaalhooldaja juures registreerimas ja elada kohtu määratud elukohas. Kohus karistas isikut antud teo eest 4 kuulise vangistusega.⁶⁸

Tartu Maakohtu 03.06.2014 kohtuotsusest kohtuasjas 1-14-4659 nähtuvalt ei täitnud süüdimõistetud V.P kuritahtlikult talle karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise raames määratud kohustust elada kohtu määratud elukohas, saada kriminaalhooldusametnikult eelevalt luba elukohast lahkumiseks kauemaks kui 15 päevaks, ilmuda kriminaalhooldaja juurde määratud ajavahemike järel registreerimisele, mitte tarvitada alkoholi ja narkootikume, otsida endale töökoht või võtta end Töötukassas arvele. Kohus karistas isikut KarS § 331⁴ järgi 6 kuulise vangistusega.⁶⁹

Töö autor omab andmeid, mille kohaselt Politsei- ja Piirivalveametis on KarS § 331⁴ tunnustel alustanud alates selle süütekooseisu jõustumisest kuni seiuaga 04.02.2015 kriminaalmenetlust 18 korral.

⁶⁸Lisaks tunnistas kohus G.K kohtuasja 1-12-4043 raames süüdi 4 episoodilises varguse katse toimepanemises kvalifitseerituna KarS § 199 lg 2 p 9 - 25 lg 2 järgi. Tervikuna mõistis kohus G.K-le liitkaristusena raskemat karistust suurendades 1 aastase vangistuse.

⁶⁹Kohus tunnistas antud kohtuasjas V.P lisaks süüdi KarS § 209 lg 2 p 1 järgi kvalifitseeritavas kuriteos ja 3 kuriteoepisoodis kvalifitseerituna KarS § 199 lg 2 p 9 järgi.

3. KARISTUSJÄRGSE KÄITUMISKONTROLLI KOHALDAMISE KOHTUPRAKTIKA ANALÜÜS

Teostamaks kohtupraktika analüüsi karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise osas, pöördus töö autor vajaliku kohtupraktika leidmiseks esmalt teabenõuetega Harju Maakohtu, Viru Maakohtu ja Tartu Maakohtu poole, paludes neilt andmeid nende 2013 aasta kohtulahendite kohta, milledes kohtud on otsustanud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise üle. Harju Maakohtust ja Tartu Maakohtust töö autorile helistati ja teatati, et kahjuks ei ole neil võimalik taotletud andmeid esitada. Viru Maakohtust teabenõudele vastust ei saanud. Seejärel pöördus töö autor Justiitsministeeriumi poole teabenõudega, et võimalusel väljastataks temale kõigi nende kohtulahendite numbrid, milledes erinevad maakohtud on hinnanud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise põhjendatust või siis mittepõhjendatust alates KarS § 87¹ jõustumisest 24.07.2009.a ning seda kuni 2014 a. lõpuni. Kui esialgselt sellele teabenõudele Justiitsministeeriumi poolset reageeringut ei tulnud, siis peale e-kirja vahetust ja kohtumist Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna analüüsitalituse talituse juhataja Jako Sallaga, edastati töö autorile andmed isikute osas, kellede suhtes on vanglad saatnud kohtusse taotlused karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamiseks aastatel 2013 ja 2014. Kohtulahendite infosüsteemi KIS vahendusel tuvastas töö autor seejärel need jõustunud kohtuasjad, milledes maakohtud on hinnanud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamist aastatel 2013 ja 2014. Töö autor kõrvutas seejärel sellisel viisil leitud kohtulahendite andmeid Riigi Teataja andmebaasis avaldatud kohtulahenditega ning leidis, et Justiitsministeeriumi poolt edastatud andmete alusel leitud kohtulahendid ei kätkenud endas kõiki neid lahendeid, milledes kohus oli karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise küsimust hinnanud aastatel 2013 ja 2014. Seejärel töö autor pani Riigi Teataja kohtulahendite andmebaasil leitud kohtulahendid kokku Justiitsministeeriumi poolt edastatud andmete alusel tuvastatud kohtulahenditega ning leidis, et maakohtud on aastatel 2013 ja 2014 tervikuna hinnanud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamist vähemalt 160 juhul⁷⁰. Harju Maakohtu lahendid on nende hulgas 70, Tartu Maakohtu lahendeid 61 ja Viru Maakohtu lahendeid 29.

⁷⁰ Autori valduses asuvad kõigi viidatud 160 kohtulahendi väljatrükid.

3.1 Kohtulahendite analüüs, milledes kohaldati karistusjärgset käitumiskontrolli

Tuvastatud ja läbi vaadatud kohtulahenditest aastatest 2013 ja 2014 esinesid Harju Maakohtu arvates nii formaalsed kui materiaalsed alused karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamiseks 32 korral. Tartu Maakohus pidas formaalsete ja materiaalsete aluste esinemisel põhjendatuks käitumiskontrolli kohaldamist 11 korral ja Viru Maakohus 6 korral.

Arvestades tervikuna kõiki konkreetse maakohtu puhul tuvastatud ja läbi vaadatud lahendeid karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise otsustamisel, siis nähtub nende pinnalt, et Harju Maakohus kohaldab käitumiskontrolli ligemale 1/2 otsustamise juhtudel, Viru Maakohus ligemale 1/5 juhtudel ja Tartu Maakohus ligemale 1/6 juhtudel.

Kuritegudest, mille kandmiselt vabanemise järel peeti süüdimõistetute suhtes põhjendatuks karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamist, moodustasid enamiku varavastased süüteod, millest omakorda kindla enamiku röövimised kvalifitseerituna KarS § 200 lõike 2 järgi. Järgnesid narkokuriteod kvalifitseerituna KarS § 183 või 184 järgi ning isikuvastsed kuriteod kvalifitseerituna KarS § 118 järgi.

Harju Maakohus on pidanud põhjendatuks kohaldada karistusjärgset käitumiskontrolli 15 korral, mil vangistust kandev isik on süüdi mõistetud kas ainult röövimise või muuhulgas ka röövimise toimepanemise eest. Kaheksal korral on Harju Maakohus pidanud põhjendatuks käitumiskontrolli kohaldamist, kui süüdimõistetute on karistatud vangistusega KarS § 183 või 184 järgi kvalifitseeritavate kuritegude toimepanemise eest ja 5 korral kui isikule on mõistetud vangistus KarS § 118 järgi kvalifitseeritavate kuritegude eest.

Tartu Maakohus on pidanud põhjendatuks kohaldada käitumiskontrolli 3 süüdimõistetute osas, kes lisaks muudele kuritegudele olid kandmas vangistust KarS § 200 lg 1 või lg 2 järgi kvalifitseeritava kuriteo eest; 2 isiku osas, kes olid karistatud vangistusega KarS § 118 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemise eest. Samas leidis Tartu Maakohtu lahendite hulgas ka süüdimõistetute kohtuasju, kellede puhul kohus pidas vajalikuks käitumiskontrolli kohaldada, kuid kes olid toime pannud KarS § 121 ja § 199 lg 2 p 8, 9 järgi kvalifitseeritud kuritegusid, aga ka KarS § 257 järgi kvalifitseeritavaid kuritegusid.

Viru Maakohus on kohaldanud käitumiskontrolli 5 süüdimõistetute osas, kes kandsid vangistust lisaks teiste süüks arvatud kuritegude eest ka KarS § 200 lg 2 järgi kvalifitseeritud röövimise

eest. Ühel juhul kohaldas Viru Maakohus käitumiskontrolli ka süüdimõistetute osas, kes oli kandmas vangitust KarS § 199 lg 2 p 9 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemise eest.

Kuna käitumiskontrolli puhul on kohaldatavad kontrollnõuded kohustuslikud, siis siin ei ole võimalik välja tuua kohtute vahelisi erinevusi. Sisuliselt puuduvad kohtutevahelised erinevused ka kohustuste osas, mis süüdimõistetutele käitumiskontrolli kohaldamisel määratakse. Kõige standardsem on kohustuste kolmik: mitte tarvitada alkoholi ja narkootikume, asuda tööle või võtta end Töötukassas arvele 2 nädala jooksul peale vanglast vabanemist, mitte suhelda kriminaalkorras karistatud isikutega. Mõningatel puhkudel lisatakse kohustus osaleda kriminaalhoolduse poolt määratavates sotsiaalprogrammides. Harju Maakohtu poolt on täheldatav ka kohustuse, osaleda AN-tugirühma töös ja esitada kriminaalhooldajale sellekohane tõend, määramine. Samuti on Harju maakohtu poolt täheldatav kohustuse pöörduda psühhiaatri poole vanglast vabanemisel 1 (ühe) kuu jooksul, läbida alkoholismivastane ravikuur ja esitada kriminaalhooldajale sellekohane tõend, määramine.⁷¹

Vähemalt üks kohustus – keeld tarvitada alkoholi ja narkootikume, on määratud kõigile isikutele, kellele osas karistusjärgset käitumiskontrolli kohaldati.

Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise tähtaeg on Harju Maakohtu ja Tartu Maakohtu puhul olnud kõigil kohaldamise juhtudel minimaalne, mis seaduses sätestatud ehk kaksteist kuud. Seevastu Viru Maakohus on pidanud põhjendatuks käitumiskontrolli pikkuseks kahel juhul määrata 2 aastat, kahel juhul 1 aasta 6 kuud ning kahel juhul 1 aasta.

Harju Maakohtu lahenditest nähtub, et 13 korral on süüdimõistetute olnud ka ise sellega nõus, et vanglast vabanemise järgselt käitumiskontrolli tema suhtes kohaldatakse. Viru Maakohtu puhul oli selliseid isikuid, kes käitumiskontrolli kohaldamisega nõustusid või vastuväiteid ei esitanud ja mõõnsid, et see võib avaldada neile positiivset mõju, kokku 3. Tartu Maakohtu puhul tuvastas töö autor 2 kohtulahendit, milledes süüdimõistetute karistusjärgse käitumiskontrolliga nõustusid või seda isegi soovisid.

⁷¹Harju Maakohtu 20.05.2013 määrus kohtuasjas 1-10-10460.

Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise otsustuse kohtute poolt on süüdlased või nende kaitsjad ringkonnakohtus vaidlustanud 2013-2014 aastal tehtud lahendite puhul vähemalt 16 korral. Ühel korral on Tartu Ringkonnakohtus Tartu Maakohtu poolse määruse käitumiskontrolli kohaldamiseks ka tühistanud. Seda juba eelnevalt käsitletud menetlusõiguse olulise rikkumise tõttu kohtuasjas 1-11-13742, mil karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise istungil ei osalenud prokurör. Ülejäänud juhtudel on ringkonnakohtud jätnud süüdimõistetute suhtes karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise otsustuse muutmata.

Esineb ka kohtuasju, kus süüdimõistetud on pöördunud Riigikohtu poole riigi õigusabi saamiseks, et seejärel pöörduda kaitsja vahendusel Riigikohutusse või kui süüdlasel on juba varasemas menetlusstaadiumis olnud kaitsja, siis on tema esitanud Riigikohtule määruskaebuse. Seni ei ole Riigikohus rahuldanud süüdimõistetute taotlusi riigi õigusabi saamiseks, leides, et asjade arutamine on perspektiivitu kuna ringkonnakohtud ei ole kohaldanud ebaõigesti materiaalõigust ega rikkunud menetlusnorme.⁷² Samuti ei ole Riigikohus võtnud menetlusse ka kaitsjate poolt esitatud määruskaebuseid, leides, et ei esine KrMS § 390 lg 5 nimetatud aluseid.⁷³

3.2 Kohtulahendite analüüs, milledes karistusjärgse käitumiskontrolli jäeti kohtute poolt kohaldamata

3.2.1 Peamised põhjused karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamata jätmisel

Kohtulahenditega tutvumise käigus selgus, et peamiseks põhjuseks, miks maakohtute hinnangul ei ole süüdimõistetute suhtes karistusjärgset käitumiskontrolli võimalik kohaldada, on neil vangistusest vabanemisel alalise elukoha puudumine. Töö autori poolt tuvastatud 38 Harju Maakohtu lahendist aastatest 2013-2014, milledes kohus karistusjärgset käitumiskontrolli ei kohaldanud, olid tervelt 35 lahendi puhul põhjendatud seda asjaoluga, et süüdimõistetul puudus vabanemisel kindel elukoht ja seetõttu ei olnud käitumiskontrolli kohaldamine tema suhtes võimalik. Seejuures on kohus kõigi nende lahendite puhul märkinud,

⁷²Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 25.08.2014 kohtumäärus kohtuasjas 3-7-1-1-592. Samuti 29.09.2014 määrus kohtuasjas 3-7-1-1-669.

⁷³Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 16.09.2013 kohtumäärus kohtuasjas 3-7-1-1-534.

et karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine süüdimõistetute suhtes oleks kas vajalik, väga vajalik, hädavajalik või kasulik.

Tartu Maakohtu 50 lahendist, millede puhul kohus ei pidanud võimalikuks käitumiskontrolli kohaldada, leidis 18 sellist, kus kohus ei pidanud seda võimalikus samuti eelkõige seetõttu, et süüdimõistetul puudub vabanemisel elukoht. Seejuures on ka nendes lahendites peaaegu igapähe märgitud, et käitumiskontrolli kohaldamine oleks kas vajalik, põhjendatud või et esinevad asjaolud, mis tingiks käitumiskontrolli kohaldamise.

Viru Maakohus on 8 korral jätnud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamata põhjendusega, et süüdimõistetul puudub elukoht ja sellest tulenevalt ei ole võimalik teda kriminaalhooldusele allutada.

Kohtulahenditest nähtub, et sellise seisukoha on omaks võtnud ka prokurörid, kes kohtule esitatud omapoolsetes arvamustes on järjepidevalt asunud seisukohale, et käitumiskontrolli kohaldamine on välistatud, kui süüdimõistetul puudub elukoht.

Vastupidiselt eelnevalt välja toodud maakohtute valdvale seisukohale, et käitumiskontrolli ei saa kohaldada, kui süüdimõistetul elukoht puudub, on Tartu Ringkonnakohtus 31.01.2014 koostatud kohtumääruses kohtuasjas 1-10-14829 leidnud, et süüdlase suhtes on võimalik karistusjärgset käitumiskontrolli kohaldada ka siis, kui tal vanglast vabanemisel alaline elukoht puudub. Tartu Maakohus oli eelnevalt 27.12.2013 samas kohtuasjas teinud lahendi, milles jättis süüdimõistetute M.K esmalt tingimisi ennetähtaega vabastamata ja seejärel ei kohaldanud tema suhtes karistusjärgset käitumiskontrolli. Maakohus leidis, et ennetähtaegse vabastamata jätmise ja karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamata jätmise välistab M.K suhtes just temal puuduv kindel elu- või asukoht. Mõlemad eeldavad süüdimõistetul vabaduses püsiva elu- või asukoha olemasolu, sest vastasel juhul ei ole võimalik KarS § 75 lg 1 sätteid käitumiskontrolli rakendamiseks kohaldada.

Maakohtu määruse peale esitas määruskaebuse Lõuna ringkonnaprokuratuur⁷⁴, kes taotles maakohtu määruse tühistamist osas, millega jäeti M.K suhtes karistusjärgne käitumiskontroll kohaldamata.

⁷⁴Töö autor märgib vahemärkusena, et tema poolt läbivaadatud kohtuasjadest ja oli kohtuasi 1-10-14829 ainuke, mille puhul prokuratuur on esitanud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamata jätmisel määruskaebuse.

Tartu Ringkonnakohus, olles tuvastanud, et M. K suhtes esinevad nii formaalsed kui materiaalsed alused käitumiskontrolli kohaldamiseks, märkis määruse punktis 8.1, et karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamata jätmise looks käesoleval ajahetkel olukorra, kus isik, kes on ühiskonnaohtlik ja kelle ühiskonnaohtlikust suurendab elukohta puudumine, kuid kuna esinevad muud KarS § 87¹ lg 1 kohaldamise eelduslikud alused, seaks ohtu ühiskonna ning kodanike õigusliku turvalisuse ootuse. Samuti oleks elukohta puudumisel KarS § 87¹ lg 1 kohaldamata jätmise vastuolus käesoleva sätte mõttega, mis seisneb eelkõige uute kuritegude ärahoidmises ja ühiskonna turvalisuse tagamises.

Määruse punktis 8.2 ringkonnakohus leidis, et KarS § 75 lg 1 p 1 alusel esinev takistus on võimalik kõrvaldada ning karistuse kandmiselt vabanemisel tuleb kohustada M.K-d leidma hiljemalt kahe nädala jooksul alates vabanemisest endale elu- või asukoht, mille alusel ta määratakse kriminaalhooldusele vastavas piirkonnas.

Määruse punktis 8.3 märkis ringkonnakohus prokuröri nõustades, et elukohta omava isiku suhtes on kriminaalhoolduse läbiviimine lihtsam, kuid need isikud ei tohiks olla seetõttu ebavõrdsemas seisus võrreldes nendega, kellel puudub elukoht. Tegemist oleks olukorraga, kus isikud, kes on täitnud karistusjärgse käitumiskontrolli eeldused ning omavad elukohta, on halvemas seisus, kui need, kes on täitnud karistusjärgse käitumiskontrolli eeldused, on üldohtlikud ühiskonnale ning kellel puudub elukoht. Viimasel juhul oleks isikute puhul, kellel puudub elukoht, üldse võimatu kohaldada karistusjärgset käitumiskontrolli. Välistatud pole olukorrad, kus ühiskonnale ohtu kujutavad isikud teatavad enne vangistusest vabastamist, et neil puudub elukoht ja pääsevad seeläbi lihtsakoeliselt karistusjärgsest käitumiskontrollist.⁷⁵

Eelkäsitletud Tartu Ringkonnakohtu lahendile ja selles välja toodud seisukohtadele on lahendi jõustumise järel viidanud Tartu Maakohus 30.10.2014 määruses nr 1-12-8634, pidades

⁷⁵Kohtulahendite läbitöötamise käigus tuvastas töö autor mitu sellist lahendit, milledest nähtub, et kui otsustamisel oli küsimus selles, kas süüdimõistetud võiks vabaneda tingimuslikult enne tähtaega, siis süüdimõistetutel oli kindel elukoht olemas, kuid kui otsustamisel oli karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine, siis süüdimõistetud teatasid, et neil elukoht puudub. Nt Viru Maakohtu 23.04.2014 määrusest kohtuasjas 1-08-10366 nähtub, et kinnipeetaval oli vabanemisel võimalik asuda elama oma vanemate juurde. Kuid maakohu istungil kinnipeetav teatas, et tegelikkuses tal vabaduses elukoht puudub, kuna vanematega oli kokkulepe nende juures elamise võimalikkuse kohta vaid tingimisi enne tähtaega vabanemise ajaks. Kohus ei kohaldanud antud asjas isiku suhtes käitumiskontrolli viidates seejuures ühe põhjusena just sellele, et isikul puudub elukoht.

Seevastu Harju Maakohus on 14.10.2014 kohtumääruses kohtuasjas 1-11-13243 analoogses olukorras, kus süüdimõistetul oli ennetähtaegse vabanemise korral vanemate juures elukoht olemas, aga karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise otsustamise ajaks olid nad teatanud, et ei soovi süüdimõistetud elama asumist nende juurde, asunud seisukohale, et tegemist on kohtu manipuleerimisega (autori rõhutusega), et kohtul ei oleks võimalik süüdimõistetule käitumiskontrolli kohaldada.

võimalikuks kohaldada käitumiskontrolli R.G suhtes, kellel puuduks vangistusest vabanemise järel enda sõnade kohaselt elukoht. Kohus kohustas süüdimõistetut otsima endale elukoha kahe nädala jooksul vangistuse kandmiselt vabanemise järel. R.G kaitsja esitas Tartu Maakohtu määrusele määruskaebuse Tartu Ringkonnakohtule, kes oma 21.11.2014 lahendis juba viidatud numbriga 1-12-8634 leidis, et maakohtu seisukoht käitumiskontrolli kohaldamise osas oli seaduslik ja põhjendatud. Ringkonnakohus on määruse punktis 9.2 märkinud, et elukoha puudumisel karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamata jätmine oleks vastuolus KarS § 87¹ mõttega, mis seisneb uute kuritegude ärahoidmises ja ühiskonna turvalisuse tagamises. Olukorras, kus esinevad kõik karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise alused ja vangistuses viibinu riskikäitumise ohtu suurendab lisaks temal elukoha puudumine, ei esine mingitki mõistlikku põhjust, miks võimalik mõjutusvahend kohaldamata jätta. Punktis 9.3 on kohus välja toomist vääriva asjaoluna märkinud veel, et kui isikul puudub endal soov asuda elama enda õe juurde või kui õde sellest keeldub, on R.G-l koostöös kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajaga võimalik pöörduda vastavate MTÜ-de poole, milliste kaasabil saab ta teatud ajaperioodi turvakodus viibida.

Süüdimõistetud R.G kaitsja esitas ringkonnakohtu määrusele 28.11.2014 määruskaebuse⁷⁶ Riigikohtu kriminaalkolleegiumile, leides selles muuhulgas, et nii Tartu Maakohus kui Tartu Ringkonnakohus kohaldasid ebaõigesti materiaalõigust, kohustades KarS § 75 lg 1 p alusel R.G-d otsima endale vabanemisest alates 2 nädala jooksul elukoht. Kaitsja seisukoht oli, et KarS § 75 lg 1 p 1 mõttest tuleneb, et süüdimõistetud peab kontrollnõude täitmiseks elama alalises elukohas, mitte asuma seda vabanemisel otsima. Seega oli ka karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine R.G suhtes võimatu, kuna täitmata on alalise elukoha nõue käitumiskontrolli kohaldamiseks. Kaitsja on oma määruskaebuse lõpetanud lausega, et Riigikohtu lahend on oluline seaduse ühetaolise kohaldamise seisukohast – kas süüdimõistetud saab pärast vangistuse ärakandmist allutada karistusjärgsele käitumiskontrollile vabaduses kindla elukoha puudumisel ning kohus seada talle KarS § 75 lg 1 p 1 alusel kohustuseks otsida endale elukoht kinnipidamisasutusest vabanemise järgselt.

30.01.2015 jättis Riigikohtu kriminaalkolleegium oma määrusega 3-7-1-1-945⁷⁷ R.G kaitsja määruskaebuse menetlusse võtmata KrMS § 390 lg-s 5 nimetatud aluste puudumise tõttu.

⁷⁶ Määruskaebuse väljatrükk kohtulahendite infosüsteemist asub töö autori valduses.

⁷⁷ Määruse väljatrükk kohtulahendite infosüsteemist asub töö autori valduses.

Kriminaalpoliitika uuringu Kuritegevus Eestis 2012 7. peatükist alapunktist 7.3.3 pealkirjaga Karistusjärgne käitumiskontroll nähtub, et 2012 aastal kaevati Harju Maakohtu määrus käitumiskontrolli kohaldamise osas neljal korral edasi Tallinna Ringkonnakohtusse ning kahel korral ringkonnakohus käitumiskontrolli kohaldamise määrused tühistas, asudes mõlemal juhul seisukohale, et ilma kindla elukohata isikut ei ole võimalik allutada käitumiskontrollile, kuna kriminaalhooldajal võib osutada võimatuks järelevalvet teostada. Töö autoril kahe eelnimetatud lahendiga paraku tutvuda ei õnnestunud.

Küll tuvastas töö autor kaks Tallinna Ringkonnakohtu poolt 2014 aastal tehtud lahendit, milledes kohus on pidanud võimalikuks kohaldada karistusjärgset käitumiskontrolli isikute osas, kellel alaline elukoht vabanemisel puudus.

12.05.2014 kohaldas Harju Maakohus karistusjärgset käitumiskontrolli süüdimõistetud N.V suhtes kohtuasjas 1-10-5126, kohustades teda elama ühel Tallinna linnas asuval aadressil, kus elas süüdimõistetud isa. N.V esitas määruskaebuse Tallinna Ringkonnakohtule, teatades selles, et ta ei saa sellel kohtu määratud aadressil elada isa vastuseisu tõttu. N.V isa esitas ringkonnakohtule teate, kus teatas, et ta ei ole tõepoolest nõus N.V elama asumisega tema juurde peale vanglast vabanemist. Tallinna Ringkonnakohus on seejärel oma 12.06.2014 koostatud määruse punktis 6.2 märkinud, et perekonnaseadusest, mis reguleerib vanemate ja laste vastastikuseid õigusi ja kohustusi, ei tulene, et vanemad oleks kohustatud võimaldama oma täisealisel lapsel enda juures elada. Seega ei ole N.V-l õiguslikku alust asuda elama maakohu määratud aadressile. On aga selge, et see asjaolu, mitte ei vähenda, vaid pigem suurendab vajadust karistusjärgse käitumiskontrolli järele, kuna ilma lähedaste toeta, on veelgi raskem peale vabanemist oma elu alustada. Kriminaalhoolduse ülesanne ei ole aga mitte ainult järelevalve, vaid ka toetamine resotsialiseerumisel. Tulenevalt vangistuseaduse § 60 lg-st 3 ja sotsiaalhoolekande seaduse § 14 lg-st 1 lasub kohustus tagada elukoht vangistusest vabanevale kinnipeetavale, kellel elukoht puudub, kohalikul omavalitsusel, kellele andmed kinnipeetava kohta esitab omakorda vangla. Kuna V.N on registreeritud Tallinna elanikuna, on vastav kohustus Tallinna linnal. Kuna kohtul puudus lühikese aja jooksul võimalus välja selgitada N.V vabanemisjärgse elukoha konkreetset aadressi, oli ringkonnakohtul võimalik üksnes määrata, et N.V on kohustatud elama Tallinna linna poolt antaval elamispinnal.

03.07.2014 esitas N.V Riigikohtu kriminaalkolleegiumile riigi õigusabi saamise taotluse, sooviga vaidlustada ringkonnakohtu määrus. N.V tõi oma taotluses välja, et 12.06.2014 ringkonnakohtu määrus rikub tema põhiseadusest tulenevat õigust ja on vastuolus seadusega. Määruse koostamise hetkel puudus taotlejal elukoht, mis on määrav tingimus, sest kui ei ole elukohta, ei saa ka karistusjärgset käitumiskontrolli määrata.

Riigikohtu kriminaalkolleegium jättis oma 25.08.2014 määrusega nr 3-7-1-1-592 N.V taotluse riigi õigusabi saamiseks rahuldamata, asudes seisukohale, et riigi õigusabi andmine ei ole riigi õigusabi seaduse § 7 lg 1 p 5 tulenevalt põhjendatud, kuna asjaoludest tulenevalt on taotleja võimalus oma õiguste kaitsmiseks vähene. Riigikohus leidis, et ringkonnakohtu määruse vaidlustamine on perspektiivitu. Ringkonnakohus tuvastas KarS § 87¹ kohaldamise eeldused ja on põhjendanud KarS § 87¹ lg 1 p-s 3 loetletud tingimuste täidetust. Riigikohus märkis, et ringkonnakohtu määrus on põhistatud ja seaduslik. Kolleegium ei täheldanud määruse tegemisel materiaal- ja menetlusõiguse rikkumist.

Seisukohale, et karistusjärgset käitumiskontrolli on võimalik kohaldada isiku osas, kellel vabanemisel elukoht puudus, asus Tallinna Ringkonnakohus ka kohtuasjas 1-11-11654, leides oma 06.08.2014 määruses, et Harju Maakohtu 09.07.2014 määrus R.S suhtes käitumiskontrolli kohaldamiseks tuleb jätta sisuliselt muutmata, täpsustades, et R.S on karistuskontrolli vältel kohustatud elama Tallinna linna poolt antavas elukohas. Ka selles kohtuasjas teatas süüdimõistetud, et ta ei saa elada oma vanemate aadressil nagu oli teda selleks kohustanud maakohus ning et sisuliselt tal elukoht puudu. Ringkonnakohus leidis ka selles asjas, et see asjaolu pigem suurendab vajadust käitumiskontrolli kohaldamise järele ja kohustas R.S-i elama Tallinna linna poolt antaval elukohal.

Ka R.S esitas 19.08.2014 Riigikohtu kriminaalkolleegiumile riigi õigusabi saamise taotluse, et eelnev ringkonnakohtu määrus vaidlustada, kuid 29.09.2014 kriminaalkolleegium oma määrusega 3-7-1-1-669 jättis taotluse rahuldamata, kuna pidas seda samuti perspektiivituks, märkides, et ei tähelda ringkonnakohtu poolt materiaal- ja menetlusnormide rikkumist.

Võttes aluseks Tartu Ringkonnakohtu seisukohad kohtuasjades 1-10-14829, 1-12-863, Tallinna Ringkonnakohtu seisukohad kohtuasjades 1-10-5126, 1-11-11654 ja tuginedes asjaolule, et kolme viimase kohtuasja puhul ei ole Riigikohtu kriminaalkolleegium tuvastanud kohtute poolt materiaal- või menetlusnormide rikkumist, on võimalik töö autori arvates asuda seisukohale, et karistusjärgset käitumiskontrolli on võimalik tegelikkuses kohaldada siiski ka süüdimõistetutele, kellel puudub vabanedes alaline seisukoht.

Töö autori arvamus ühtib Tallinna ringkonnakohtu poolt kohtuasjades 1-10-5126, 1-11-11654 märgituga, et elukoha puudumine mitte ei vähenda, vaid pigem suurendab vajadust isiku suhtes

käitumiskontrolli kohaldada. Dokumendis Tugiteenus vanglast vabanejatele⁷⁸ koos selles tehtud viidetega on märgitud, et elukoha olemasolu on üks tähtsamaid tegureid, mis vanglajärgset toimetulekut mõjutab. Uuringud näitavad seoseid kodutuse, kuritegevuse ja vangistuse vahel. Kinnipeetavad, kellel vangalast vabanemisel puudub elukoht satuvad kuni kuus korda tõenäolisemalt uuesti kinnipidamisasutusse. Majutuse olemasolu võib retsidiivsust vähendada kuni viiendiku võrra, sest pakub stabiilsust, mis võimaldab keskenduda kuritegeliku käitumise muutmisele ja toetavate teenuste kasutamisele, sh tööturuteenustele. Seepärast on oluline leida vanglast vabanejale ajutine eluase ajaks, mil ta püsiva elukoha leiab. Kuigi elukoht üksi ei taga kuritegudest hoidumist, on tegemist vajadusega, mille rahuldamine tagab suurema edu muude riskide maandamisel.

Kriminaalhooldusseaduse § 26 lg 2 kohaselt kriminaalhooldusalusele osutatakse katseaja jooksul abi töö, õppimis- või elukoha leidmisel, samuti teiste isiklike probleemide lahendamisel. Seega võimaldab kriminaalhooldus pakkuda hooldusalusele abi temale püsiva elukoha leidmisel. Probleem, nagu eelnevast nähtub, on aga selles, et see elukoht ei pruugi süüdimõistetul olla olemas kohe vabanemisel. Sotsiaalhoolekande seaduse⁷⁹ kohaselt on peamine roll kinnipidamisasutusest vabanevale isikule esialgse elukoha leidmisel täita kohalikel omavalitsustel. Tallinna ringkonnakohus on oma lahendites⁸⁰ märkinud, et vangistuseseaduse § 60 lg 3⁸¹ ja sotsiaalhoolekande seaduse § 14 lg 1⁸² kohaselt lasub kohustus tagada vangistusest vabanevale kinnipeetavale elukoht, kellel see puudub, kohalikul omavalitsusel.

Lisaks sätestab sotsiaalhoolekande seaduse § 28, et kinnipidamiskohast vabanenutele ja teistele sotsiaalabi vajavatele isikutele osutatakse vastavalt nende vajadustele käesolevas seaduses ettenähtud sotsiaalteenuseid või antakse sotsiaaltoetusi või vältimatut sotsiaalabi, samuti osutatakse abi töö leidmisel, määratakse tugiisik, vajadusel luuakse varjupaigad.

⁷⁸Arvutivõrgus kättesaadav https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/ESF/tugiteenus_vanglast_vabanejatele_tat.pdf (12.04.2015).

⁷⁹Sotsiaalhoolekande seadus. - RT I 1995, 21, 323 ... RT I, 13.12.2014, 44

⁸⁰Tallinna Ringkonnakohtu 12.06.2014 määrus kohtuasjas 1-10-5126 ja 06.08.2014 määrus kohtuasjas 1-11-11654.

⁸¹Vangistuseseaduse § 60 lg 3 sätestab, et kui kinnipeetava või tema perekonna elukoht pole teada või kui kinnipeetav ei soovi pöörduda tagasi oma endisesse elukohta, edastatakse andmed pärast vabanemist sotsiaalhoolekannet vajava kinnipeetava kohta mõnele teisele valla- või linnavalitsusele, arvestades võimaluse korral kinnipeetava soove elukoha valikul.

⁸²Sotsiaalhoolekande seaduse § 14 lg 1 sätestab, et kohalikud omavalitsusorganid on kohustatud andma eluruumi isikule või perekonnale, kes ise ei ole suuteline ega võimeline seda endale või oma perekonnale tagama, luues vajadusel võimaluse sotsiaalkorterite üürimiseks.

Sotsiaalhoolekande seaduse § 9 lg 4 kohaselt kinnipidamiskohast vabanenud isikule on sotsiaalteenuste, sotsiaaltoetuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmise korraldajaks valla- või linnavalitsus, kelle halduspiirkonnas isik viimati elas, või kui tema perekonnaliikmed vahetasid elukohta, siis nende juurde elama asumisel perekonnaliikmete elukohajärgne valla- või linnavalitsus.

Töö autori arvates tuleks Justiitsministeeriumil koostöös kohalike omavalitsustega, aga eelkõige kahe suuremaga neist, Tallinna linna ja Tartu linnaga, leida süüdimõistetute puhul, kellel vabanemisel alaline elukoht puudub, lahendused, mil viisil oleks võimalik neile vabanemisel alaline elukoht tagada. Juba varasemalt viidatud dokumendis Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 on punktis 7 märgitud, et süütegude ennetamine peab toimuma eelkõige kohalikul tasandil ning, et kohaliku omavalistuse ülesandeks on kohalikku elanikkonda ning era- ja mittetulundussektorit kaasates vähendada süütegusid soodustavad tegureid. Nagu eelnevalt on välja toodud, siis elukoha puudumine võib olla üks uute süütegude toimepanemist soodustavaid faktoreid. Samas võib eeldada, et kohalikud omavalitused iseseisvalt, ilma täitevvõimu abita, antud probleemi lahendada ei suuda.

Teine asjaolu alalise elukoha puudumise kõrval, millele kohtud (eelkõige Tartu Maakohtus) korduvalt viitavad karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamata jätmisel, on süüdimõistetute kavatsus vangistusest vabanemise järgselt asuda elama ja töötama välisriiki. Tihtipeale esinevad varem välja toodud põhjus (süüdimõistetul alalise elukoha puudumine) ja tema soov lahkuda välisriiki, kohtumäärustes käitumiskontrolli kohaldamata jätmise põhjustena üheskoos. Tartu Maakohtu puhul tuvastas töö autor vähemalt 7 sellist lahendit, millede puhul ühe käitumiskontrolli kohaldamata jätmise põhjusena on välja toodud asjaolu, et süüdimõistetul on vangistusest vabanemise järgselt soov lahkuda välisriiki. Viru Maakohtu puhul tuvastas töö autor selliseid lahendeid vähemalt 2.

Kohtud on põhjendanud käitumiskontrolli kohaldamata jätmist juhtudel, kui süüdimõistetul on teatanud, et kavatseb vabanemise järgselt Eestit lahkuda, näiteks sellega, et käitumiskontrollile allutamine ei oleks sellega kaasnevate kontrollnõuete tõttu ilmselt süüdimõistetul suhtes sobiv ning võiks tema taasühiskonnastamist pigem takistama hakata. Lisaks on kohtud märkinud, et lisaks majandusliku stabiilsuse vältimisele aitaks välisriiki tööleasumine vältida ka

süüdimõistetute kohtumist varasema kuritegeliku tutvusringkonnaga ja seega maandada tema kuriteoriske.⁸³

Samas tuleb kohtulahenditest välja, et tihtipeale kohus ei kontrolli asja lahendamise käigus seda, kuivõrd reaalne on tegelikkuses see võimalus, et isikul on vanglast vabanemise järel võimalik mõnda välisriiki elama ja töötama asuda. Mitmetest kohtulahenditest nähtub, et süüdimõistetute pelgalt teatab kohtuistungil oma kavatsusest Eestist lahkuda, mille järel kohus mõnab, et karistusjärgne käitumiskontrolli kohaldamine võib lahkumist ja uue elu alustamist võõrsil hakata takistama. Nii on Tartu Maakohus 03.04.2013 kohtuasjas 1-10-6875, milles süüdimõistetute J.K teatas kohtuistungil oma kavatsusest asuda tööle Norrasse kalalaeval, märkinud vastuseks prokuröri viitele, et süüdimõistetute ei ole ühtegi tõendit tööle saamise kohta esitanud ning sellest tulenevalt on see võimalus kaheldav, et välisriigis asuva töökoha osas on ilmselt vastavate tõendite esitamine mõnevõrra keerulisem kui Eestis asuva töökoha puhul. Seega ei sea tõendite puudumine töökoha olemasolu kohta kohtu hinnangul veel iseenesest selle olemasolu kahtluse alla ning samas puuduvad ka muud alused süüdimõistetute väidetes kahtlemiseks, mistõttu peab kohus usutavaks, et Norrasse tööleasumise võimalus on süüdistataval siiski olemas.

Töö autori arvates välistavad kohtud süüdimõistetute suhtes karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise liiga kergekäeliselt olukorras, kus süüdimõistetud ainult teatavad oma soovist Eestis lahkuda.⁸⁴ Tähelepanuta jäetakse tihtipeale asjaolu, et enamikul juhtudel on tegemist isikutega, kelle haridustase on suhteliselt madal, nad ei valda võõrkeeli, nad ei ole omandanud kindlat elukutset, omanud pikemaajalist töökogemust, neil puuduvad vajalikud materiaalsed vahendid välisriiki suundumiseks ja seal elu alustamiseks (nt elukohta üürimiseks), välisriigis puudub neil igasugune sotsiaalne võrgustik ja tugikeskkond. Sellise taustandmetega isikute puhul ei ole usutav, et neil tegelikkuses on olemas võimalus välisriigis töökohta saada ja sellest tulenevalt endale ka elukohta võimaldada. Töö autori arvates peaksid süüdimõistetud, kelle osas on kaalumisel käitumiskontrolli kohaldamine, kuid kes soovivad vabanemise järgselt Eestis lahkuda ning kelle osas arvatakse, et võimalik käitumiskontrolli kohaldamine võiks nende

⁸³Tartu Maakohtu 03.04.2013 määrus kohtuasjas 1-10-6875. Samad põhjendused ka Tartu Maakohtu 08.05.2013 määruses kohtuasjas 1-10-2667.

⁸⁴Nt Viru Maakohus on 23.04.2014 kohtuasjas 1-08-10366 leidnud, et kuna süüdimõistetute maakohtu istungil teatas oma kavatsusest vanemate juurde mitte elama minna ja plaanist lahkuda koheselt Norrasse, siis ei ole karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine otstarbekas. Kohtumäärusest ei nähtu seda, millele tuginedes kohus leiab, et isikul on võimalik Norrasse elama asuda. 29.10.2014 koostatud kohtumääruse kohaselt kohtuasjas 1-12-990 on Viru Maakohus jätnud käitumiskontrolli kohaldamata, kuna süüdimõistetute avaldas soovi minna välismaale, kus on temale tagatud töö- ja elukoht. Kohus nõustus süüdimõistetutega ja jättis tema suhtes käitumiskontrolli kohaldamata resotsialiseerumise seisukohalt, kuna see võib hakata takistama võimalust saada legaalselt sissetulekut ja minna tööle välisriiki, nagu süüdimõistetute seda väidab. Määrusest ei nähtu, et kohus oleks kontrollinud seda, kuivõrd reaalne on süüdimõistetute kavatsus välisriiki tööle asuda.

lahkumist asuda takistama, olema suutelised esitama kohtule dokumente, andmeid (või tagama kohtule võimaluse nendega tutvumiseks) selle kohta, et nende puhul eksisteerib reaalne võimalus välisriiki elama ja töötama asuda (nt võimaliku tööandja kinnitus, et isikule tagatakse töökoht; perekonnaliikme, sugulase, muu tuttava isiku kinnitus, et ta on süüdimõistetu valmis võtma vabanemisel enda juurde ning abistama teda edasise elu- või töökoha leidmisel).

Seisukohta, et süüdimõistetu poolt tuleks esitada tõendid võimaliku elukoha kohta välisriigis, kinnitab töö autori arvates Tallinna Ringkonnakohtu poolt märgitu juba varasemalt käsitletud kohtuasjas 1-11-11654 süüdimõistetu R.S osas käitumiskontrolli kohaldamisel. Ringkonnakohus on oma 06.08.2014 koostatud määruse punktis 5 vastusena R.S väidetele, et ta kavatseb vabanemisel Eestist lahkuda, märkinud, et kohtul puudub kindlus R.S-i tegeliku võimaluse kohta asuda elama väljapoole Eesti Vabariiki. Ehkki Harju Maakohtu istungil on R.S avaldanud arvamust, et ta lahkub Soome või Ukrainasse, ei ole kohtule esitatud tõendeid selle kohta, et R.S-il oleks võimalik sinna elama asuda. Seejuures ei ole ta esitanud ühtegi konkreetset aadressi, kuhu ta elama asuda soovib. Eelnevast tulenevalt ei tekkinud kohtukollegiumil veendumust, et R.S-il oleks olemas reaalne võimalus väljaspoole Eestit elama asuda. Lisaks on ringkonnakohus märkinud, et pealegi on R.S Eesti Vabariigi kodanik ja tal on võimalik tulla tagasi Eesti Vabariiki. Seega ei muuda väide, et ta lahkub pärast karistuse kandmiselt vabanemist Eestist, olematuks ohtu, et ta võib ka edaspidi panna Eestis toime kuritegusid.

Käitumiskontrolli kohaldamine ei välista seda, et süüdimõistetul tema suhtes käitumiskontrolli kohaldamisel puuduks võimalus asuda välisriigis elama või töötama. Kriminaalhoolduse standardite lisas 5 on ära toodud juhised kriminaalhooldusele allutatud isikute välismaale lubamiseks. Juhistes on märgitud, et lähtutakse esmalt küll põhimõttest, et tegemist on kohtu poolt süüdi mõistetud isikutega, kes peab karistuse ära kandma Eesti territooriumil, kuid teatud juhtudel võib siiski olla otstarbekas lubada erandeid. Selleks peavad olema täidetud järgnevad eeltingimused:

1) katseaja läbimise osas

- riskikava ja hoolduskava peavad olema valmis;
- katseaja algusest peab olema möödunud vähemalt kuus kuud;
- programmi kohustus (juhul kui see on) peab olema täidetud;
- kriminaalhooldusalune on ilmunud kohtumistele õigeaegselt vastavalt ametnikuga kokkulepitud aegadele ja puudub informatsioon uute õigusrikkumiste toimepanemisest.

2) kriminaalhooldusaluse poolt esitatavate andmete osas

- kriminaalhooldusalune on esitanud kirjaliku avalduse, millele on lisatud töölepingvõi kooli tõend või teised asjakohased toetavad dokumendid, mille alusel on võimalik kriminaalhooldusaluse välismaale siirdumise eesmärki ja seal viibimist kontrollida;
- kriminaalhooldusalune on esitanud välisriigi elukoha aadressi ja kontaktandmed;
- kriminaalhooldusalune on esitanud reisidokumendid, mille koopiad pannakse toimikusse;
- tööpäevikus kajastub põhjendus välismaale lubamise osas ning milliste kokkulepete alusel ja kui kauaks isik välismaale lubati;
- järgmise registreerimise kuupäev peab olema toimikus ja kriminaalhooldusregistris fikseeritud. Kui kriminaalhooldusalune viibib välisriigis üle ühe kuu, siis peavad olema sõlmitud eelnevad kokkulepped vahepealse teavitamise osas (e-posti või telefoni teel).
- Kriminaalhooldusalune on esitanud Eestis viibiva kontaktisiku andmed.

3) andmete kontroll

- kriminaalhooldusametnik kontrollib talle esitatud andmeid võrreldes seda erinevates andmebaasides ja koostööpartneritelt kättesaadava infoga;
- töölepingu esitamisel kontrollib ametnik nimetatud tööandja olemasolu ja tegutsemist sihtkoha riigis;
- kooli tõendi korral teeb ametnik päringu tuvastamiseks kriminaalhooldusaluse õppimise;
- vajadusel teeb ametnik enne loa andmist täiendavaid päringuid, suhtleb vajalike ametiasutuste ning isikutega.

Kolmas asjaolu, millele tuginedes kohtud käitumiskontrolli süüdimõistetute suhtes kohaldamata jätavad on see, et kuna üldjuhul on tegemist korduvalt kriminaalkorras karistatud isikutega, siis on nende suhtes varasemalt juba kriminaalhooldust kohaldatud ning nad on olnud allutatud käitumiskontrollile, kuid see on ebaõnnestunud ja kohtutel on puudunud seetõttu veendumus, et taaskordne käitumiskontrolli kohaldamine võiks kaasa aidata süüdimõistetute resotsialiseerumisele.

Nii on Tartu Maakohus 07.06.2013 koostatud kohtumääruses kohtuasjas 1-12-3121 ühe karistusjärgse käitumiskontrolli mittekohaldamise asjaoluna märkinud, et varasemate kriminaalhoolduste ebaõnnestumise tõttu on kohtul veendumus, et D.R ei suudaks vabanedes

käitumiskontrolli nõudeid ja kohustusi järgida ning võimalike probleemide ennetamiseks ja lahendamiseks puudub efektiivne riiklik sanktsioonide süsteem. Kohus pidas vajalikuks ka märkida, et lisaks isiku ohtlikkusele tuleb tema käitumiskontrollile allutamise otsustamisel kaaluda ka seda, kas vastav meede aitaks maandada isiku kuriteoriske ja toetada taasühiskonnastamist ning kas isik on üldse sobiv kriminaalhooldusele.

Analoogselt on Tartu Maakohus põhjendanud käitumiskontrolli kohaldamata jätmist 30.05.2014 koostatud kohtumääruses kohtuasjas 1-12-9887 ja 04.07.2014 koostatud kohtumääruses kohtuasjas nr 1-11-6308. Seejuures on kohtud mõlemas kohtuasjas eelnevalt leidnud, et süüdimõistetute osas oleks nende eelandmetest lähtuvalt vajalik käitumiskontrolli kohaldamine.

Viru Maakohus on 21.05.2013 kohtumäärus 1-11-11645 jätnud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamata põhjendusel, et süüdimõistetu suhtes on olemas kõrge käitumiskontrollist kõrvalehoidmise risk, mistõttu ei ole kriminaalhoolduse ajal võimalik tema ohtlikkust ühiskonnas alandada.⁸⁵

Tulenevalt asjaolust, et maakohtud järjekindlalt ei pea võimalikuks kohaldada käitumiskontrolli süüdimõistetute suhtes, kellel puudub vabanedes kindel elukoht; samuti süüdimõistetute suhtes, kes teatavad oma kavatsusest lahkuda Eestist, kuid kellede osas ei ole kohtud pidanud vajalikus tuvastada, kas see kavatsus on realselt teostatav ning ka süüdimõistetute suhtes, kes kohtu arvates on oma varasema käitumisega näidanud, et nad ei oma tahet käitumiskontrolli nõudeid täita, siis töö autori arvates on töö sissejuhatuses püstitatud hüpotees, mille kohaselt käitumiskontrolli ei rakendu Eestis sellisel moel, nagu see oli regulatsiooni kehtestamisel püstitatud eesmärk, see tähendab eesmärgiga vähendada korduvkuritegevust, leidnud kinnitamist.

⁸⁵Sama argumenti on kasutatud Viru Maakohtu poolt 12.11.2013 koostatud kohtumääruses kohtuasjas 1-12-6124; 03.01.2014 koostatud kohtumääruses kohtuasjas 1-10-16866; 10.07.2014 koostatud kohtumääruses kohtuasjas 1-13-362.

3.2.2 Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamata jätmiste määrustes esinevad kitsaskohad

3.2.2.1 Eksimused formaalsete aluste puudumise tuvastamisel

08.05.2014 on Viru Maakohus jätnud kohtuasjas 1-13-3721 karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamata D.B suhtes formaalse aluse puudumisel. Kohtumäärusest nähtuvalt D.B tunnistati 09.03.2013 Harju Maakohtu poolt süüdi KarS § 331 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises ning teda karistati 3 kuulise vangistusega. KarS § 65 lg 2 alusel suurendati mõistetud 3 kuulist vangistust Harju Maakohtu 10.07.2010 otsusega mõistetud karistuse ärakandmata osa võrra, mis 09.05.2013 seisuga oli 10 kuud ja 24 päeva ning D.B-le mõisteti liitkaristuseks 1 aasta 1 kuu ja 24 päevane vangistus. Kohus leidis, et kuna D.B-le mõistetud karistus jääb alla kahe aasta, siis seega ei esine D.B osas KarS § 87¹ lg 1 p 1 sätestatud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise alust.

Samas nähtub kohtumääruses kajastatud kriminaalhooldusametniku ettekandest, et ajal, mil D.B pani toime KarS § 331 järgi kvalifitseeritava kuriteo, kandis ta karistust, mis oli talle mõistetud KarS § 118 p 1 ja KarS § 121 alusel. Kohtulahendite registri järgi on tuvastatav, et Harju Maakohtu poolt karistati D.B-d 12.07.2010 kohtuasjas 1-10-393 KarS § 118 p 1 alusel vangistusega 4 aasta ja 6 kuud ning KarS § 121 alusel vangistusega 6 kuud. KarS § 64 lg 1 alusel mõisteti D.B-le liitkaristus, millega raskem karistus kattis kergema karistuse. KarS § 118 p 1 kuulub seadustiku 9 peatükki 2 jakku. KarS § 87¹ lg 2 kohaselt, kui isik on karistatud karistusseadustiku 9 peatüki 2. jaos sätestatud tahtliku kuriteo eest vähemalt 2 aastase vangistusega, ei eelda karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine eelnevat karistust.

Antud kohtumääruse pinnalt võib järeldada, et sisuliselt oli D.B kandmas vanglas karistust KarS § 118 p 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo eest. Karistuse kandmisel pani ta toime uue kuriteo ja selles osas mõisteti talle liitkaristus. Kohus on karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise formaalsete aluste hindamisel võtnud arvesse just viimast liitkaristust ja leidnud, et see ei vasta KarS § 87¹ lg 1 p 1 sätestatud alusele. Töö autori arvates, aga oleks kohus pidanud lähtuma siiski Harju Maakohtu 12.07.2010 süüdimõistvast otsusest ja selle käigus mõistetud karistusest. Olukorras, kus D.B ei oleks vanglas KarS § 331 tunnustele vastavat kuritegu toime pannud, oleks kahtlematult olnud tema suhtes täidetud KarS § 87¹ lg 2 sätestatud formaalsed eeldused käitumiskontrolli kohaldamiseks. Autori arvates koheldaks sellisel moel erinevalt isikuid, kes muidu võiks vastata KarS § 87² lg 2 eeldustele, aga kuriteo toimepanek vangistuse kandmise

ajal, mis on käsitletav täiendava karistusjärgset käitumiskontrolli kohaldamise vajalikkust näitava asjaoluna, ei võimaldaks selliste isikute osas seda kohaldada.

15.07.2014 on Viru Maakohus jätnud kohtuasjas 1-12-10437 süüdimõistetud A.A suhtes karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamata põhjendusel, et tema suhtes on täitmata KarS § 87¹ lg 1 p 2 sätestatud tingimus.

Kohtumäärusest nähtub, et karistusjärgse käitumiskontrolli küsimuse otsustamisel oli A.A kandmas temale Harju Maakohtu poolt 14.12.2012 mõistetud karistust, milleks oli KarS § 200 lg 2 p 7 alusel mõistetud vangistus 3 aastat. KrMS § 238 lg 2 alusel vähendati karistust ühe kolmandiku, s.o 1 aasta võrra ja A.A-le mõisteti karistuseks 2 aastat vangistust. KarS § 65 lg 2 ja 74 lg 5 alusel liideti mõistetud karistusele Harju Maakohtu 11.02.2012 otsusega mõistetud karistus 4 kuud ja 27 päeva ning liitkaristuseks mõisteti 2 aastat 4 kuud ja 27 päeva. KarS § 68 lg 1 alusel arvestati karistusaja hulka eelvangistuses viibitud aeg ja karistuse kandmise alguseks A.A suhtes loeti 22.07.2012. Samuti nähtub kohtumäärusest, et A.A on karistatud enne välja toodud kohtuostust varasemalt 11.06.2012 KarS § 199 lg 2 p 7, 9 ja § 349 alusel 4 kuu ja 27 päevase tingimisi vangistusega.

Viru Vangla poolt esitatud taotluse arutamise käigus leidis kohus, et A.A osas karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamiseks on täidetud KarS § 87¹ lg 1 p 1 sätestatud tingimus, kuna isik kannab Harju Maakohtu poolt 14.12.2012 mõistetud karistust. Kuid täitmata on KarS § 87¹ lg 1 p 2 sätestatud tingimus, et isik on enne KarS § 87¹ lg 1 p 1 nimetatud kuriteo toimepanemist samuti karistatud tahtliku kuriteo eest vähemalt ühe aastase vangistusega.

Selles osas tuleb nõustuda kohtuga, et isik ei ole täitnud KarS § 87¹ lg 1 p 2 sätestatud tingimust. Kuid kohus on jätnud tähelepanuta, et A.A oli kandmas karistust KarS § 200 lg 2 p 7 alusel, s.o on kuriteo eest, mille koosseisutunnuseks on vägivalla kasutamine ning talle oli karistuseks mõistetud selle teo eest 3 aastane vangistus, mida küll vähendati ühe kolmandiku võrra ja teda karistati 2 aastase vangistusega. Sellega oli A.A suhtes töö autori arvates täidetud formaalsed alused KarS § 87¹lg-st 2 tulenevalt ning kohtul oleks materiaalsete aluste tuvastamisel olnud A.A suhtes alust käitumiskontrolli kohaldada.

Formaalsete aluste puudumise tõttu ei ole Viru Maakohus 13.08.2014 koostatud kohtumääruse alusel kohtuasjas nr 1-13-5656 kohaldanud karistusjärgset käitumiskontrolli süüdimõistetud V.K suhtes. V.K-d karistati 17.12.2012 Viru Maakohtu poolt KarS § 199 lg 2 p 4 alusel vangistusega

9 kuud ja KarS § 200 lg 2 p 7 alusel vangistusega 3 aastat. Isikule mõisteti liitkaristus KarS § 64 lg 1 alusel, millega kergem karistus loeti kaetuks raskema karistusega. KrMS § 238 alusel karistati V.K-d vangistusega 2 aastat. Kohtuotsusega V.K vahistati ja tema karistuse kandmise alguseks loeti 07.12.2012.

27.08.2013 otsusega kohtuasjas 1-13-5656 tunnistati V.K süüdi KarS § 404 järgi ja teda karistati 5 kuulise vangistusega. Karistust KrMS § 238 lg 2 alusel vähendati 1/3 võrra ja V.K-d karistati 3 kuu ja 10 päevase vangistusega. KarS § 65 lg 2 alusel suurendati antud karistust Viru Maakohtu poolt 17.12.2012 Viru Maakohtu poolt mõistetud ja täielikult ära kandmata karistusega ühe aasta viie kuu ja kaheksateistkümnepäeva võrra. Lõplikuks karistuseks määrati isikule liitkaristus 1 aasta 8 kuud ja 28 päeva vangistust.

Kohus põhjendas formaalsete aluste puudumist sellega, et V.K kandis kohtulahendi tegemisel kohtuotsusega KarS § 404 alusel mõistetud liitkaristust - 1 aasta 8 kuu ja 28 päevast vangistust, mis koosneb 17.12.2012 kohtuotsusega mõistetud 2 aasta pikkuse liitkaristuse (vangistuse) äraandmata osast ja viimase episoodi, süütamise eest mõistetud 3 kuu ja 10 päeva pikkusest vangistusest. Karistuse kandmise algus 07.12.2012 ja lõpp eelduslikult 04.09.2013 (tegu ei ole autori eksimusega, vaid selline kuupäev on kirjas kohtulahendis), kui kinnipeetav on karistuse ära kandnud täies ulatuses. Seega on V.K karistatud kõikide süütegude toimepanemise eest kokku 1 aasta 8 kuu ja 28 päeva pikkuse vangistusega ja järelikult puudub KarS § 87¹ lg 1 p 1 toodud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise esmane eeldus – vähemalt kahe aastase vangistuse täies ulatuses ära kandmine.

Kohus on hinnanud ka karistusjärgse käitumiskontrolli teise formaalse eelduse – vähemalt ühe aastase vangistusega karistatust ja märkinud, et V.K on varasemalt karistatud Viru Maakohtu 17.12.2012 otsusega KarS § 119 lg 2 p 7,8, 9 (kohtumääruses märgitud kvalifikatsioon) ja § 200 lg 2 p 7 alusel, mil talle mõisteti kahe aasta pikkune liitkaristus. Kohus leidis, et antud liitkaristust ei saa arvesse võtta käesoleval hetkel vangistuses viibimise aja eelduste täitmisel. Ühe ja sama karistuse kandmist ei saa üheaegselt arvesse võtta KarS § 87¹ lg 1 p 1 ja 2 eelduste kontrollimisel.

KarS § 87¹ lg 2 võimaliku kohaldamise osas on kohus märkinud, et V.K-le süüks arvatavate tegude hulka kuulub ka mitmeaktilise koosseisuga kuritegu, mille üheks elemendiks on vägivallategu kvalifitseeritud KarS § 200 lg 2 p 7 järgi, mille puhul eelnev üheaastane karistus KarS § 87¹ lg 2 järgi tähendust ei oma, kuid see ei anna alust käitumiskontrolli formaalsete eelduste jaatamiseks.

Töö autori arvates on kohus siin eksinud, leides, et esmalt, et puudub KarS § 87¹ lg 1 p 1 sätestatud eeldus. V.K oli vanglas kandmas kahe aasta pikkust vangistust, mille ärakandmata osale 28.08.2013 seisuga liideti juurde uus karistus 3 kuud ja 10 päeva. Seega viibis V.K vangistuses tervikuna 2 aastat 3 kuud ja 10 päeva. Kohus on KarS § 87¹ lg 1 p 1 eeldusena arvestanud ainult V.K-le mõistetud viimast liitkaristust, aga mitte mõistetud karistust tervikuna. Töö autori arvates oleks kohtul tulnud lähtuda aga kogu V.K-le mõistetud karistuse pikkusest. Töö autor nõustub kohtu järeldusega selle kohta, et antud juhul ei oleks täidetud KarS § 87¹ lg 1 p 2 eeldus. Teine ja töö autori arvates peamine kohtu eksimus formaalsete aluste tuvastamisel seisneb aga selles, et kohtu arvates ei ole V.K osas täidetud KarS § 87¹ lg 2 eeldused. V.K oli vanglas kandmas kahe aastast vangistust röövimise toimepanemise eest, kui selle kuriteo eest mõistetud karistuse ärakandmata osale liideti uue ja seejuures vangistuse kandmisel toimepandud kuriteo eest mõistetud karistus, millega röövimise eest mõistetud karistus pikenes. Juhul kui isikule antud liitkaristust ei oleks mõistetud, oleks tema osas täidetud käitumiskontrolli kohaldamise formaalsed eeldused KarS § 87¹ lg 2 tulenevalt. Töö autori arvates ei ole KarS § 87¹ regulatsiooni mõttega kooskõlas asjaolu, et viimati mõistetud liitkaristus, mis liitmise korral on väiksem kui KarS § 87¹ lg 1 p 1 või lg 2 sätestatud eeldused, vabastaks isiku võimalusest tema suhtes käitumiskontrolli kohaldada, kui enne liitmist isiku poolt kantav karistus seda võimaldaks. Nagu ka eelnevalt on viidatud siis sellega kohaldatakse erinevalt isikuid, kes küll kannavad vähemalt kahe aastast vanglakaristust, kuid ei sooritada karistuse kandmisel uut kuritegu, ja isikuid, kes kuriteo sooritavad, kuid kelle karistus jääb liitkaristuse korral lühemaks kui kaks aastat. Esimesel juhul oleks võimalus karistusjärgset käitumiskontrolli kohaldada, teisel juhtumil Viru maakohtu seisukohtadele tuginevalt mitte.

3.2.2.2 Kohtu seisukohtade põhjendused

Kohtupraktika tutvumise käigus tuvastas töö autor mõningad kohtumäärused, millede läbitöötamisel jäi autorile selgusetuks, mil viisil on kohus jõudnud järeldusele, et süüdimõistetute suhtes ei ole põhjendatud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine. Kohtud on neis määrustes oma põhjendavas osas süüdimõistetute kohta toonud esile asjaolusid, millede puhul töö autori arvates on kohtud tuvastanud ja oma määrustes esile toonud materiaalsed alused süüdimõistetute suhtes käitumiskontrolli kohaldamiseks.

Viru Maakohus on 21.01.2014 kohtuasjas 1-13-2592 V.K suhtes käitumiskontrolli kohaldamise otsustamisel märkinud, et karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise otsustamisel arvestab

kohus kuriteo toimepanemise asjaolusid, süüdimõistetu isikut, varasemat elukäiku ning käitumist karistuse kandmise ajal. Kohus tuvastas V.K osas, et tegemist on kriminaalkorras 4 korral karistatud isikuga. Isikut oli varasemalt 2 korral karistatud tingimusliku vangistusega. Viimasel katseajal pani toime uued kuriteod, sh röövimise, s.o 1 astme kuriteo. V.K oli vangistuses kandmas käitumiskontrolli kohaldamise otsustamise ajal liitkaristust vangistuses toimepandud kuriteo eest. V.K peres on neli kriminaalkorras karistatud venda, kes kandsid karistust Viru vanglas ja Tartu vanglas. V.K suhtles Viru vanglas kinnipeetava vennaga. Kohus leidis, et kriminaalhooldusel olles ei ole V.K-l võimalik täita kontrollnõuet ja hoiduda suhtlemast kriminaalkorras karistatud isikutega. Lahendist võib järeldada, et kohtu arvates puudus V.H-l vabanedes ka elukoht. Edasi on kohus märkinud, et enne vangistust oli kinnipeetaval probleeme alkoholi ja narkootikumide tarvitamisega ning tal võib olla tagasilanguse perioode, mida võib pidada tema käitumist vabaduses mõjutavaks faktoriks. Kohus järeldas, et seega on V.K puhul olemas tõenäoline kõrge käitumiskontrollist kõrvalehoidmise risk, mistõttu ei ole sellel ajal võimalik tema ohtlikkust ühiskonnas alandada. Süüdimõistetu on ma käitumisega juba näidanud, et tema allutamisega kriminaalhooldusele ei ole võimalik käitumiskontrolliga tagatavate võimalike riskide maandamine. Ka kinnipidamiskohas on isik jätkanud õigusvastast käitumist ja isik ei soovi alluda tema suhtes kohaldatavale karistusjärgsele käitumiskontrollile. V.K suhtes varem määratud katseaeg ühes allutamisega kriminaalhooldaja käitumiskontrollile ei olnud tulemuslik, millest võib järeldada, et ta ei olnud suuteline alluma ühiskonnas kehtestatud reeglitele ning käitumiskontroll ei hoiaks teda uute kuritegude toimepanemisest ja tema käitumine võib olla negatiivne ja kontrolli teostamine probleemne ning käitumiskontrolli eesmärgid jäävad täitmata. Kohus leidis, et piirangud, mis on seotud käitumiskontrolli kohaldamisega, ei ole piisavad isiku õiguskõuetega käitumise tagamiseks ega mõjutaks isiku käitumist. V.K ei soovi tema suhtes käitumiskontrolli kohaldamist ja leiab, et vanglasse ei soovi ta sattuda. Kokkuvõtvalt leidis kohus, et V.K suhtes ei ole karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine küllaldaselt põhjendatud ja eeltoodud asjaoludest lähtudes ei nõustunud kohus V.K suhtes käitumiskontrolli kohaldamisega.

Töö autori arvates on kohus välja toonud asjaolud – isiku neljal korral kriminaalkorras karistamine, õigusvastane käitumine karistuse kandmisel, kindla elukoha puudus vabanemisel, probleemid alkoholi ja narkootikumide tarvitamisest, tagasilanguse perioodid, mis eraldivõetuna, aga veelgi enam tervikuna vaadates peaksid andma alust tema suhtes käitumiskontrolli kohaldada. Kohus ei ole V.K osas välja toonud ühtegi positiivset asjaolu, välja arvatud see, et isik ei soovi vanglasse enam sattuda, ning vaatamata sellele on leidnud, et käitumiskontrolli kohaldamine ei ole V.K suhtes põhjendatud.

18.03.2013 on Viru Maakohus jätnud kohtuasjas 1-10-10009 käitumiskontrolli kohaldamata I.K suhtes. Kohtumäärusest nähtub, et I.K on karistatud kolmel korral varguste, röövimiskatse ja röövimise toimepanemise eest. Viimase kuriteo pani toime 4 kuud peale vangistusest vabanemist, kui röövis noa ähvardusel teda teenindanud taksojuhti.

Kohus on märkinud, et karistusjärgse käitumiskontrolli otsustamisel arvestab ta teo toimepanemise asjaolusid, süüdimõistetu isikut, varasemat elukäiku, käitumist karistuse ajal. Edasi on kohus märkinud et kinnipeetava kohta koostatud iseloomustusest nähtub, et tema varasem käitumine, toimepandud kuritegude raskus ja iseloom viitab tema ohtlikkusele. Kuritegude dünaamika on muutunud raskemaks, suurel määral on ohustatud ühiskond tervikuna. Vaatamata varasemale karistusele paranemise teele ei asunud ning jätkas kuritegude toimepanemist, mis viitab sellele, et ta ei ole oma eelnevast karistusest vastavaid järeldusi teinud ega suutnud tõestada, et ta suudab käituda seadusekuulekalt. Enne vangistust oli kinnipeetaval probleeme alkoholi tarvitamisega ning tal võib olla tagasilanguse perioode, mida võib pidada uue kuriteo toimepanemise riskifaktoriks. Edasiselt on kohus järeldanud, et I.K puhul on olemas tõenäoline kõrge käitumiskontrollist kõrvalehoidmise risk, mistõttu ei ole võimalik tema ohtlikkust ühiskonnas alanda. Seejärel on kohus leidnud, et süüdimõistetu käitumine vanglas ja tema võimalused vabanemisel ei kaalu üle tema käitumist enne vangistusse sattumist ning toimepandud kuriteo asjaolusid. Määruse eelviimase lõigus on kohus märkinud, et arvestada tuleb sellega, et karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine on kantud riigipoolsest soovist vähendada riski, et süüdimõistetu hakkab pärast karistuse kandmisel vabanemist panema toime uusi kuritegusid. Isiku õiguspärasele käitumisele suunamine ei tähenda üksnes isiku kontrollimist, vaid ka abi süüdimõistetu sotsiaalsel kohanemisel. Vangistusseaduse § 60 lg 1 kohaselt abistab vangla kinnipeetavat tema vabastamise ettevalmistamisel tema majandusliku ja isikliku elu korraldamisega seonduvate küsimuste lahendamisel.

Ka antud lahendis on kohus süüdlase osas välja toonud mitmed asjaolud (isiku ohtlikkus; ühiskonna ohustatus; isiku suutmatus tõestada, et ta on võimeline käituma seaduskuulekalt, tagasilanguse perioodid), mis tingiksid tema suhtes käitumiskontrolli kohaldamise, kuid sellele vaatamata asunud seisukohale, et selle kohaldamine ei ole põhjendatud.

24.09.2014 on Viru Maakohus kohtuasjas 1-12-10253 jätnud karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamata süüdimõistetu T.P osas. Kohtumäärusest nähtub, et T.P on neljal korral

kriminaalkorras karistatud, vanglas viibib 1. korda, kuid viimase kuriteo pani toime vangistuses. Kohus leidis T.P osas, et vaatamata varasemale karistusele süüdimõistetu paranemise teele ei ole asunud ning taas pani toime uue kuriteo, mis viitab sellele, et ta ei ole oma eelnevast karistusest vastavaid järeldusi teinud ega suutnud tõestada, et ta on suuteline käituma seadusekuulekalt. Enne vangistust oli kinnipeetaval probleeme alkoholi ja narkootikumide tarvitamisega ning tal võib olla tagasilanguse perioode, mida võib pidada uue kuriteo toimepanemise riskifaktoriteks.

Kohus leidis, et süüdimõistetu käitumine vanglas ja tema võimalused vabanemisel ei kaalu üle tema käitumist enne vangistusse sattumist ning toimepandud kuriteo asjaolusid. Uue kuriteo toimepanemise tõenäosus kahe aasta jooksul on 94%. Vägivaldse kuriteo korduvuse tõenäosus on 69%. Seega võib järeldada, et T.P puhul on olemas tõenäoline kõrge käitumiskontrollist kõrvalehoidumise risk, mistõttu ei ole kriminaalhoolduse ajal võimalik tema ohtlikkust ühiskonnas alandada.

Lisaks on kohus märkinud, et karistusjärgse järelevalve kohaldamine on kantud riigipoolset soovist vähendada riski, et süüdimõistetu hakkab pärast karistuse kandmiselt vabanemist panema toime uusi kuritegusid. Isiku õiguspärasele käitumisele suunamine ei tähenda üksnes isiku kontrollimist, vaid ka abi süüdimõistetu sotsiaalsel kohanemisel. Vangistusseaduse § 60 lg 1 kohaselt abistab vangala kinnipeetavat tema vabastamise ettevalmistamisel tema majandusliku ja isikliku elu korraldamisega seonduvate küsimuste lahendamisel.

Eeltoodud põhjendusel jättis kohus T.P suhtes käitumiskontrolli kohaldamata, olles samas eelnevalt leidnud, et süüdimõistetu ei suuda elada seadusekuulekalt, tal esineb tagasilanguse perioode, mida võib pidada uue kuriteo toimepanemise riskifaktoriks. Samuti märkis kohus, et uue kuriteo toimepanemise tõenäosus kahe aasta jooksul on 94%.

Töö autor ei soovi väita, et eelnevalt välja toodud kohtuasjades oleks kohtud ebaõigesti kohaldanud KarS § 87¹ regulatsiooni ning ei leia, et kohtud oleks nendes asjades pidanud tingimata süüdimõistetute suhtes käitumiskontrolli kohaldama. Autor ei välista, et kohtutel võis esitatud materjalide ja tuvastatud asjaolude pinnalt asja lahendamisel tekkida veendumus, et süüdimõistetute suhtes ei ole käitumiskontrolli kohaldamine põhjendatud, kuna selleks puuduvad alused. Kuid kohtumääruse lugejale ei ole kohtu sellise veendumuse kujunemine töö autori arvates jälgitav ning leiab et sellega on rikutud kohtutepoolt põhjendamiskohustust.

Riigikohtu kriminaalkolleegium on kohtuotsuste puhul korduvalt märkinud, et otsuse põhistasus tähendab seda, et kohtu siseveendumuse kujunemine peab olema kohtuotsuse lugejale jälgitav.⁸⁶ See seisukoht on ülekantav ka kohtumäärustele. Kriminaalkolleegium on 04.11.2014 kohtumääruses 3-1-1-59-14 leidnud punktis 10.2, et isegi juhul kui kohtul on laiaulatuslik otsustamisruum, ei võimalda see eirata põhjendamiskohustusest tulenevaid nõudeid kohtulahendite põhjenduste veenvusele ja ammendavusele. Lahendi punktist 11 nähtuvalt luges Riigikohus põhjendamiskohustuse rikkumise kriminaalmenetlusõiguse oluliseks rikkumiseks KrMS § 339 lg 2 tähenduses.

3.2.2.3 Muud täheldatud kitsaskohad

Mõningate kohtulahendite puhul täheldas töö autor kohtu ja prokuratuuri poolse seisukoha esinemist, et seadusandluses puudub regulatsioon tagamaks käitumiskontrolli täitmist, mistõttu selle kohandamine ei ole põhjendatud.

07.06.2013 on Tartu Maakohus kohtumääruses 1-12-3131 märkinud, et varasemate kriminaalhoolduste ebaõnnestumise tõttu on kohtul veendumus, et süüdimõistetud ei suudaks vabanedes käitumiskontrolli nõudeid ja kohustusi järgida ning võimalike probleemide ennetamiseks ja lahendamiseks puudub efektiivne riiklik sanktsioonide süsteem.

23.10.2013 on Tartu Maakohus kohtulahendis 1-10-6747 märkinud, et kuna karistusjärgse käitumiskontrolli mittetäitmise kohta puuduvad käesoleval hetkel rakendatavad meetmed, siis on selle kohaldamine põhjendatud siiski vaid nende isikute puhul, kes ise seda soovivad ja endale vajalikuks peavad. Vastasel korral pole tingimuste täitmine millegagi tagatud.

Sisuliselt samasugune on olnud prokuröri poolt esitatud seisukoht Tartu Maakohtu 08.05.2013 koostatud kohtumääruses nr 1-10-2667. Prokurör leidis, et süüdimõistetud suhtes ei ole karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine põhjendatud ja otstarbekas, kuna arvestades seda, et nõuete rikkumise korral puudub üldse mingi sanktsioon, on mõeldav karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine ainult karistatu enda soovil.

03.12.2013 kohtumääruses kohtuasjas 1-11-7045 on Tartu Maakohus märkinud, et süüdimõistetud suhtes ei ole karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine otstarbekas, kuna sellega ei ole tõenäoliselt võimalik saavutada eesmärki, milleks nimetatud kontroll on seaduse

⁸⁶Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-1-1-60-08, p 13.

kohaselt mõeldud. Kui isikul puudub valmidus teha käitumiskontrolli ajal koostööd kriminaalhooldajaga, ta ei kavatse asuda elama kohtule esitatud materjalides näidatud elukohta ning soovib asuda tööle välisriiki, siis puuduvad tõhusad abinõud, mis võimaldaksid teda sundida kontrollnõudeid ja kohustusi täitma. Kohus võib küll KarS § 87¹ lg 4 alusel kriminaalhooldusametniku ettekande alusel pikendada käitumiskontrolli tähtaega või määrata täiendavaid kohustusi, kuid on küsitav, kas isik, kellel puudub tahe alluda käitumiskontrollile, hakkab seda tegema pelgalt kontrolli pikendamise kartuses.

Nagu viimati välja toodud kohtulahendiski on märgitud, siis KarS § 87¹ lg 4 võimaldab isiku suhtes pikendada karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise tähtaega juhul kui isik ei täida kontrollnõudeid. Kuid töö autori jaoks arusaamatul põhjusel on kohtud ja prokurör eelnevalt välja toodud kohtuasjades jätnud tähelepanuta KarS § 331⁴ alusel ettenähtud võimaluse võtta kriminaalvastutusele isikud, kes kuritahtlikult hoiavad kõrvale karistusjärgse käitumiskontrolli nõuetest. Seadusandluses on olemas kriminaalkaristuse ähvardus, mille abil peaks olema võimalik sundida käitumiskontrollile allutatud isikuid kontrollnõudeid ja kohustusi täitma.

Seonduvalt sellega, et karistusjärgse käitumiskontrolli istungil peaksid reaalselt osalema ka prokurör ning tema puudumine on käsitletav menetlusõiguse olulise rikkumisena, on töö autor tuvastanud kaks Tartu Maakohtu jõustunud lahendit, millede puhul asja arutamisel on prokurör ilmselt puudunud ning esitanud pelgalt oma kirjaliku arvamuse. Antud asjaolu nähtub Tartu maakohtu 14.10.2014 kohtumäärusest kohtuasjas 1-11-12500, millega süüdimõistetu suhtes kohaldati käitumiskontrolli ning 22.10.2014 määrusest 1-13-1673, millega süüdimõistetu suhtes käitumiskontrolli ei kohaldata. Mõlemal juhul on määruse päises märgitud, et prokurör osales kirjaliku arvamusega.

Viru Maakohus on 22.12.2014 kohtuasjas 1-13-3147 oma määrusega jätnud K.V suhtes käitumiskontrolli kohaldamata põhjusel, et isik kandis talle mõistetud karistust perioodil 10.09.2009 – 09.12.2014, kuid kinnipeetav oli käitumiskontrolli kohaldamise otsustamise ajaks juba tähtaegselt vabanenud ja puudus seaduslik alus otsustada talle karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamist. Samas nähtub kohtumäärusest, et Viru vangla poolt oli esitatud materjalid K.V osas karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamiseks 09.10.2014, s.o täpselt kaks kuud enne tema karistuse kandmiselt vabanemist, mis on ka seadusega nõutav minimaalne

tähtaeg. Kuid Viru Maakohus eiranud miskipärast eiranud KrMS § 426¹ tulenevat nõuet karistusjärgse käitumiskontrolli küsimuse otsustamiseks ühe kuu jooksul alates toimiku kohtusse saabumisest.

KOKKUVÕTE

Kuriteo toimepannud isikut tuleb üldjuhul selle teo eest ka karistada. Karistusseadustik näeb Eesti karistusõiguses põhikaristusena ette võimaluse karistada isikut kas rahalise karistuse või vangistusega. KarS § 56 lg 2 kohaselt võib vangistuse mõista ainult siis, kui karistuse eesmärke ei ole võimalik saavutada kergema karistusega. Vangistus on seega *ultima ratio* abinõu isiku õiguskuulekale teele tagasipööramisel. Selle põhjuseks võib pidada asjaolu, et lisaks kõige intensiivsemale vabadusõigusepiiramisele kaasnevad vangistusega süüdimõistetute suhtes veel mitmed negatiivsed mõjutused nagu sotsiaalsete kontaktide vähenemine, kutsealase kvalifikatsiooni vähenemine või kadumine, läbilöögivõime nõrgenemine jne. Samas ei ole karistusõigusel vähemalt käesoleval ajal veel võimalik vangistusest karistusena loobuda. Kõige raskematele kuritegudele tuleb kõige tõsisemalt reageerida ja vangistus on selleks läänelikus ühiskonnas adekvaatne reaktsioonivahend. Viimaks vangistusega kaasnevaid negatiivseid mõjutusi minimaalseks, tuleb süüdimõistetut juba vangistust kandmise ajal valmistada ette tema taasühiskonnastamiseks. Paraku ei pruugi see kõigi süüdimõistatute puhul olla realselt võimalik, kuna nad ei soovi ka karistuse kandmise ajal oma kuritegelikke hoiakuid muuta. Püsima jääb oht, et ka vangistuse kandmise järel võivad nad jätkata uute kuritegude toimepanemist. Ka süüdimõistetud, kes küll vanglas karistust kandes võivad omada reaalselt soovi oma kuritegelikku käitumist muuta, kuid kes vabanemisel põrkuvad kokku isiklike, aga eelkõige sotsiaalsete probleemidega, suutmata leida endale töökohta, elukohta, võivad suhteliselt kiiresti naasta kuritegelikule teele.

Seega on põhjendatud selliste riskigrupis olevate süüdimõistetute suhtes meetmete rakendamine, mis võiks neid mõjutada uusi kuritegusid mitte toimepanema ja teisalt pakkuda neile vajalikku abi taasühiskonnastumisel.

24.07.2009 jõustus karistusseadustikus § 87¹, millega loodi võimalus kohaldada vangistusest vabanevate isikute suhtes, kellede puhul on alust arvata, et nad võivad jätkata uute kuritegude toimepanemist, karistusjärgset käitumiskontrolli. Kehtestatud regulatsiooni eesmärgiks seati korduvkuritegevuse vähendamine, suurendades nii ühiskonna turvalisust. Meede täidab üksnes preventiivseid eesmärke ja ei sõltu isiku süüst. Tegemist on süüdimõistetute allutamiselega kriminaalhooldusele, millega soodustatakse hooldusaluse sotsiaalset kohanemist eesmärgiga mõjutada teda hoiduma kuritegude toimepanemisest.

Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine eeldab formaalsete ja materiaalsete aluste tuvastamist. Formaalsed alused tulenevad KarS § 87¹ lg 1 p 1, 2 sätetest, mille kohaselt

karistusjärgset käitumiskontrolli on võimalik kohaldada isiku suhtes, kes on karistatud tahtliku kuriteo eest vähemalt 2 aastase vangistusega ja ta on selle ka täies ulatuses ära kandnud. Lisaks peab formaalse aluse täitmiseks isik enne 2 aastase vangistusega karistamist ja selle ärakandmist, olema karistatud veel vähemalt 1 aastase vangistusega tahtlikult toimepandud kuriteo eest. Kui 2 aastase vangistuse peab süüdimõistetu olema täies ulatuses ära kandnud, siis 1 aastane vangistus võib olla tema poolt kantud ka tingimuslikult. Materiaalseks aluseks on KarS § 87¹ lg 1 p 3 sätetest tulenevalt arvamus, et isik võib vabaduses olles toime panna uusi kuritegusid.

KarS § 87¹ lg 2 on loetletud kuriteod, millede puhul on materiaalse aluse esinemisel käitumiskontrolli võimalik kohaldada süüdimõistetu suhtes peale kohtu poolt temale mõistetud 2 aastase vangistuse ärakandmist ilma, et isik peaks eelnevalt olema karistatud 1 aastase vangistusega. Tegemist on kuritegudega, mis tugevalt kahjustavad kannatanu füüsilist, psüühilist või seksuaalset integriteeti või on üldohtlikud, mistõttu esineb eriti suur huvi nende tegude kordumist ära hoida.

Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamisel on süüdimõistetud kohustatud järgima KarS § 75 sätestatud kontrollnõudeid ja kohtu poolt määratvaid kohustusi. Käitumiskontrolli kohaldamise tähtaeg võib kohaldamise korral jääda vahemikku 12 kuud kuni kolm aastat.

Juhul kui süüdimõistetu ei täida talle määratud kontrollnõudeid või kohustusi, siis on kohtul võimalik käitumiskontrolli tähtaega pikendada. Kui süüdimõistetu hoiab käitumiskontrolli nõuetest või kohustustest kõrvale kuritahtlikult, on võimalik ta võtta vastutusele uues kriminaalmenetluses KarS § 331⁴ tunnustel ning karistada teda kas rahalise karistuse või kuni ühe aastase vangistusega.

Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise kohtulahendite analüüsi käigus töö autor talle kättesaadavate kohtulahendite pinnalt aastatest 2013 ja 2014 tuvastas, et kolmest maakohust, mille piirkonnas asuvatel täitmiskohtunikel tuleb käitumiskontrolli kohaldamise või mittekohaldamise otsustusi langetada, teeb seda protsendiliselt kõige suuremas määras Harju Maakohus, kes on aastatel 2013 ja 2014 kohaldanud käitumiskontrolli ligemale 50%juhtudel. Tartu Maakohtu puhul oli see ligemale 16% ja Viru Maakohtu puhul on seeligemale 21,5 %. Käitumiskontrolli kohaldamise tähtaeg oli Harju ja Tartu Maakohtu lahendite puhul kõikides lahendites minimaalse seaduses sätestatud võimalusena 12 kuud. Viru Maakohus kohaldas käitumiskontrolli lisaks minimaalsele 12 kuule ka pikkusega nii 18 kuud kui ka 2 aastat. Lisaks kohustuslikele kontrollnõuetele määrati süüdimõistetutele kohustustena valdavalt selliseid kohustusi nagu keeld tarvitada alkoholi ja narkootikume, kohustus asuda tööle või võtta end

Töötukassas arvele 2 nädala jooksul peale vanglast vabanemist, keeld suhelda kriminaalkorras karistatud isikutega.

Lahendite pinnalt, milledes kohtud on käitumiskontrolli kohaldamata jätnud, on väljatoodavad kolm peamist põhjust. Esmalt on selleks kohtute seisukoht, et käitumiskontrolli ei ole võimalik kohaldada süüdimõistetute osas, kes varasemalt ei ole tingimis karistuse kandmise aja suutnud käitumiskontrolli edukalt läbida, teiseks on süüdimõistetute soov vabanemise järgselt Eesti Vabariigist lahkuda ning kolmanda asjaoluna kohtute seisukoht, et käitumiskontrolli ei ole võimalik kohaldada süüdimõistetute osas, kellel vangistusest vabanemisel puudub alaline elukoht.

Töö autori arvates kohtud teatud juhtudel liiga lihtsalt aktsepteerivad süüdimõistetute väiteid nende kavatsuste kohta lahkuda vabanemisel mõnda välisriiki elama või töötama. Paljude süüdimõistetute puhul ei ole see usutav, kuna tegemist on korduvalt karistatud isikutega, kellel tihipeale puuduvad küllaldane haridus, võõrkeele oskus, tööalased oskused, materiaalsed vahendid välisriiki asumiseks ning vajalikud sotsiaalsed sidemed välisriigis elu- ja töökoha leidmiseks. Autori arvates peaks süüdimõistetud, kes välisriiki kavatsevad siirduda ja kellede osas kohaldatav käitumiskontroll võiks hakata seda takistama, esitama kohtule siiski konkreetsed andmed, dokumendid või looma võimaluse kohtul nendega tutvuda, et kohtul oleks võimalik veenduda süüdimõistetute reaalses võimaluses välisriiki elama ja töötama asuda. Ei saa välistada, et süüdimõistetud võivad küll teatada kohtule, et kavatsevad välisriiki suunduda, kuid tegelikkuse seda teha ei plaani - tegelik eesmärk on vältida enda suhtes käitumiskontrolli kohaldamine. Nagu on märgitud kriminaalhoolduse standardite lisas 5, siis ei ole tegelikkuses välistatud kriminaalhooldusaluste välisriiki lubamine juhul, kui selleks on vajalikud nõuded eelnevalt täidetud.

Peamine põhjus, miks kohtud karistusjärgse käitumiskontrolli süüdimõistetute suhtes kohaldamata jätavad, on kohtute seisukoht, et käitumiskontrollile ei ole võimalik allutada süüdimõistetut, kellel vabanemisel puudub kindel elukoht. Harju Maakohus on 38 mittekohaldamise lahendist tervelt 35 puhul jätnud käitumiskontrolli kohaldamata just selle põhjendusega. Seejuures on kohus kõigis neis 35 lahendis märkinud, et käitumiskontrolli kohaldamine oleks süüdimõistetute suhtes vajalik, väga vajalik, hädavajalik või kasulik. Tartu Maakohtu puhul ilmnes, et selliseid lahendeid, kus kohus põhjendas käitumiskontrolli kohaldamata jätmist süüdimõistetul elukoha puudumisega, on 18. Viru Maakohtu puhul on neid lahendeid 8.

Samas on töö autor tuvastanud kaks Tartu Ringkonnakohtu lahendit (31.01.2014 määrus kohtuasjas 1-10-14829 ja 21.11.2014 määruskohtuasjas 1-12-8634) ning samuti kaks Tallinna Ringkonnakohtu lahendit (06.08.2014 määrus kohtuasjas 1-11-11654 ning 12.06.2014 määrus kohtuasjas 1-10-51269), milledes ringkonnakohtud on asunud seisukohale, et karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine on võimalik ka süüdimõistetute suhtes, kellel elukoht vangistusest vabanemisel puudub. Tartu Ringkonnakohtus on mõlemas kohtu asjas kohustanud süüdimõistetut otsima endale alalise elukoha kahe nädala jooksul karistuse kandmiselt vabanemisel. Tallinna Ringkonnakohtus on kohustanud süüdimõistetut elama Tallinna linna poolt antaval elamispinnal.

Tartu Ringkonnakohtu 21.11.2014 määrust ning Tallinna Ringkonnakohtu 06.08.2014 ja 12.06.2014 määruseid on soovinud süüdimõistetud või nende kaitsjad vaidlustada ka Riigikohtus, kuid Riigikohtu kriminaalkolleegium on leidnud, et nendes asjades ei ole kohaldatud ebaõigesti materiaalõigust või rikutud oluliselt menetlusõigust ning sellest tulenevalt ei ole võetud menetluses kaitsja määruskaebust ja ei võimaldatud riigi õigusabi süüdimõistetutele, kes taotlesid seda endale kaitsja saamiseks, et nende vahendusel esitada Riigikohtule määruskaebus. Sellest tulenevalt võib järeldada, et Riigikohtus on aktsepteerinud ringkonnakohtute poolt loodud praktikat, mille kohaselt saab käitumiskontrolli kohaldada ka süüdimõistetutele, kellel vangistusest vabanemisel alaline elukoht puudub.

Tulenevalt asjaolust, et maakohtud järjekindlalt ei pea võimalikuks kohaldada käitumiskontrolli süüdimõistetute suhtes, kellel puudub vabanedes kindel elukoht; samuti süüdimõistetute suhtes, kes teatavad oma kavatsusest lahkuda Eestist, kuid kellede osas ei ole kohtud pidanud vajalikus tuvastada, kas see kavatsus on realselt teostatav ning ka süüdimõistetute suhtes, kes kohtu arvates on oma varasema käitumisega näidanud, et nad ei oma tahet käitumiskontrolli nõudeid täita, siis töö autori arvates on töö sissejuhatuses püstitatud hüpotees, mille kohaselt käitumiskontrolli ei rakendu Eestis sellisel moel, nagu see oli regulatsiooni kehtestamisel püstitatud eesmärk, see tähendab eesmärgiga vähendada korduvkuritegevust, leidnud kinnitamist.

Töö autori arvates tuleks eelnevalt välja toodud ringkonnakohtute seisukohti laialdasemalt tutvustada, kuna see võib anda kohtutele julguse ehk muuta senist praktikat ja võimaldaks käitumiskontrolli kohaldamist ka süüdimõistetute osas, kellede puhul kohtud on leidnud, et see oleks tegelikkuses vajalik ja põhjendatud.

SUMMARY

Supervision of Conduct after Service of Sentence

As of 24.07.2009, subsection 87¹ of the Penal Code entered into force in Estonia, which enabled to impose supervision of conduct on persons after their service of sentence, in case of whom there was reason to believe that they would continue to commit new criminal offences. The purpose of the established regulation was to reduce recidivism, increasing this way public safety. The measure is only meant for preventive purposes and not dependent on the guilt of a person. One has to do with subjecting an offender to probation supervision to facilitate the social adaptation of the subjected person with the goal to induce him or her to refrain from committing criminal offences.

The author of this paper while writing it set up a hypothesis, according to which the application of the supervision of conduct of persons after their service of sentence in court practice is not consistent with the purpose of reducing recidivism and increasing that way public safety set in establishing the regulation.

Imposing supervision of conduct by a court on persons after their service of sentence is premised on identifying the formal and material bases to that effect. The formal bases emanate from clauses 87¹ (1) 1) and 2) of the Penal Code, according to which the application of supervision of conduct after service of sentence is possible in respect of a person, who has been punished for an intentionally committed criminal offence by at least two years of imprisonment and who has served in full the imprisonment imposed on him or her. In addition, to fulfil the formal basis the person, prior to being punished by two years of imprisonment and having served it has to have been punished for an intentionally committed criminal offence by at least one year of imprisonment. If the two years of imprisonment are to be served in full by the offender, one year of imprisonment may be served by him or her conditionally as well. The material basis ensuing from clause 87¹ (1) 3) of the Penal Code is an opinion that a person in freedom may commit new criminal offences.

In subsection 87¹ (2) criminal offences have been listed, in case of which if the material basis present, supervision of conduct is possible to be applied in respect of an offender upon his or her serving the two year punishment imposed on him or her by a court, without the person having been previously punished by one year of imprisonment. One has to do with criminal offences, which strongly harm the victim's physical, psychic or sexual integrity or are

dangerous to public, for which reason one is especially interested in preventing the recurrence of such deeds.

During supervision of conduct of persons after their service of sentence, offenders are required to comply with the supervisory requirements provided for in subsection 75 of the Penal Code as well as with the obligations imposed on them by a court.

The term of the application of supervision of conduct may when imposed remain between 12 months up to three years.

In case the offender does not comply with the supervisory requirements or obligations imposed on him or her, the court may prolong the term for the supervision of conduct. In case the offender malevolently evades the supervisory requirements or obligations, it is possible to bring him or her to justice in new criminal proceedings under offence characteristics provided for in subsection 331⁴ of the Penal Code and punish him or her by a pecuniary punishment or up to one year of imprisonment.

In the course of the analysis of judgments given by courts in imposing supervision of conduct on persons after their service of sentence, the author established on the basis of judgments available to him from 2013 to 2014 that out of three county courts, judges of which region in charge of executing judgments have to decide on applying supervision of conduct or not applying supervision of conduct, Harju County Court is the one to do that to the biggest percentage, having in the period from 2013 to 2014 applied supervision of conduct in nearly 50% of cases. In the case of Tartu County Court, the percentage was nearly 16% and in the case of Viru County Court, the percentage was nearly 21.5%. The term for the application of the supervision of conduct in the case of all judgments given by Harju and Tartu county courts was 12 months as a minimal option provided for by law. Viru County Court imposed supervision of conduct in addition to 12 minimal months also for 18 months as well as for 2 years. In addition to obligatory supervisory requirements, the offenders were mostly imposed such obligations as a prohibition to use alcohol and narcotic drugs, an obligation to find a job or register themselves with unemployment service offices within 2 weeks upon their release from prison, a prohibition to communicate with persons with criminal record.

In judgments in which the courts have not applied the supervision of conduct, the two main reasons for that seem to be the wish of offenders to leave the Republic of Estonia upon their being released and as a second reason, the position of courts that the supervision of conduct is not possible to be applied in the case of offenders, who have no permanent place of residence at the time of their release from prison.

In the opinion of the author of this paper, courts in certain cases too easily accept the allegations of offenders about their intentions to leave upon their release to live and work in some foreign country. In the case of many offenders, it is not believable, since one has to do with persons repeatedly punished, who often lack sufficient education, proficiency in foreign languages, work-related skills, material means to settle in a foreign country as well as the necessary social connections in a foreign country to find a place to live and work. In the author's opinion, the offenders intending to settle in a foreign country and in whose case the supervision of conduct could be an impediment for that should submit concrete data or documents to the court or let the court examine that and be convinced of their real possibilities to settle in a foreign country and find work there. One cannot preclude that offenders may inform the court about their intention to go to a foreign country, but in reality they do not plan that – the real purpose is to prevent the application of the supervision of conduct in respect of them. As is mentioned in Annex 5 to the Standards of Probation, in reality allowing a person, subject to probation to go to a foreign country is not precluded in case the necessary requirements for that have previously been fulfilled.

The main reason why courts fail to apply supervision of conduct in respect of offenders after their service of sentence is the position of courts that the supervision of conduct is not possible to be applied in the case of offenders, who have no permanent place of residence at the time of their release from prison. Harju County Court in the case of 35 judgments of not application out of 38 failed to apply the supervision of conduct just with that motivation. In all those 35 judgments, the court has set out that the application of the supervision of conduct in respect of the offender would be needful, necessary, urgent or useful. In the case of Tartu County Court, it appears that the number of such cases, in which the court has motivated the failure to apply the supervision of conduct by the reason that the offender had no place of residence, is 18. In the case of Viru County Court, the number of such judgments is 8.

The author of this paper found that since county courts are of the opinion that the supervision of conduct is not possible to be applied in respect of offenders, who have no permanent place of residence at the moment of their release, although in their case the supervision of conduct would often be necessary or urgent, the hypothesis according to which the supervision of conduct is not put into practice in Estonia in such a way as to comply with the purpose in establishing the regulation, i.e. with the goal to reduce recidivism and to increase public safety, has been proven.

At the same time, the author of this paper has established two judgments of Tartu Circuit Court (Ruling of 31.01.2014 in case No 1-10-14829 and Ruling of 21.11.2014 in case No 1-12-8634),

as well as two judgments of Tallinn Circuit Court (Ruling of 06.08.2014 in case No 1-11-11654 and Ruling of 12.06.2014 in case No 1-10-51269), in which the circuit courts have taken the standpoint that the application of the supervision of conduct is possible also in respect of offenders, who have no place of residence at the moment of their release from serving the sentence. Tartu Circuit Court has put the offenders in both cases under an obligation that they were to find themselves a permanent place of residence in two weeks from release from serving their sentence. Tallinn Circuit Court has put a convicted offender under an obligation to settle down in a living place offered by the City of Tallinn.

The offenders or their counsels have wished to contest the Ruling of 21.11.2014 of Tartu Circuit Court and the Ruling of 06.08.2014 of Tallinn Circuit Court in the Supreme Court, but the criminal chamber of the Supreme Court has found that in the said cases the substantive law has been applied incorrectly or there were substantive infringements of the procedural law and ensuing thereof an appeal against ruling submitted by a counsel has not been introduced into proceedings and State legal aid has been denied to offenders, who had applied for that in order to obtain counsels for themselves to intermediate their appeals against rulings to the Supreme Court. Building on that it can be concluded that the Supreme Court has accepted the practice created by the circuit courts, according to which the supervision of conduct can be applied also to offenders, who have no permanent place of residence at the time of their release from prison. In the opinion of the author of this paper, the previously set out standpoints of the circuit courts should be introduced to the wider public, since that would possibly give the courts courage to change the up-to-now practice as well as enable the application of the supervision of conduct also in respect of offenders, in whose case the courts have really found it necessary as well as justified in contributing that way to the possibility of reducing recidivism and increasing public safety.

04.05.2015

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

- 1) E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012.
- 2) J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2004.
- 3) J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Karistusõiguslikud sanktsioonid ja nende kohaldamine. Tallinn: Juura 2007.
- 4) J. Sootak, P. Pikamäe. Kriminaaltäitevõigus. Tallinn: Ilo 2001
- 5) J. James, L.B. Eisen, R. Subramanian. A View from the States: Evidence Based Public Safety Legislation. Journal of Criminal Law and Criminology. Vol 102, nr 3. Arvutivõrgus kättesaadav:
<http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=7438&context=jclc>
- 6) L. Madise, P. Pikamäe, J. Sootak. Vangistusseadus. Komm vlj. Tallinn: Juura 2014.

Kasutatud õigusaktid

- 7) Karistusseadustik. - RT I 2001, 61, 364 ... RT I 12.03.2015, 21.
- 8) Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 19.03.2015, 22.
- 9) Vangistusseadus.- RT I 2000, 58, 376 ... RT I, 19.03.2015, 31.
- 10) Kriminaalhooldusseadus .- RT I 1998, 4, 62 ... RT I, 12.07.2014, 7.
- 11) Sotsiaalhoolekande seadus. - RT I 1995, 21, 323 ... RT I, 13.12.2014, 44.

Muud allikad

- 12) R. Przybylski. What Works. Effective Recidivism Reduction and Risk-Focused Prevention Programs. 2008. Arvutivõrgus kättesaadav:
<http://www.colorado.gov/ccjdir/Resources/Resources/Ref/WhatWorks2008.pdf>
(17.03.2015).

- 13) A.Ahven, J.Salla, S.Vahtru. Retsidiivsus Eestis. Justiitsministeerium: 2010.
Arvutivõrgus kättesaadav: https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/TOF/TOF_uuringud/26_retsidiivsus_l6ppraport.pdf (15.03.2015).
- 14) U.Jaagant. Karistuse kandnud seksuaalkurjategijate kontroll vajab tõhusmaid meetmeid. Eesti Päevaleht, 17.04.2013. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://epl.delfi.ee/news/eesti/karistuse-kandnud-seksuaalkurjategijate-kontroll-vajab-tohusamaid-meetmeid?id=65984508> (15.03.2015)
- 15) J.Salla, K.C.Kruusmaa. Ennetähtaegse vabastamise regulatsiooni ja praktika analüüs. Kriminaalpoliitika analüüs. Nr 1/2013, Justiitsministeerium. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/ennetähtaegse_vabastamise_analuus_1-2013.pdf (15.03.2015).
- 16) Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja vangistusseaduse muutmise seaduse eelnõu 382 SE III seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=440492&u=20150408182608> (15.03.2015).
- 17) Karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu 468 SE seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=68318689-1151-40bd-b2c1-b371b2a37dee&> (04.04.2015).
- 18) Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond. Kuritegevus Eestis 2012. Tallinn: Justiitsministeerium 2013. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/17_kuritegevus_eestis_2012_0.pdf (18.03.2015).
- 19) Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise eelnõu 393 SE seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&eid=9a4b1b4e-07ee-4666-89c1-835d3534a1a3> (15.03.2014).
- 20) S. Otender-Paasma. Kohalik kogukond asus Lasnamäel ise pedofiilil silma peal hoidma. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://uudised.err.ee/v/eesti/831a1b5d-8fa8-48a2-b6ae-7f50e14f2c34> (15.03.2015).
- 21) Riigikogu 09.06.2010 otsuse (757 OE I) „Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018“ heakskiitmine LISA. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf (15.03.2015).

- 22) J.Hilborn. Ülevaade kuriteoennetuse planeerimisest. Tallinn. Justiitsministeerium 2007. Arvutivõrgus kättesaadav:
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/7_ulevaade_kuriteoennetuse_planeerimisest.pdf (08.04.2015).
- 23) Kriminaalhoolduse standardid. Arvutivõrgus kättesaadav:
<http://www.vangla.ee/sites/www.vangla.ee/files/elfinder/dokumentid/kriminaalhooldusestandardid.pdf> (17.03.2015).
- 24) Eesti Advokatuuri arvamus karistusseadustiku, kriminaalmeneltus seadustiku ja vangistusseaduse muutmise eelnõule. Arvutivõrgus kättesaadav:
<https://www.advokatuur.ee/action/advokatuur/downloadFile?hash=6286a1dcd36009ce6ed291d556690a90d7c8eb62> (08.04.2015).
- 25) Õiguskantsleri seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta. Arvutivõrgus kättesaadav:
http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_seisukoht_vastuolu_puudumise_kohta_karistusjärgse_kaitumiskontrolli_kohaldamise_pohimotte.pdf (02.04.2015).
- 26) Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 554 SE seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav:
<http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&eid=78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad>
- 27) Tugiteenus vanglast vabanejatele. Arvutivõrgus kättesaadav:
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/ESF/tugiteenus_vanglast_vabanejatele_tat.pdf (12.04.2015).

Kasutatud kohtupraktika

- 28) Riigikohtu üldkogu 21.06.2011 otsus 3-4-1-16-10.
- 29) Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 28.10.2008 otsus 3-1-1-60-68.
- 30) Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 19.10.2012 otsus 3-1-1-83-12.
- 31) Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 11.06.2013 määrus 3-1-1-61-13.
- 32) Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 16.09.2013 määrus 3-7-1-1-534.
- 33) Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 25.08.2014 määrus 3-7-1-1-592.
- 34) Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 29.09.2014 määrus 3-7-1-1-669.
- 35) Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 04.11.2014 määrus 3-1-1-59-14.
- 36) Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 30.01.2015 määrus 3-7-1-1-945.

- 37) Tallinna Ringkonnakohtu 12.06.2014 määrus kohtuasjas 1-10-5126.
- 38) Tallinna Ringkonnakohtu 06.08.2014 määrus kohtuasjas 1-11-11654.
- 39) Tartu Ringkonnakohtu 09.04.2013 määrus kohtuasjas 1-11-13742.
- 40) Tartu Ringkonnakohtu 31.01.2014 määrus kohtuasjas 1-10-14829.
- 41) Tartu Ringkonnakohtu 21.11.2014 määrus kohtuasjas 1-12-8634.
- 42) Harju Maakohtu 20.05.2013 määrus kohtuasjas 1-10-10460.
- 43) Harju Maakohtu 27.05.2014 otsus kriminaalasjas 1-14-4043.
- 44) Harju Maakohtu 14.10.2014 määrus kohtuasjas 1-11-13243.
- 45) Tartu Maakohtu 08.03.2013 määrus kohtuasjas 1-11-13742.
- 46) Tartu Maakohtu 03.04.2013 määrus kohtuasjas 1-10-6875.
- 47) Tartu Maakohtu 08.05.2013 määrus kohtuasjas 1-10-2667.
- 48) Tartu Maakohtu 07.06.2013 määrus kohtuasjas 1-12-3121.
- 49) Tartu Maakohtu 23.10.2013 määrus kohtuasjas 1-10-6747.
- 50) Tartu Maakohtu 03.12.2013 määrus kohtuasjas 1-11-7045.
- 51) Tartu Maakohtu 30.05.2014 määrus kohtuasjas 1-12-9887.
- 52) Tartu Maakohtu 03.06.2014 otsus kriminaalasjas 1-14-4659.
- 53) Tartu Maakohtu 04.07.2014 määrus kohtuasjas 1-11-6308.
- 54) Tartu Maakohtu 28.08.2014 otsus kriminaalasjas 1-14-7165.
- 55) Tartu Maakohtu 14.10.2014 määrus kohtuasjas 1-11-12500.
- 56) Tartu Maakohtu 22.10.2014 määrus kohtuasjas 1-13-1673.
- 57) Tartu Maakohtu 30.10.2014 määrus kohtuasjas 1-12-8634.
- 58) Viru Maakohtu 18.03.2013 määrus kohtuasjas 1-10-10009.
- 59) Viru Maakohtu 21.05.2013 määrus kohtuasjas 1-11-11645.
- 60) Viru Maakohtu 12.11.2013 määrus kohtuasjas 1-12-6124.
- 61) Viru Maakohtu 03.01.2014 määrus kohtuasjas 1-10-16866.
- 62) Viru Maakohtu 21.01.2014 määrus kohtuasjas 1-13-2592.
- 63) Viru Maakohtu 23.04.2014 määrus kohtuasjas 1-08-10366.
- 64) Viru Maakohtu 29.04.2014 määrus kohtuasjas 1-11-11645.
- 65) Viru Maakohtu 08.05.2014 määrus kohtuasjas 1-13-3721.
- 66) Viru Maakohtu 10.07.2014 määrus kohtuasjas 1-13-362.

- 67) Viru Maakohtu 15.07.2014 määrus kohtuasjas 1-12-10437.
- 68) Viru Maakohtu 13.08.2014 määrus kohtuasjas 1-13-5656.
- 69) Viru Maakohtu 23.09.2014 määrus kohtuasjas 1-12-1653.
- 70) Viru Maakohtu 24.09.2014 määrus kohtuasjas 1-12-10253.
- 71) Viru Maakohtu 29.10.2014 määrus kohtuasjas 1-12-990.
- 72) Viru Maakohtu 22.12.2014 määrus kohtuasjas 1-13-3147.
- 73) Viru Maakohtu 29.12.2014 määrus kohtuasjas 1-10-8168.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Kaito Puusepp,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Karistusjärgne käitumiskontroll“, mille juhendajaks on professor Jüri Saar,

1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas 04.05.2015